

82050

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE' DE TEKSTİL SANAYİİ VE
SANAYİYE VERGİSEL UYARICILARIN
ETKİLERİ**

Yusuf TEMUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TC. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMAN İŞLERİ MERKEZİ**

BURSA

1996

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE TEKSTİL SANAYİİ VE BU SANAYİYE
VERGİSEL UYARICILARIN ETKİLERİ

Danışman: Prof.Dr.Mehmet E. PALAMUT

Yusuf Temur

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURSA
1996

T 82050

TABLOLAR

Tablo 1) Türkiye'deki pamuk lifi üretimindeki Gelişmeler.	16
Tablo 2) Türkiye'de Son İki Sezondaki Pamuk Lifi Arzı, Talep ve Stok Hareketleri	17
Tablo 3) Türkiye'de Pamuk İpliği Üretimi ve Kapasite Kullanım Oranları	19
Tablo 4) İplik ve Dokuma Sanayinde tam Kullanılmama Nedenleri	20
Tablo 5) Pamuklu Sektöründe Dokuma Üretimi ve KKO	21
Tablo 6) Türkiye'de İplik Makinalarının Özelliklerine Göre Dağılımı	24
Tablo 7) Türkiye Pamuklu Dokuma Sektöründe 1990 Yılında Mevcut Tezgahların Yaş Dağılımı	24
Tablo 8) Tekstil İsci Ücretlerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı	27
Tablo 9) 1989-1992 Türk Tekstil Ticareti	31
Tablo 10) Pamuklu Sektöründe İplik İc Satışları	32
Tablo 11) Pamuklu Sektöründe İc Satışlar	32
Tablo 12) Türkiye'nin Madde Bazında Tekstil İhracatı	34
Tablo 13) Dünyada Pamuk	38
Tablo 14) Türkiye'de Pamuk Üretimi ve Verimi	39
Tablo 15) 10 Yaşın Altında Olan İplik Egirme Makinalarının Kurulu Kapasiteye Oranı	41
Tablo 16) 1992 Yılı Sonunda Dünya Dokuma Sektörü Kurulu Makina Parkı	42
Tablo 17) Tekstil Sanayiinde İsgücü Maliyet Karşılaştırması	44
Tablo 18) Yabancı Anapara İzinlerinin Sektörlere Yüzde Dağılımı	47

Tablo 19)	AT Tarafından Türkiye Çıkışlı Tekstil Ürünlerine Uygulanan Sayısal Sınırlamaların Tarihi Gelişimi.....	49
Tablo 20)	At Tarafından Türkiye Çıkışlı Tekstil Ürünlerine Uygulanan Sayısal Kısıtlamaların Yıllar İçinde Yüzde Artış Oranları.....	50
Tablo 21)	Gelişmiş Ülkeler Tarafından Uygulanan Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Sayısal Kısıtlamalarının Kaldırılmasının Dünya Refahına Etkileri Öngörüsü.....	51
Tablo 22)	Özel Sektörde Tekstil-Konfeksiyon Yatırımları	53
Tablo 23)	Sabit Yatırım Tutarlarının Yıllara Göre Değişimi.....	54
Tablo 24)	Almanya'da Yatırım Türlerinin Sınıflandırılması.....	84
Tablo 25)	İspanya'daki Yatırım Uyarıcıları Sınıflandırılması.....	90
Tablo 26)	Tesvik Belge Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	99
Tablo 27)	Sabit Yatırım Tutarlarının Yıllara göre Değişimi.....	99
Tablo 28)	Konfeksiyon Yatırımlarının Payı.....	100
Tablo 29)	Yıllara Göre Öngörülen İstihdam.....	100
Tablo 30)	Tekstil Yatırımlarının Payı.....	100
Tablo 31)	Tekstil Yatırımlarının Bölgesel dağılımı.....	101
Tablo 32)	Yatırımların Mahiyetlere Göre Dağılımı.....	102
Tablo 33)	Yatırımlara Sağlanan Vergisel Uyarıcıların (1989-1994) Gerçekleşmesi.....	102
Tablo 34)	Tekstil ve Konfeksiyonun Ülke Ekonomisine Katkısı.....	106
Tablo 35)	Tekstil ve Konfeksiyon İhracatının Yıllara Göre Değişimi.....	106
Tablo 36)	İhracatı Tesvik Belgeleri, Belge Adedi.....	107

III

Tablo 37) Döviz Tahsisleri ve Alınan İhracat Taahhütleri.....	108
Tablo 38) Alınan İhracat Taahhütleri ve Toplam İhracat.....	108
Tablo 39) 1980-1994 Yılları Arasında İhracatta Vergi İadesi Tutarları.....	109
Tablo 40) 1990-1992 Yıllarında İhracatta Vergi İadesinin Sektörel Dağılımı.....	110
Tablo 41) Toplam Parasal İhracat Tesvikleri	111
Tablo 42) Kurumlar Vergisi İstisnası.....	112
Tablo 43) Türkiye'nin İmalat Ürünleri İhracatında Tekstil Ürünlerinin Payı.....	114
Tablo 44) Türkiye'nin İmalat Sanayi Ürünlerinde Mukayeseli Üstünlük Göstergesindeki Gelişmeler (1987-1991)	115
Tablo 45) 1992 ve 1993 Yıllarında Verilen Yatırım Uyarıcıları.....	121
Tablo 46) Tokat İlinde 1985-1995 Yılları Arasında Tekstil Konusunda Verilen Uyarıcıların Dağılımı.....	121

IV

KISALTMALAR LISTESİ

ABD	: Amerika Birlesik Devletleri.
A.g.e.	: Adı gecen eser.
Ar-Ge	: Arastırma-Gelistirme.
AT	: Avrupa Topluluğu.
DEFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu.
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü.
DPT	: Devlet Planlama Teskilatı.
HDTM	: Hazine Dış Ticaret Müstesarlığı.
İGM	: İhracatı Gelistirme Merkezi.
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı.
İSO	: İstanbul Sanayi Odası.
İTKİB	: İstanbul Tekstil İhracatçılar Birliği.
KD	: Katma Değer.
KDV	: Katma Değer Vergisi.
KKDF	: Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu.
KKDP	: Kaynak Kullanımı Destekleme Pirimi.
KOSGEB	: Küçük ve Orta Sınayi Gelistirme Birliği.
K.Ö.Y.	: Kalkınmada Öncelikli Yöre.
TOBB	: Türkiye Odalar Borsalar Birliği.
YASED	: Yabancı Sermaye Derneği.

İÇİNDEKİLER

TABLolar	I
KISALTMALAR LISTESİ	IV
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TEKSTİL SANAYİİ

A- TÜRKİYE'DE TEKSTİL ENDÜSTRİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	5
B- GÜNÜMÜZDE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN YAPISI	15
1- Hammadde Durumu	15
2- Üretim ve Kurulu Kapasiteler	18
3- Teknoloji	22
4- İlgücü ve İscilik	25
5- Eğitim ve Araştırma	28
6- Ticaret	29
a) İthalat	31
b) İc Satışlar	31
c) İhracat	32
7- Sektörün Rekabet Gücü ve Maliyet Unsurları	35
a) Hammadde	38
b) Teknoloji	39
c) Maliyet	43
d) Yabancı Sermaye	46
e) Rekabetle İlgili Diğer Bazı Özellikler	47
1) Kotalar	48
a) Kotaların Kalkması Durumu	51
8- Sektörün Yatırım Durumu	52
C- TÜRK TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GELECEĞİ HAKKINDA YAKLAŞIMLAR	54
1- Uzun Vadeli Bir Devlet Sanayi Politikası Teskil Edilip Uygulanması	55
2- Tekstil Sanayinin Modernizasyonu ve İhracatın Artırılması	59
3- Üretim Verimliliği ve Kalitenin Artırılması	60
a) Sektörün Verimlilik Sorunları ve Öneriler	61

VI

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SAĞLANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICILAR VE BUNLARIN
TEKSTİL SANAYİNE UYGULANMALARI

I. KISIM

GENEL OLARAK VERGİSEL UYARICILAR

I. YATIRIMLARA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILAR	63
A. YATIRIM ALANINDAKİ VERGİSEL UYARICILARIN TARİHİ GELİŞİMİ	63
B. YATIRIM AŞAMASINDA UYGULANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICILARIN AMACI VE KAPSAMI	64
C. YATIRIM AŞAMASINDA UYGULANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICILAR	65
1. Gümrük Vergisi Muafiyeti ve Fon Muafiyeti	65
2. Katma Değer Vergisi İstisnası	66
3. Bina İnşaat Harcı İstisnası	67
4. Orta ve Uzun Vadeli Yatırım Kredilerinde Vergi, Resim ve Harc İstisnası	68
D. İŞLETME AŞAMASINDA UYGULANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICI TURLERİ	68
1. Yatırım İndirimi	68
2. Finansman Fonu	70
II. İHRACATA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILAR	71
A. İHRACATA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILARIN TARİHİ GELİŞİMİ	71
B. İHRACATA SAĞLANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICI TURLERİ	72
1. Vergi, Resim ve Harc İstisnası	75
2. Gümrük Muafiyetli İthalat İçin Döviz Kullanımı	
a. İhracattan Önce	77
b. İhracattan Sonra	77
c. Döviz Kullanım Oranları	78
3. Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti	79
a. Gümrük Muafiyetli İthalatta Süre	80

4. İhracat Sayılan Satış ve Teslimler İle Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetler	80
5. Konut Fonu Muafiyeti	82
III. AT'DA UYGULANAN VERGİSEL UYARICILAR	82
A. YATIRIM AŞAMASINDAKİ VERGİSEL UYARICILAR	82
1. Almanya	82
2. Belçika	84
3. İtalya	85
a) Nakdi Uyarıcılar	85
b) KDV İadeleri	85
c) Araştırma Geliştirme Uyarıcıları	86
4. Fransa	86
5. Hollanda	88
6. İspanya	89
7. İngiltere	90
8. Danimarka	91
B. İHRACAT AŞAMASINDAKİ VERGİSEL UYARICILAR	92
1. Almanya	92
2. İtalya	93
3. Fransa	93
4. Hollanda	94
5. İspanya	94
6. İngiltere	94
7. Danimarka	94
IV. AT'DA UYGULANAN VERGİSEL UYARICILAR İLE TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİSEL UYARICILARIN MUKAYESESİ	95
A. YATIRIMLARA SAĞLANAN UYARICILARIN MUKAYESESİ ...	95
B. İHRACATA SAĞLANAN UYARICILARIN MUKAYESESİ	96

II. KISIM

I. TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİSEL UYARICILARDAKİ GELİŞMELER VE TEKSTİL SANAYİNE ETKİLERİ	98
A. YATIRILARA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILARDAKİ GELİŞMELER VE TEKSTİL SANAYİNE ETKİLERİ	98
1. Vergisel Uyarıcıların Yatırımlara Etkisi	98
2. Vergisel Uyarıcıların İstihdama Etkisi	100
3. Vergisel Uyarıcıların Yatırımların Bölgesel Dağılımına ve Yatırımın Mahiyetine Etkisi	101
4. Yatırımlara Sağlanan Vergisel Uyarıcıların Gerçekleşmesi	102

B. İHRACATA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILARDAKİ GELİŞMELER VE TEKSTİL SANAYİNE ETKİLERİ	103
1. İhracatın ve İhracat Tesviklerinin Tanımı ve Önemi	103
2. Vergisel Uyarıcıların İhracata Miktar Yönünden Etkisi	104
3. İhracat Ürünlerinin Yapısında Meydana Gelen Değişiklikler Bakımından Etkisi	113

III. BÖLÜM

TURKIYE'DE TEKSTİL SANAYİNDE VERGİSEL UYARICILARIN ETKİSİ ACISINDAN BİR UYGULAMA TOKAT ÖRNEĞİ

A. TOKAT'IN EKONOMİK YAPISI	117
B. TOKAT SANAYİNİN YAPISI	119
C. TOKAT'TA TEKSTİL SANAYİNİN YAPISI	120
D. TOKAT İL'İNE VERİLEN YATIRIM VE İHRACAT UYARICILARIN VE TEKSTİL SANAYİNİN PAYI	120
E. TOKAT'TAKİ TEKSTİL SANAYİNE BU SANAYİYE VERGİSEL UYARICILARIN ETKİSİNİN TESBİTİNE YÖNELİK BİR ARASTIRMA	122
1. Amac	122
2. Yöntem	122
3. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi	122
SONUC	139
EK-1	144
KAYNAKLAR	151

GİRİŞ

Devletlerin genel ekonomi politikası uygulaması içinde büyüme, tam istihdam, ödemeler dengesi denklığı gibi makro ekonomik hedefleri veya sanayi, teknoloji, çevre, enerji politikaları, sosyal ve bölgesel politika hedeflerini gerçekleştirenken kullandıkları ekonomiye müdahale araçlarından biri de, hiç şüphesiz yatırım ve ihracat uyarıcılarıdır. Hükümetler, hedefledikleri ekonomik gelişmeyi sağlamak için bir takım uyarıcı önlemlerinden yararlanarak dolaylı olarak özel sektör yatırımlarını ülke kalkınmasını destekleyecek şekilde yönlendirebilirler.

Gelişmekte olan ülkemiz açısından, ekonomik kalkınma, geniş anlamda sanayileşme kavramıyla özdeş tutulmalıdır, sanayileşme sürecince ekonominin geleneksel yapısı değişmekte, emek, sermaye gibi üretim unsurları tarım kesiminden verimlilik daha yüksek olduğu sanayi kesimine akmakta ve sanayi kesimi milli gelirden daha çok pay almaktadır.

Ekonomide gerçekleşmekte olan bu yapısal değişim, ekonominin tüm yasal ve kurumsal yapısını etkilemektedir. Uygulanan kalkınma politikası ve stratejisine paralel olarak; dış ticaret politikaları da değişim içine girmiştir.

Bu itibarla; yatırım alanlarının özelliklerine göre belirlenmiş ve selektif ağırlığı olan politikaların uygulanması oldukça büyük önem kazanmaktadır.

Sürekli ve giderek hızlanan bir tempoda ekonomik kalkınmamızı sağlamak, işsizlik problemlerimize çözüm yolları ara-

mak, teknolojik ve sosyal kalkınmamızı teşvik ederek bu konuda yeni büyüme imkanları yaratmak, ihracat potansiyelimizi artırıcı yatırımlara önem vermek teşvik politikalarımızın amacı olmuştur. Bu sebeple, ekonomik yönden gelişmekte olan bir ülke olarak, bir yandan içinde bulunduğu rekabetçi koşulları gözönünde bulundurarak özendirme politikalarını geliştirmeye çalışmakta, bir yandan da Avrupa Topluluğuna ve bu bağlamda Gümrük Birliğine üyelik için yatırımların üretimini ve ihracatını artırmaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

Ülkemizde pamuk üretimi, tekstil ve konfeksiyon gerçekte bir entegrasyon göstermektedir. Onbes yıl önce pamuk üretiminin çoğu yurt dışına ihrac edilir ve az bir kısmı yurticinde iplik ve kumaş imalatında kullanılırdı.

1980 yılından itibaren önce tekstil sektöründe başlayan gelişmeyi daha sonra konfeksiyon sanayi takip etmiştir.

1960'lı yıllara kadar tekstil ihtiyacının bir bölümünü ithal etmekte olan ülkemiz 1970'li yıllara girerken hem tekstil hem konfeksiyon ürünlerinde ihracatçı ülke konumuna ulaşmış da, gerçek anlamda atağını 1980'li yıllarda yapmıştır.

1980'li yıllardan itibaren ekonomiye kazandırdığı katma değer, istihdam, net döviz girdisi ve dünya piyasaları ile bütünleşmede sağladığı başarı sayesinde tekstil ve konfeksiyon sanayimiz ülkemiz açısından en önemli bir konuma gelmiş bulunmaktadır.

Tekstil sanayimiz, ihracat, istihdam ve katma değer konularındaki katkısı nedeniyle ÷lkemiz ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. ÷lkemiz tekstil sanayi; modern teknoloji kullanan orta ve büyük çaplı işletmelerle değismeyen bir teknoloji yapısına sahip olmayan çok sayıdaki atölyelerden olusan bir yapı görünümündedir.

Son yıllarda ihracatın artırılmasına dair düşüncelerin uygulamaya konulması sonucunda orta ve büyük boy işletmeler ön plana geçmiştir.

2000'li yıllara yaklaşırken sadece bölgemiz ekonomisini değil, aynı zamanda ÷lkemiz menfaatlerin yakından ilgilendirmesi nedeniyle, tekstil sanayimizin hammaddesinden başlamak üzere iyi planlanması gerekmektedir. Zira, ÷lkemiz ihracatının büyük bir bölümünü gerçekleştiren tekstil ve konfeksiyon sanayimiz; girdilerini sağlayan pamuktan ipliğe, iplikten dokumaya ve kumaşa, kumastan konfeksiyona kadar milyonlarca insanın uğraşısı olmuştur.

÷lkemiz, geçtiğimiz yıllarda pamuk ülkesi olmamız nedeniyle bağlı olarak, ihracata dayalı tekstil ve konfeksiyon sanayi kurmuştur. Üretilen mamuller iç talebin bir hayli üzerinde bulunmaktadır.

Türkiye toplam ihracatının ortalama: 37'i tekstil ve konfeksiyon sanayine dayanmakta ve yine toplam istihdam içerisinde % 20'lik kısmı bu sektörde çalışmaktadır.

Türk tekstil ve konfeksiyon sanayimizde; pamuklu kon-

feksiyon ürünleri önemli bir yer tutmakta olup 1992 verilerine göre bu ürünler tüm tekstil ve konfeksiyon ihracatı içinde % 73'lük bir paya sahiptir.

Ülkemiz kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasını tasarrufların artırılarak en uygun yatırımlara yönlendirilmesini, itici ve sürükleyici sektörlerin harekete geçirilmesini, üretimin ve ihracatın giderek artırılmasını sağlayabilmek için, kuşkusuz bir takım vergisel uyarıcı tedbirlerin özendirici ve yapıcı etkinliklerinden faydalanmak gerekmektedir.

I. BÖLÜM

TURKIYE'DE TEKSTİL SANAYİİ

A - TURKIYE'DE TEKSTİL ENDÜSTRİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Günümüzde olduğu gibi eski devirlerde de tekstil ve giyimle uğraşanlar dünyanın bütün coğrafi bölgelerine yayılmış durumlarda idi. Her devirde, her bölgenin, kendine özgü bir tekstil uğraşısı vardı. Hatta eski devirlerde de ve ilkel toplumlarda tekstille ilgili uğraşılar dünya yüzeyinde daha da yayılmış bir durumda idi. Çünkü sanayii devrimi sonrasında olduğu gibi makinalaşma, uzmanlaşma ve buna bağlı olarak gelişmiş uluslararası ticari işbölümü ağı bulunmadığından her bölge, her kabile bütün ihtiyaçlarını kapalı bir ekonomi içinde karşılıyordu. Her topluluk kendi giyim eşyalarının üretimiyle yakından ilgileniyordu. Tarih kaynaklarına bakıldığı zaman, pamuklu dokumacılığın ilk kez ortaya çıktığı yerlerin Çin ve Mısır olduğu görülmektedir.

Dokunmuş kumaşların M.Ö. 6500 yılında kullanıldığına dair arkeolojik buluntuların mevcut olması, iki iplik sistemi ile tekstil yüzeyi oluşturma metodu olan dokumacılığın günümüzden en az 8000 yıl önceleri de bilindiğini ortaya koymaktadır. Neolitik taş devrine ait olan ve karbonlaşmış halde bulunan bu en eski dokuma kumaşlara yurdumuzda yapılan kazılarda da rastlanmıştır. (1)

Tekstil tarihine bakıldığında Anadolu'nun tekstilin

(1) Alpay Halil Rifat; Dokuma Makinaları, TMMOB Yayınları, Bursa 1985, Yayın no: 114, s. 131

gelişimine önemli katkısı olduğu görülmektedir. M.Ö. 600'lerde Sümer Türklerinin koyunlarının yünlerini evlerinde veya umumi imalathanelerinde dokuyarak kumaş haline getirmeye başlamalarından itibaren Türkler dokumacılık sanayinde bir çok ülkelerin önüne geçmiştir. 14-19 y.y. arasında Denizli'de pamuklu, Bursa'da altın işlemeli dokumalar ve ipek kadifeleri, Bursa, Bilecik ve İstanbul'da ipek işletmeciliği, Erzurum ve Erzincan'da yünlü dokumalar, Demirci, Kula ve Gördes'de halıcılık ve kilimcilik, Antalya'da çuhacılık, Karadeniz sahilinde kendir, keten dokumacılığı ve dokuma boyacılığı çok ileri bir düzeye gelmiştir. (2)

Anadolu toprakları üzerinde bir taraftan Türk devletleri fire verirken, diğer taraftan da pamuklu dokumacılık gelişmiştir. Anadolu pamuklu dokuma ürünlerinin en büyük iki pazarı, Anadolu'da yaşayan halk ve yine Anadolu üzerinden geçen ticaret kervanları olmuştur. Cinden başlayarak Avrupa içlerinde sona eren İpek Yolu üzerinde çok önemli bir konumda bulunan Anadolu gelişmiş sanayisi ile Avrupalı tüccarlara iyi bir arz kaynağı oluşturmıştır. Bu dönemde üretilen Türk dokumaları, Avrupaya kervanlar kanalı ile ulaştıktan sonra, halk tarafından çok aranan bir ürün durumuna gelmiştir. 15 ve 16. yüzyılın bütünü boyunca Denizli'nin Ak Alemlu denilen beyaz bezleri, Alasehir'in Kızıl Efladı, Sivas'ın Kamlat diye adlandırılan dokumaları, kervanlar yolu ile Avrupa'ya ulaşmış,

(2) Kocabas Gülay. "Türk Tekstil Sanayi" Bilim ve Teknik Dergisi. Sayı: 329. s. 36. Nisan 1995.

orada ün salmışlardır. (3)

Osmanlı imparatorluğunun kuruluş ve yükselme dönemi. Türkiye'de dokumacılığın büyük bir gelişme gösterdiği dönemdir. İmparatorluğun bu devirlerde dokuma üretimi diğer birçok malın üretiminde olduğu gibi Loncalar tarafından yapılmaktadır. (4) Devlet Lonca aracılığıyla imalatta standardizasyonu, fiyatları ve kaliteyi kolaylıkla denetleyebildiği gibi, Lonca içerisinde rekabetin kesinlikle yasaklanmış olması nedeniyle, ekonomik kaynakların akılcı bir şekilde kullanılması da mümkün olmaktaydı. Bu dönemde kervanlarla Avrupa'ya ulaşan Türk kumaşları, orada büyük bir ilgi görmekteydi. (5)

Osmanlı imparatorluğunun Duraklama Döneminde süregelen istikrarsızlık, halkın genel yaşam düzeyini olumsuz yönde etkilerken, dokumacılık da bir sarsıntı geçirmiştir. 18. yüzyıldan itibaren, Avrupa'da makineli üretim ve işbölümü esasına dayanan fabrikaların yaygınlaşmasıyla gerçek tekstil sanayii kurulurken Osmanlı imparatorluğunda üretim büyük ölçüde kapalı bir ekonomide ihtiyaçları karşılayacak şekilde, aile içinde ya da lonca sistemi içindeki esnaf tarafından gerçekleştiriliyordu. Dolayısıyla üretim, basit tezgahlarla ve yoğun insan emeğiyle yapılıyordu. Sanayi Dev-

(3) Ertuğ Yaşar, "Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü" İTKİB Yayın no: 0041, İstanbul, 1994, s. 38

(4) Tarakcıoğlu Işık, "Türk Tekstil Sanayinin Dünü Bugünü ve Yarını", Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi, Sayı: 2, 1991, s. 88

(5) Kutukoğlu Mubahat s., Osmanlı Esnafında Oto-kontrol Müessesesi Ahilik ve Esnaf, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği Yayınları 1, İstanbul, 1986 s. 79

riminin yapılması ve bu devrimin en iyi meyvelerini tekstil endüstrisinde vermesiyle, hemen hemen bütün önemli Batı ekonomilerinde günümüzün modern tekstil endüstrileri gelirken Türkiye'de ve bütün Osmanlı ülkesinde tekstil endüstrisi Orta Çağdaki üretim organizasyonu ve teknolojisi düzeyinde kalmıştır. Kapitülasyonların da etkisiyle, Batı ülkelerinden ve özellikle İngiltere ve Fransa'dan kitle halinde, çok ve ucuz fiyatlarla, Osmanlı topraklarına giren fabrikasyon tekstil ürünleri, Anadolu'da ve özellikle Ege ve Marmara bölgelerindeki Türk tekstil üreticisini birer birer iflasa sürüklemiştir. İmparatorluğun son dönemleri ve Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yılları için derlenebilen dış ticaret istatistiklerine bakıldığı zaman önemli ithalat rakamları arasında tekstil ve hazır giyim kalemlerinin önemli bir yer işgal ettiği kolaylıkla görülür. (6)

1838'de İngiltere'yle imzalanan ticaret anlaşması ve 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan dönemde ise, sanayileşmeye başlayamamış olan Osmanlı İmparatorluğu; yün, pamuk ve ham ipeğini Avrupalıların sanayileşmeye başlamış ülkelerine satan ve bunun yerine onlardan mamul kumaş alan bir ülke durumuna gelmiştir. İpekli dokumacılığın merkezi olan Bursa'da eskiden, 1000 tezgah çalışıp 25.000 okka ipek işlenirken, 1848'de çalışan tezgah sayısı 75'e düşmüştür. Aynı şehrin kadife ve saten imalatı da 20 yıl öncesine oranla, % 80 azalmıştır. İstanbul ve Üsküdar'daki tezgahların sayısı

(6) Parıltı Hasan, a.g.e. s. 49

ise, 1866'da yapılan bir araştırmaya göre, 30-40 yıl içerisinde 3.160'dan 37'ye düşmüştür. Bu dönem aynı zamanda, küçük birimler halinde çalışan dokumacıların hızla tasfiye olmaya başlamasıyla, iç pazarda meydana gelen boşluğun hiç olmazsa bir kısmının yurt içinden karşılanmasını sağlamak için, devlet tekstil fabrikalarının kurulmaya başladığı dönemdir.(7) Asker ve ordu mensuplarının fon ihtiyacını karşılamak üzere 1839 yılında "FESHANEI AMIRE" ismi altında kurulmuş imalathane ülkemizin ilk tekstil kuruluşunu temsil etmiştir. Bu kuruluş, bilahare "DEFTERDAR" fabrikasının çekirdeğini oluşturmıştır. 1843 yılından itibaren de, bu fabrikada, yünlü kumaş dokunmaya başlanmıştır.(8)

Osmanlı toprakları üzerinde kurulu bulunan dokumacılık birimlerinin zarar görmeleri ve kapanmaları, devletin ivedi ve stratejik gereksinimlerinin karşılanabilmesi için 1845'de kurulan İzmir fabrikasında çuha, bez, battaniye; 1860'da kurulan Bakırköy fabrikasında fanila kumaşlar, pamuklu bezler; Zeytinburnu fabrikasında pamuklular, empirmeler ve 1855'de kurulan Hereke fabrikasında da kadife ve saten kumaşlar üretilmeye başlanmıştır. Devletin yanısıra, özel sektörün kurduğu bazı dokuma üretim birimleri, karlı işleyemedikleri için kısa zaman içinde kapanmışlardır.(9)

1915 yılında Osmanlı İmparatorluğunda devletin sahip

(7) Tarakcıoğlu Işık. a.g.e. s.88

(8) Narin Halit. "Türk ve Dünya Ekonomisinde Tekstil Endüstrisi" Tekstil Teknik Dergisi 1985. Sayı: 6. s. 3

(9) Ertuğ Yaşar. s. 42

olduğu 22 sanayi isyerinin 18'ini dokuma tesisleri oluşturmaktaydı; yani o günkü haliyle bütün zayıflığına rağmen. Ülkemizde ilk kurulan sanayi dalı yine de tekstildi. Cumhuriyet yönetimi Osmanlılardan. 5 tanesi yabancıların ve azınlıkların yönetiminde olan 8 tane pamuk ipliği ve dokuma fabrikası ile İstanbul Feshane, Hereke ve İzmit Fabrikaları... gibi 3-4 tane de yünlü ve ipekli dokuma fabrikası devralmıştır. Devralınan bu pamuklu fabrikalarındaki mevcut iđ sayısı 82. 82-044. diğer atelyelerdekiler de dahil tezgah sayısı ise 762 dir. (10)

1923 İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar Türkiye'de tekstil sanayi endüstrisinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu kararlardan hareketle, 1925 yılında Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur. 1933 yılında da, Sümerbank kuruldu. Sümerbank kuruluncaya kadar bu sektörde önemli bir değisiklik meydana gelmemiştir. 1923-1933 yılları arasında; Bakırköy bez, Feshane (Defterdar) Yünlü Dokuma ve Hereke ipekli ve Yünlü Fabrikaları Sanayi ve Maden Bankasının denetimi altına alınmıştır. 1927 yılında yapılan sanayi tesbit sayımına göre Tekstil Sanayii, madencilik ve Gıda Sanayilerinden sonra ülkenin 3. önemli sanayi koludur. Toplam imalat sanayii işyerlerinin % 14,34'ünü oluşturan 9353 işyeri tekstil sektöründedir. Ancak bu sektörde çalışan işçi sayısının 48.025 olduğu dikkate alınırca, bu işyerlerinden 10-15 fabrikanın dışında geri kalan 9000 küsür adedinin birkaç kişinin

(10) Parıltı Hasan, a.g.e. s. 49

calıstığı küçük atelyeler olduğu ortaya çıkmaktadır. (11)

Sümerbank her ne kadar özel sektöre anapara sağlamak amacıyla kurulmuşsa da, özellikle 1938'de çıkan İktisadi Devlet Tesekkülleri Kurulus Yasası etkisiyle, doğrudan sanayiye yönelmiş ve üretim birimlerini işletmeye başlamıştır. Sümerbank, Osmanlılar zamanında kurulan üretim birimlerini denetime almakla yetinmemiş ayarınca yeni fabrikalar kurmuştur. 1940'da Sümerbank'ın doğrudan denetimi altında olan dokuma fabrikaları şunlardır: (12) Sümerbank, Türkiye'deki tekstil ve hazır giyim ihtiyacını karşılamak üzere Nazilli, Kayseri, Malatya ve Bursa Merinos Fabrikalıdır. (13) Bu dönemde 170.000 iğ ve 4000 dokuma tezgahı kapasite ile faaliyete geçmiştir. (14) Daha sonra kurulan İzmir, Denizli ve Erzincan Pamuklu fabrikaları ve devralınan Malatya fabrikalarıyla birlikte Sümerbank'ın pamuklu iğ sayısı 211.483'e, pamuklu dokuma tezgahı adedi de 4.091'e çıkmıştır. 1952 yılında Türkiye'deki toplam pamuklu iğ sayısının 357.924, pamuklu dokuma tezgahı sayısının da 6.519 olduğu düşünülürse, bunların yaklaşık % 61-62'sinin Sümerbank'a ait olduğu anlaşılmaktadır. (15) Görüldüğü gibi Türkiye'de organize tekstil sanayi girişimi, diğer sanayi alanlarında olduğu gibi, devlet tarafından başlatılmıştır.

1950 yılından sonra Türkiye'de başlayan sanayi hamlesi, daha çok pamuklu mensucat sanayiinde kendisini göstermiş ve

(11) Narin Halit, a.g.m. s. 3

(12) Ertuğ Yasar, s. 48

(13) Narin Halit, s. 3

(14) Tarakcıoğlu Işık, s. 89

(15) Parıltı Hasan. s. 49-50

kısa zamanda yine özel kuruluşlar doğmaya başlamıştır. (16) 1950'li yıllara kadar özel sektörün tekstil sanayiindeki işletmelerinin çoğu küçük ölçekli idi. Ancak 1950 'den sonra uygulanan teşvik önlemleri ile özel sektörün tekstil alanındaki faaliyetleri gelişme göstermiş ve özellikle Cukurova'da yeni işletmeler kurulmuştur. (17) 1953-1962 yılları arasında Sümerbank'ın iğ ve tezgah sayısı cüz'i bir artış gösterirken, özel sektörün iğ sayısı 140.486'dan 577.108'e, tezgah sayısı da 2.428'den 12.568'e hızlı bir şekilde yükselmiştir. Böylece 1953 yılında toplam pamuklu tekstil sanayiinde % 28-29 olan özel sektör payı, 1962 yılında % 61'lere yükselmiş ve bundan sonra da sürekli olarak artmaya devam etmiştir. Belirtelimki bu dönemde tekstil sektörün de üretim hacmi bakımından özel sektörün kamu sektörünü geçtiği görülmektedir.

Türkiye'de el tezgahları, ev saniyi ve küçük sanayi halinde daima mevcut olan çeşitli tekstil imalatında 1830'lardan itibaren önce ordu ihtiyacı için devlet tarafından, daha sonra da özel sektör teşebbüsleri ile makinalı imalata ve fabrika üretimine geçilmişse de bu sanayi kolundaki gelişme daha çok Cumhuriyet devrinde ve özellikle I. ve II. Beş Yıllık Sanayi Planları devrelerinde olmuş ve büyüme son yıllarda hızla devam etmiştir. (18)

(16) Kılıçkaya Çiğdem, "Tekstil Sektörünün Yapısı ve Türkiye'de Tekstil Sektörü" HDTM Dergisi sayı 16, Mart-1993/1, s. 58

(17) Parıltı Hasan. a.g.e. s. 49-50

(18) I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Yardımcı Çalışmaları, Tekstil ve Giyim Eşyası Sanayi, DPT Yayınları, No:13, s. 11

1950-1969 arasındaki dönem, tekstil sektörümüzün, özel sektörün öncülüğünde, altyapı ve boyut değiştirdiği ve günümüzde ulaşılan nokta her yönden ümit ve gurur verici bir sonucun temellerinin atıldığı dönemdir. (19)

Türk tekstil sektörünün bugün için önemli bir imalatçı ve ihracatçı sektör olması, yani "cağdas tarihi" 1972 yılı ile başlamaktadır. (20)

1972-1977 döneminde

- Pamuk ipliği kapasitesi 1,3 milyon iğ'den 3 milyon iğ'e çıkarak, % 126 oranında yükselmiştir.

- Artan kapasite, önemli ölçüde A.T. ülkelerine ihracat olarak gerçekleştirilmiştir. 1979 yılında toplam ihracat 82.8 bin tona ulaşmıştır.

1980'li yılların ihracata yönelik sanayileşme stratejisi: özellikle dönemin ilk yarısında. pamuk fiyatlarının dünya fiyatları altında seyretmesi ve ihracatta vergi idelerinin varlığı;

Pamuklu sektörde. iplik bazında ihracatın. Sektörde 1979. 1980 yıllarında üretimin yavaşladığı ve kapasite kullanım oranının % 70-72 düştüğü görülmektedir. Burada en önemli unsurun ekonomik nedenlerden çok işçi hareketleri ve elektrik kısıtlamaları olduğu görülmektedir. (21)

- Tekstilde 90 bin tondan. 140 bin tona (% 55)

- Hazır giyimde 7000 tondan 70.000 ton (% 900)

(19) Halit Narin, a.g.m. s. 3

(20) 3. İzmir İktisat kongresi, cilt 11, DPT Yay. 4-7 Haziran 1992, s. 77

(21) Yülek İ.Ertan, "Türkiye tekstil Endüstrisindeki Yatırımlar" Tekstil İhtisas Dergisi, Yıl 1, Sayı: 6, Temmuz 1985, s. 7

seviyelerine yükselmesini sağlamıştır.

Bu sayede Türkiye'nin tekstil ürünleri ihracatı 1982 yılında 1 milyon doları geçmiş ve 1983 yılında 1 milyar 300 milyon doları bulmuştur. Tekstil ürünleri ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı da böylece % 22,7'ye ulaşmıştır. (22)

1984-1987 arasında kapasite kullanı oranı % 90 civarında seyretmiştir.

1980'li yılların ikinci yarısında:

- Pamuk fiyatları, dünya fiyatlarının dalgalı olarak üzerinde seyretmiştir.

- İhracat teşvikleri azaltılmış ve kaldırılmıştır.

1980'li yılların ikinci yarısında; Pamuklu sektörde iplik bazında ihracat;

- Tekstilde 140-160 bin ton seviyelerinde kalmış,

- Hazır giyimde hızla artarak, 1989 yılında 177 bin tona ulaşmıştır.

Bu dönemde, özellikle örgü mamuller ve konfeksiyon ürünlerindeki artışlar sayesinde Türkiye'nin tekstil ürünleri ihracatı artmaya devam etmiştir. 1989 yılı tekstil ürünleri ihracatı, 3.505 milyon \$ olup, bunun % 65'ini konfeksiyon ürünleri oluşturmuştur. 1990 yılında, başta pamuk ipliği olmak üzere, sanayideki kapasite kullanma oranları düşmeye ve miktar olarak ihracat gerilemeye başlamıştır. Ancak, dolar

bazında birim üretim fiyatları önemli ölçürde yükseldiği için, 1990 yılında değer \$ olarak tekstil ürünleri ihracatı yine de artmaktadır. Türkiye genelinde ihracat artısındaki duraklama nedeniyle , 1990 yılında tekstil ürünleri ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı % 35'ler, düzeyindedir. Dolayısıyla tekstil sanayi; Türkiye'nin dışa açılma politikasının öncüsü olma görevini artan bir önemle sürdürmeye devam etmektedir. (23)

B. GÜNÜMÜZDE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN YAPISI

1. Hammadde Durumu

Tekstil ve hazır giyim endüstrisinin hammaddesini elyaf oluşturmaktadır. Elyafın doğal ve insan yapısı elyaflar olarak iki grubu vardır. Doğal elyaf, başta pamuk olmak üzere, yün, ipek, keten gibi maddelerdir. İnsan yapısı elyaflar ise, genelde petrol türevlerinden üretilmektedir. Günümüzde, dünyada üretilen ve tüketilen elyafın yıldan yıla değişmekle birlikte, % 50'den az bir kısmının insan yapısı elyaflar, % 50'den biraz fazlasını doğal elyaflar oluşturmaktadır. Dünyada doğal elyafların yetistirilmesi için tahsis edilebilecek alanların sınırına ulaşılmış olduğundan, toplam elyaf tüketimi içinde insan yapısı elyafların payı 1974'teki petrol krizine kadar artış göstermiştir. 1980'den sonra ise % 46 civarında sabitleşmiştir. (24)

(23) Tarakcıoğlu Isık, a.g.m. s. 89-90,

(24) Parıltı Hasan, s. 56

Türkiye önemli bir pamuk üreticisi olma yanında yün ve ipek gibi doğal lifleri, önemli tüm suni ve sentetik lifleri üreten bir ülkedir. Flax adı verilen devamlı reyon ipliği ile ip ve çuval yapımında kullanılan jüt ve ince yünlü kumas yapımında kullanılan merinos yapağısı, ithal yoluyla sağlanmaktadır. (25)

Türkiye 200.000 tonun üzerinde bir pamuk ihracat pazarına sahiptir. Ancak, artık Türkiye'nin pamuk üretimi iç tüketimini zor karşılamaktadır. Türkiye'de bir kaç yıl 750.000 hektar'ın üzerinde, hatta 1974 yılında 838.000 hektar alana pamuk ekilmiştir. Fakat çiftçiye pamuk ekiminin cazip hale getirilmemesi ve ekonomik olmayan politik kararlarla pamuk üreticilerinin son yıllarda yaşadıkları

Tablo 1: Türkiye'deki Pamuk Lifi Üretimindeki Gelişmeler
(x 100 ton)

1980/81	1984/85	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94
483	583	485	650	617	655	574	549

olumsuzlukların bir tepkisi olarak, 1992 yılında 638.000 hektar olan pamuk ekim alanının bu sezonda bırakınız 638.000 hektara çıkmasını korunması bile mümkün olmadı ve 1993 yılında yalnızca 55.462 hektar alanın pamuk ekilerek yaklaşık 565.000 ton pamuk elyafı elde edildi. Son 7 yılın en düşük rekoltesi olan üretimin, 600.000 tonun üzerindeki iç tüketimi karşılayamadığı ortadadır. (26)

(25) 1991 Sanayi Kongresi Tekstil Sektör Raporu
M.M.O. Yayın no: 149/2, Kasım 1991, s. 19

(26) Tarakçıoğlu Işık, "Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayisinin Bu Günkü Durumu ve Geleceği", Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Sorunları Semineri Mayıs 1994, s. 50-54-55.

Tablo 2: Türkiye'de Son 2 Sezondaki Pamuk Lifi Arz, Talep ve Stok Hareketleri (x 1000 ton)

zonu	Sezon başı stoku	üretim	ithal.	Arz top.	Tüke.	Ihrac.	sez.son stok
992-93	87	574	233	894	625	71	158
993-94	198	565	100	863	630	110	123

Bu nedenle, tekstil sanayinin temel hammadde girdisi olan pamuk fiyatları, ekonomik olmayan politik kararlar sonucu, dünya piyasalarının % 25-30 üzerinde sanayiciye sunulmaktadır. "Dışarıya açık-içeride kapalı" ekonomik mantık sonucu pamuk ithalinin serbest olduğu ve isteyenin ithalat yapabileceği bu sanayi için büyük bir engelleyici unsurdur. Ayrıca, Türk tekstil sanayinin son on yılda gösterdiği büyük performansta en önemli etken, Türk pamuğunun üstün kalitesidir. Sanayimizin alışkın olduğu bu önemli girdiyi kullanması yerine, ithalata zorlanması, macera aramak olacaktır. İthalat için gereken yeni finansal kaynak ayırma zorunluluğu ise, azalan rekabet gücümüzü daha da azaltacaktır. (27)

Türkiye'nin ciddi kaynak aktarımı yaptığı GAP projesinin önemli bir sonucu da pamuk üretimin getireceği artışlardır.

Türkiye'nin pamuk üretim kapasitesinin % 128 oranında artacağı hesap edilmektedir. (28) Kısa zamanda bu artışa paralel üretimin kullanılabilmesi için suratlle ek kapasitelerin oluşturulması gerekecektir. Ayrıca, bu yöreye uygun tohum ve kaliteli ürün için gerekli alt yapı tesisi önem arz etmektedir.

(27) III. İzmir İktisat Kongresi, Tekstil Çalışma Grubu

(28) Raporu, Cilt 3, ss. 178-194.

(58) Parıltı Hasan, a.g.e, s. 58

Ülkemizde uygulanan pamuk destekleme sistemi kanımızca, yanlış bir uygulama içerisindedir. Dolayısıyla çiftçiye verilmesi gereken destek yanlış bir sistemle ve yanlış noktada verilmektedir.(29)

2. Üretim ve Kurulu Kapasiteler

Pamuk ipliği: 1967 yılında uygulanmaya başlayan yatırım teşvikleri ile Türkiye'de pamuk ipliği üretimi sektörü hızlı bir gelişme göstermiştir. Toplam olarak en fazla iğ kapasitesi artışı 1972 ve 1976 yılları arasında olmuştur. (30) 1980'li yıllarda ise ihracata yönelik olarak sürekli bir büyüme göstermiştir. Ancak, 1989 yılından itibaren Türk Lirasının ihrac yapılan ülke paralarına karşı reel olarak değer kazanması, Türk pamuk ipliği sanayinin rekabet gücünü azaltmıştır. Ayrıca, dünyada kapasitenin hızla artması, talebin artan kapasiteye yetişememesi sonucu kar marjının düşmesi. teknolojide büyük gelişmelerin olması ve yurt içinde pamuk fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerinde aşırı dalgalanması yurtiçinde işçilik ücretlerindeki artışlar üretimi engelleyici etkenler olmuştur. Yeni teknoloji içeren makinalara yapılan yatırımlara karşın üretimdeki azalma. pamuklu iplik sektöründe kapasite kullanım oranının büyük ölçüde düşmesine neden olmuştur.

Türkiye'de pamuk ipliği üretimi ve kapasite kullanım

(29) Altınöz Sevki, "Küresellesme Ortamında Türkiye Tekstil Sanayi" Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Yayını, Mesaj Dergisi, Subat 93/1. s. 15

(30) Ertuğ Yasar, s. 136-140

oranları ve bunun zaman içinde gelişimi tablo 3'de görülmektedir. (31)

Tablo 3: Türkiye'de Pamuk İpliği Üretimi ve Kapasite Kullanım Oranları

yıllar	üretim (1000 t)	K.K.O. %	yıllar	üretim	K.K.O. %
1980	260	62	1990	590	86
1982	289	68	1991	491	79
1984	340	75	1992	471	77.6
1985	408	91	1993	437	78.2
1987	500	93			
1988	515	90			
1989	535	90			

Kaynak: DPT Temel Ekonomik Göstergeler Mayıs 1994 ve ISO 1993 yılında ithalat sanayii sektörünün durumu ve üretim kapasitesi kullanım oranı (ISO. Arastırma dairesi yayın no: 1994/6) ve Hasan Parıltı s. 60 yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, iplik üretimi, bir yandan üretim kapasitesine bağlı iken, diğer taraftan kapasite kullanım oranına bağlıdır. Pamuk ipliği endüstrisinin üretiminin büyük bir kısmını iç piyasada dokuma ve örme hazır giyim endüstrisi tarafından satın alınırken bir kısmı ihrac edilmektedir. İplik endüstrisinin üretimini ve kapasite kullanım düzeyini büyük ölçüde iç ve dış talep belirlemektedir. I.S.O tarafından yapılan araştırmaya göre, Türkiye'nin iplik ve kumaş endüstrisinin kapasitesini tam kullanamama nedeni olarak talep yetersizliği ilk neden olarak gösterilmektedir.

(31) III. İzmir İkt. Kongresi. Cilt 3, ss. 163-164.

Tablo 4'de iplik ve dokuma sanayinde 1991 yılının dördüncü üç aylık döneminde kapasiteyi tam kullanamama nedenleri özetlenmektedir.

Tablo 4: Iplik ve Dokuma Sanayinde Tam Kullanamama Nedenleri (%)

Yeri Ayısı	Hammadde Yetersizliği				Talep Yetersizliği					
	Topl	Yerli	İthal	İsci	Mali	Enerj	Topl	İç	Dış	Diğ
1991 (4. üç ay) 1 firma	8.7	5.1	3.6	11.6	17.5	5.8	51	29	21.8	5.1
1993 1 firma	12.9	6.2	6.7	10.0	12.9	6.2	49.5	27.8	21.6	8.1

Kaynak: ISO, Yayın no: 1990/5 ve 1994/6'dan derlenmiştir.

Iplik sektöründe kapasiteyi tam kullanamama nedenlerinin başında talep yetersizliğinin gelmesi önem arz etmektedir. Çünkü, talep yetersizliği büyük ölçüde fiyatlarla ilgilidir. Fiyatı yükselen bir mala olan iç ve dış talebin azalacağı, talebin azalmasının üretimi ve kapasite kullanım oranını düşüreceği iktisat kurallarının gereğidir.

Pamuklu Dokuma

Türkiye'nin pamuklu dokuma sektörü iplik sektörüne benzeyen bir durum sergilemektedir. Türkiye'de iplik sektörü, genelde, organize fabrikalardan oluşmaktadır. Pamuklu dokuma sektöründe ise iplik sektöründe görülen organizelik ve optimallik yoktur. Üretimin bir kısmı organize olmuş ve belirli ölçeklerde kurulmuş fabrikalar tarafından, bir kısmı organize fakat eski teknolojili Sümerbank Fabrikaları tarafından ve önemli bir kısmı da organize olmamış irili ufaklı kumaş atölyeleri tarafından yapılmaktadır.

Dokuma sektöründe kurulu kapasite olarak tezgah sayısı,

1989 yılı itibariyle, 45.200 pamuklu 5770, ynl, 30.000 civarında, sun'i sentetik ve ipekli tezgah olmak üzere yaklaşık 80.000'dir. 542'si dokuma halı tezgahı olmak üzere 600 makina halısı tezgahı, 192.000'e yakın el halısı tezgahı bulunmaktadır. 1982-1987 yılları arasında pamuklu dokuma tezgahı sayısındaki artış yılda ortalama % 25, 1983-1988 yıllar arasında ynl tezgahı sayısındaki gelişme % 2 olmuştur. Son yıllarda tezgah sayısındaki artış hızlanmıştır. Tezgah tipleri çok çeşitli olduğundan, üretim miktarı olarak kesin kapasite rakamlarını hesaplamak güçtür, özellikle ülkeye giren tezgahlar çoğunlukla mekiksiz olduğundan, tezgah sayısındaki artışın çok üstünde kapasite artışı gerçekleşmiştir. (32)

Tablo 5: 1985 ve 1991 yılları arasındaki pamuklu sektöründeki Uretimi ve K.K.O vermektedir.

Tablo 5: Pamuklu Sektöründe Dokuma Uretimi ve K.K.O.

	Uretim (ton)	K.K.O. (%)
1985	254.000	93.4
1986	259.000	89.6
1987	282.000	94.3
1988	290.000	93.2
1989	307.000	93.6
1990	314.000	89.0
1991	302.000	83.2

(32) 1991 Sanayi Kongresi Tekstil Sektörü Raporu, M.M.O
Yayın no: 149/2, syf 20

1989 yılında yaşanan sorunlar, pamuklu dokuma sektörünün mali acıdan performansını düşürürken, AT konfeksiyon kotalarından sağlanan artışları doldurma çabaları, miktar bakımından iyi bir performans göstermesini sağlamıştır. 1990 yılında ihracattaki azalma ve ithalattaki hızlı artış kapasite kullanım oranının daha fazla düşmesini engellemiştir. Dokuma alt sektörünün, örmenin aksine, dünyada değişen talep yapısına ayak uyduramaması sonucu, dokumadan giyim esyası ihracatının artmaması iç talepteki durgunluk ve stoklardan satışlar, 1991 yılında üretimin ve kapasite kullanım oranının düşmesine yol açmıştır. (33)

3. Teknoloji

Yeni bir malın hizmet üretimi veya imalat süreçlerinin, yönetimi metodlarının bulunmasına geliştirilmesine yada pratik sorunların çözümüne yönelik uygulamalı teknik bilgiler bütünüdür. (34)

Bu tanımdan anlaşıldığına göre teknoloji sadece üretimde kullanılan makinalarla ilgili değildir. Üretim ve makinalarla ilgili düzenlemeleri kapsamaktadır.

Üretimde kullanılan makinaların teknolojik yeterliliğini ölçmeye yarayan çeşitli kriterler vardır. Bu kriterlerden en önemlileri kullanılan makinaların modeli ve yasıdır. Ayrıca, kişi başına makina verimliliği, makinaların birim zamandaki üretim hızları, makinaların enerji tüketimleri ve makinaların teknolojik ve ekonomik ömürleri ve bunların ülkeler arasında

(33) III. İzmir İkt. Kongresi. Cilt 3, s. 164

(34) Seyidoğlu Halil, Ekonomik Terimler Sözlüğü, Gizem Yayınları, No: 4, Ankara 1992, s. 845

karsılaştırılması teknolojik yeterliliğin ölçülmesine yardımcı olmaktadır. (35)

Türkiye'de tekstil endüstrisinin gelişim seyrine ve endüstrideki makina ve teçhizatın teknolojik düzeyine baktığımızda; Türkiye'de tekstil sektörü 1930'lu yıllarda Sümerbank eliyle devletce yapılan yatırımlarla güçlenen bu endüstrimiz, 1950 sonrası döneminde, özel sektör öncülüğünde geliserek bu günkü duruma gelmiştir. 1970'i izleyen yıllarda alınan önemli kararlar, işletmeleri büyük ekonomik kapasiteler yaratacak biçimde tevsi ederken; özellikle pamuk ipliği, sentetik iplik, makina halısı ve hazır giyim alanlarında yeni ve büyük tesislerin kurulmasına yardımcı olmuştur. 1960-1980 yılları arasında, teknik bilgi ve deneyim açısından da güçlenen tekstil sektörü, 1980 sonrasında sektörün dışa açılmasıyla, pazarlama ve tasarım alanlarında da bilgi ve deneyim birikimi sağlamıştır. Ancak, 1970'li yılların sonuna doğru Türkiye'nin icine düştüğü dış ödemeler dengesi sorunları ve 1980'li yıllarda yaşanan hızlı enflasyon, sektörün makina parkını yenileyerek bu dönemde gerçekleşen hızlı teknolojik gelişmeye uyum sağlamasını önlemiştir. (36) 1984'ten sonra yatırımlarda kısmi bir canlanma olussa da, günümüzde mevcut iplik ve dokuma kapasitesinin % 50'ye yakın bir bölümü 1980 öncesi yapılmış yatırımlardan oluştuğu görülmektedir. Bu da, Türkiye'de tekstil endüstrisinin genel olarak yaşlı ve demode

(35) Ahmet Özerdim, Avrupa Tek Pazarı Karsısında Türk Tekstil Sanayinin beklentileri Semineri, TISK, İstanbul 1989 ss 76-77

(36) 1991 Sanayi Kongresi Tekstil Sektör Raporu. a.g.e. s. 21

makinalarla çalıştığıının bir göstergesidir. (37)

Asağıdaki tablo 6'da Türkiye'deki iplik makinalarının özelliklerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 6: Türkiye'de Iplik Makinalarının Özelliklerine Göre Dağılımı.

Model	Iğ sayısı	Ton	Ort.Ne	Iğ sayısı	Ton. Ne
1992	24073	638026	26.5	3.2	4.0
1991	46026	1219873	26.5	6.1	7.6
1990	50901	107709	20.0	6.8	6.4
1985-89	158465	3199250	20.2	21.1	20.0
1980-84	83365	1701088	20.4	11.1	10.6
1970-79	245613	5409808	22.0	32.7	33.8
1960-69	41806	894543	21.4	5.6	5.6
1954-	45868	1092688	18.2	6.1	5.2
Bilinmeyen	55235		19.8	7.4	6.8
TOPLAM	7513521	16006610	21.3	100.0	100.0

Kaynak: III. İzmir İktisat Kongresi 4-7 Haziran DPT yayınları s. 176

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, Türkiye'deki iplik makinalarının önemli bir kısmı, eski model ve yaşlı makinalardan oluşmaktadır.

Pamuklu dokuma sektöründe çalışan tezgahların yaş dağılımı aşağıda tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Türkiye Pamuklu Dokuma Sektöründe 1990 Yılında Mevcut Tezgahların Yaş Dağılımı

Yaş sınırı	Tezgah adeti	%
5 yaş ve altı	3250	5.9
5-15 yaş arası	11750	21.3
15 yaşın üzeri	40000	72.7
TOPLAM	55.000	100.0

Kaynak: TMMOB, 1991 sanayi Kongresi, Tekstil Sektörü Raporu, MMO Yayın No: 149, s. 22

Pamuklu dokumada son yapılan araştırmalara göre 120.000 kadar dokuma tezgahı bulunmaktadır. Bu tezgahların ancak 20.000 tanesi fabrikalarda ve büyük atölyelerde, 100.000 tanesi ev ve küçük atölyelerde yer almaktadır. Bu 100.000 tezgahın çok büyük bir kısmı Bursa yapımı eski teknoloji ürünü ve kendileri eski olan tezgahlardır. Dolayısıyla bunlarla üretime devam ettirmekte pek mümkün olamamaktadır. Bunun için, bunlara mekiksiz, dakikada 400-500 metre atkı atabilen makinalar temin edilmelidir. Ancak, Türkiye'nin yaşadığı ekonomik düzensizlik içerisinde bunların yapılması imkansızlaşmaktadır. Eğer eski tezgahlar yeni mekiksiz, modern tezgahlarla yenilenirse sektörde maliyetler düşecektir. (38)

Türkiye'deki pamuklu tezgahların yalnızca % 8'i 10 yaşından daha genç makinalardır. Bu oran, rakip ülkelerde % 30-35'tir.

4. İsgücü ve İscilik

12 Eylül ortamında askıya alınan sendikal haklar nedeniyle ücret hadlerinin artmaması sektöre mukayeseli maliyet avantajı sağlamıştır. İsgücünün tekrar örgütlenmesi imkanına kavuştuğu 1988 yılı ile birlikte yıllar arasına dağılması gereken ücret artışları umulanın üstünde oranlarda

(38) Tarakcıoğlu Işık, "Dünyada ve Türkiye'de Tekstil Sanayinde Son Gelişmeler", Tekstil-Konfenksiyon Sanayinin Sorunları ve Çözüm Yolları Sempozyumu, Öz İplik İş Eğitim Yayınları, 1995, Ankara, s. 243-246

olmuştur. (39)

1980 sonrasında Türkiye'de, genel işsizlik oranının % 15 üzerinde olmasına rağmen, işçi ücretleri, özellikle sendikali işyerlerinde, ortalama ücret artışının çok üzerinde cereyan etmiştir. Bu fark, organize işyerlerinin hızla açılma eğilimini halen devam ettirmektedir. Bu Türkiye'nin yüksek istihdam alanı olan tekstil hazır giyim iş kollarında ortaya çıkabilecek sorunlu ve çok önemli sosyal boyutlar ekleyebilecektir. (40)

Toplam işgücü maliyetinin ortalama 30-40 cent/saat olduğu ülkelerle rekabet eden Türk tekstil sektörü dünya tekstilinde işgücü maliyeti en hızlı artan ülkelerin başında geliyor. 1984 yılında 1.2 \$ olan bir saatlik toplam işgücü maliyeti, 1991 yılında 3.1 \$'a yükselmıştır. Bu da % 158'lik yüksek bir artış ifade etmektedir. (41)

Aşağıdaki tabloda Türkiye ve bazı önemli tekstil üreticisi ülkelerde, tekstil işçi ücretlerinin değişimi gösterilmiştir.

(39) Minibas Türkel, "Hazır Giyim ve Konfeksiyon Girdilerinde Rekabetçi Piyasa Unsuru", I. Türkiye Hazır Giyim ve Konfeksiyon Kongresi, 1993, İstanbul, s. 206

(40) III. İzmir İkt. Kongresi. Cilt 3, s. 179.

(41) Yüce Kemal, "Tekstil Sektörüne Bir Bakış", Tekstil Araştırma Dergisi, Mart-Nisan 1993, s. 4

Tablo 8: Türkiye'de ve Bazı Ülkelerde Tekstil Ücretlerinin Seyri (\$ olarak).

ülke	İlkbahar Yaz			Artış%	
	1980	1990	1993	1980-90	1990-93
G. Kore	0.78	3.22	3.66	312.8	13.7
Taiwan	1.26	4.56	5.76	261.9	24.3
Japonya	4.35	13.96	23.65	220.9	69.4
Türkiye	0.95	1.82	4.44	91.6	144.0
İtalya	9.12	16.13	16.20	76.9	0.4
Portekiz.	1.68	2.75	3.70	63.7	34.5
B.Almanya	10.16	16.46	20.50	62.0	24.5
Fransa	7.91	12.74	16.49	61.0	29.4
Hong-Kong	1.91	3.05	3.85	59.7	26.2
ABD	6.37	10.02	11.61	57.3	15.4
İspanya	4.90	7.69	7.73	56.9	0.5
Hindistan	0.60	0.72	0.56	20.0	-22.2
Pakistan	0.34	0.39	0.44	14.7	12.8

Kaynak: Işık Tarakcıoğlu, Tekstil Dünyası Tekstil İşveren Sendikası Aylık Dergisi sayı: 179, s. 12-19

1991 yılında Türk Tekstil Sanayiinde "işçi başına ciro" işçi % 20.53 artmıştır ki, bu artış dünyadaki üçüncü yüksek artıştır. Ancak, Türkiye'de aynı yıl içerisinde işçi ücretleri de DM olarak % 88.6 arttığından, işçiliğin ciro içerisindeki payı % 11.97'den % 18.71'e çıkmıştır ki bu % 56.3'lük bir artıştır ve az görülür bir artıştır. 1992 yılında Türkiye'de işçi başına ciro % 11.5 artmıştır. 1 Mart 1994'den itibaren geçerli olan ücretlerle işçiliğin ciro içerisindeki payı önemli ölçüde düşmüştür. Bunun nedenleri ise, TL'nin değerinin 1989 yılından beri aşırı yüksek tutulması ve ihracatın değil ithalatın, üretimin değil tüketimin özendirilmesidir. Ayrıca, 14 Ocak 1991 de imzalanan Toplu İş Sözleşmesindeki aşırı ücret artışlarından ileri gelmiştir. Bu yıl içerisindeki aşırı devalüasyon ve yüksek enflasyon, bu dengesizliği şu anda ters yönde

değiştirmistir. (42)

5. Eğitim ve Araştırma

Bütün sanayi kollarında olduğu gibi, tekstil sanayiinde de maliyetleri düşürmek için en etkili yol üretim verimliliğini artırmaktır. Aynı teknolojiyle, aynı makina parkıyla daha yüksek üretim verimliliğinin sağlanması ise, ancak, en basit işçisinden en üst yöneticisine kadar çalışanların kalitesinin artmasıyla mümkündür. Her seviyede kaliteli ve işinin erbabı insanların yetisttirilmesi ise. her şeyden önce bir EĞİTİM-ÖĞRETİM meselesidir.

Türkiye'de dokuma işkolundaki işçilerin; % 0.4'ü okuma-yazma bilmemekte, % 1.8'i yalnızca okur-yazar, % 64.5'i ilkokul mezunu, % 13.7'si ortaokul mezunu, % 19'u lise mezunudur. Eğitim düzeyindeki bu düşüklük, işçinin verimini dolayısıyla üretimin hacim ve kalitesini olumsuz yönde etkileyen ve işletmelerin rekabet gücünü azaltan bir faktör olabilmektedir. Bu nedenle verimlilik artışı için insan gücü kalitesinin artırılması zorunludur. (43)

Türkiye'de yüksek öğretim düzeyinde 32 birimde tekstil eğitimi verilmektedir. Ege, Uludağ, İstanbul Teknik, Çukurova Üniversitesinde tekstil Mühendisliği eğitimi, 9 Eylül, Marmara ve Mimar Sinan Üniversitelerinde tekstil Tasarımı, Marmara ve Gazi Üniversitelerinde Tekstil Öğretmenliği Eğitimi verilmektedir. Diğerleri Meslek Yüksek Okul-

(42) Tarakcıoğlu Işık, "Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Bu Günkü Durumu ve Geleceği, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Sorunları Semineri, 1994, Marmaris. s. 60

(43) Yüksel Nihat, "Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Sorunları Semineri, 1994 Marmaris, s. 127-128

ları bünyesinde Tekniker eğitimleridir. Bunun yanısıra bir tekstil meslek lisesi, bir Kız Meslek Lisesi ve 24 Endüstri meslek Lisesi olmak üzere 26 meslek lisesinde çeşitli dallarda Tekstil teknisyenliği eğitimi yapılmaktadır. Tekstil alanında bilimsel araştırmalar üniversitelerde yapılmaktadır. Endüstriyel araştırmaların yapıldığı araştırma kurumları olarak Sümerbank SAGEM ARGESA isimli bir araştırma merkezi bulunmaktadır. Ayrıca Bursa'da ipek böcekçiliği Enstitüsü, Nazilli ve Adana'daki Pamuk Araştırma Merkezleri de danışmanlık servisi ve TADY (Tekstil Araştırma ve Danışmanlık Merkezi) adında İstanbul'da iki şirket bulunmaktadır. Uluslararası Yün Sekreterliği Türkiye Subesi de kalite kontrolü çerçevesinde araştırma etkinliklerinde bulunmaktadır. (44)

6. Ticaret

Tekstil endüstrisinin ülkenin toplam üretim değeri içindeki payı nedeniyle tekstil de ülkenin önemli bir etkinlik alanıdır. Türkiye 1970'li yıllarda tekstil yatırımlarını politikasını terk etmiş ve 1980'li yıllarda alınan ekonomik ve politik kararlarla ihracata yönelmiştir. Bu ekonomik değişim, ihracatın hızla artmasına ve Türkiye'nin tekstil alanında uluslararası ticaretteki yerini almasını sağlamıştır. Fakat Türkiye, artan ihracatı ile, gelişmiş ülkelerin pazarlarında önemli bir yer tutmaya fırsat dahi bulunmadan, kısıtlamalar, kotalar, ithal yasakları, belge uygulamaları gerçekleştiren Türkiye, ithal ikameci sanayileşmeyi hedef almıştır.

"Batıdan sürekli olarak liberalleşme öğütleri alan ve zaman zaman gümrük ve tarife indirimlerine zorlanan Türkiye'de bu yeni ekonomik gelişmeler sektör kadar kamuoyunda da tepki uyandırmıştır. AT ile olan özel statümüzden (Ortak üyelik) dolayı daha da karmaşık hale gelen bu durum, giderek yerini akılcılığa bırakmış ve AT ile tekstil ürünlerindeki yapılan "Gönüllü İhrac Sınırlama Anlaşması" (Voluntary Export Restraint) daha hazır giyim ürünlerine de yayılmıştır. Bu kısıtlamaları, 1983 sırasında MFGA çerçevesinde ABD, İsveç, Avusturya izlemiş ve halen, Türk Pamuklu tekstil ve hazır giyim ihracatının yarısından fazlası, belirli bir denetim sisteminde tabi olarak gerçekleştirilmektedir. (45)

Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasında olmasına rağmen, ekonomik kriterle ölçüldüğünde, tekstil ve hazır giyim sektörlerinde birçok gelişmiş ülkelerinin önünde yer almaktadır. III milyar dolar ile dünya ticaretinde % 3'lük bir paya sahip bulunan ve yıllık olarak da % 2.7 oranında büyüyen bir talebe sahip bulunan tekstil sektöründe. 1980-1990 döneminde, en hızlı çıkış yapan ülkelerden biri de Türkiye oldu. 1980 yılında 323 milyon dolarlık tekstil ihracatına sahip olan Türkiye, 10 yıl sonra % 420'lik artışla 1440 milyon dolarlık bir tekstil ihracat hacmine ulaştı.

Bu on yıllık süreçte dünya tekstil endüstrisi % 7'lik bir yıllık büyüme sergilerken, Türkiye aynı dönemde yıllık % 44'lük bir artış göstermiştir. Ancak Türkiye 1990 yılıyla

(44) 1991 Sanayi Kongresi Tekstil Sektör Raporu, s. 23.

(45) III. İzmir İkt. Kongresi. Cilt 3, s. 182.

birlikte tekstil endüstrisinde ihracatçı ülke konumundun yanısıra ithalatçı ülke de oluyordu. Bu durum aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

Tablo 9: 1989-1992 Türk Tekstil Ticareti

000 \$)	1989	1990	Değ.(%)	1991	Değ(%)	1992	Değ(%)	1993	Değ%
hracat	1427.301	1424248	0.2	1374356	-3.5	1369322	0.4	1234625	-9.8
thalat	624.280	1049012	6.8	872912	-16.8	1189310	36.2	1477034	24.1
enge	+803.021	+375236	-53.2	501444	-33.6	180012	-64.1	-242409	34.6

Kaynak: Hedef Dergisi (TKİB) Aylık Dergisi Mart-Nisan 94, s. 55

a) İthalat

Pamuklu sektöründe toplam ithalat 1980'li yıllarda önemsiz sayılabilecek bir seviyede gerçekleşmiştir. 1989 yılının sonlarından itibaren çok hızlı bir artış olmuştur. İplik bazında toplam ithalat 1991 yılında 62.000 tona ulaşmıştır. 1990 yılında büyük bir atılım gösteren ithalat, gerek TL'nin reel değer kazanc sürecinin durması, gerekse korumacılık eğiliminin güçlenmesi sonucunda 1991 yılında gerileme eğilimine girmiştir. Konfeksiyon ithalatı ise 1991 yılında 1990 yılına göre % 20.0 artarak 1.116 tona yükselmiştir. 1990 yılında % 152 artan ve 16.600 tona yükselen pamuklu dokuma ithalatı 1991 yılında % 21.7 gerileyerek 12.968 tona düşmüştür.

b) İc Satışlar

Pamuk ipliği yurtiçi satışları artma eğiliminde olmakla birlikte, artış oranları büyük dalgalanmalar göstermektedir. Konfeksiyon ihracat artışı kullanıcıların tuttukları stoklar ve yurtiçi nihai tüketim miktarları ic satışlardaki dalgalanmaya neden olmuştur. 1990 yılında yapılan büyük mik-

tarda ithalat ve konfeksiyon ihracatındaki gerileme, yurt içi talepteki önemli artısa rağmen iç satışların gerilemesine yol açmıştır. Dokumadan konfeksiyon ihracatında 1990 yılında yaşanan düşüş ve 1991 yılındaki durgunluk ithalatla birlikte, iç satışları olumsuz etkilemiştir. (46)

Tablo 10: Pamuklu Sektöründe İplik İç Satışları

	Ton	Değişim
1985	305.000	-
1986	328.400	7.7
1987	397.200	21.0
1988	401.100	1.0
1989	434.800	8.4
1990	424.600	2.3
1991	429.500	1.2

Kaynak: III. İzmir İkt. Kongresi. Cilt 3, s. 166.

Tablo 11: Pamuklu Sektöründe İç Satışlar

	Ton	Değişim
1985	220.000	-
1986	227.900	3.6
1987	248.000	8.8
1988	253.700	2.3
1989	266.290	4.9
1990	262.400	4.4
1991	264.100	0.6

Kaynak: III. İzmir İkt. Kongresi. Cilt 3, s. 166.

c) İhracat

Tekstil ve Konfeksiyon ürünleri ihracatımızın ülkemiz döviz girdileri içindeki payının küçümsenemeyecek boyutlarda olduğu; ülke toplam ihracatının yaklaşık üçte birini, sanayi ürünleri ihracatının yaklaşık yarısını gerçekleştiren bu sektörün ülkemizin dış ticaret ve cari ödemeler dengelerine katkısının vazgeçilmezliği; dolayısıyla sektörün ihracat

(46) III. İzmir İkt. Kongresi. Cilt 3, s. 166.

gücünün korunması ve geliştirilmesi önemle gerekmektedir.

Geçtiğimiz yirmi yılda tekstil sanayimizin dünyaya açılışı çok hızlı gelişmiştir. 1970'li yılların ortalarında, ülkemizin toplam ihracata 1.7 milyar \$ iken bu ihracat içinde tekstil dışsatımının payı \$ 170 milyon (%10) konfeksiyonun ürünleri ihracatı ise 102 milyon \$ (% 6) dolaylarında idi. 70'li yıllarda tekstil ve konfeksiyon ihracatımız dünya ticaretinden aldığı pay binde altı dolaylarında seyretmiştir. 1990 da ise toplam ihracatımız 13 milyar ABD dolarını aşmış, 1990'lı yıllar için ortamama yıllık % 6-7 boyutunda bir genişleme gerçekleşmiştir. Buda dünya ihracatçıları arasında önemli bir yer almasını sağlamıştır (47)

Secilmis Ürünler İtibariyle Türkiye'nin İhracatı

Türkiye'nin dokuma ihracatı 1980'li yılların ilk yarısında sürekli bir artış gösterdikten sonra, 1985-91 döneminde duraklamıştır, örme kumas ilk kez 1987 yılında önemli miktarda ihrac edilmiştir. 1991 yılının ilk 9 ayında pamuk ipliği ihracatı AT'nin antidamping vergisi uygulaması sonucu yılın son üç ayında hızla gerilemiştir. 1991 yılı toplamında pamuk ipliği ihracatı 1990 yılına göre % 16,3 gerileyerek 56.984 tona düşmüştür. 1990-1991 yıllarında pamuklu dokuma ihracatı % 4.3 artarak 29.738 tona yükselmiştir. Bu yıllarda örme kumas ihracatı % 32.6 artarak 10.503 tona yükselmiştir. (48) Bu durum Tablo 12 de ayrıntılı bir şekilde görülmektedir

(47) Alptekin Atilla, "Hazırgiyim ve Konfeksiyon'da Çağdas Stratejiler ve Politikalar" Türkiye I. Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi, Aralık 1993-Istanbul. s. 165-166

(48) III.İzmir İkt.Kongresi.Cilt 3,ss.166-167.

Tablo 12: Türkiye'nin Madde Bazında Tekstil İhracatı

MALLAR	1992 Gerçekleşme		1993 Gerc.Tahmin		1994 Tah.		Yıl.Art(%)	
	Miktar(1)	Değer(2)	Miktar(3)	Değer(4)	Mikt(5)	Değ.6	1993	1994
							(4/2)-(6/4)	
AMUK(binT)	73.4	99.1	100.6	135.8	110.7	149.4	37.1	10.0
OKUMA								
am.Ipl.bin t.	32.7	153.6	26.0	121.9	35.0	164.2	-20.6	34.6
amuklu								
ok.(mily.M)	94.0	183.3	91.0	177.5	100.0	195.0	-3.2	9.9
ün ipliği								
Bin T.)	0.2	1.4	0.2	1.2	0.3	1.4	-14.6	19.0
ünlü Dokuma								
milyon m.)	2.1	15.9	2.7	20.8	3.0	23.1	30.8	11.1
uni.sen.								
pek ip.Bin t.	37.8	205.7	28.0	152.3	39.0	212.2	-26.0	39.0
uni sen.								
pk dok.mily m	66.7	187.3	73.4	206.2	93.5	262.7	10.1	27.4
ord Bezi								
Bin t)	9.9	80.4	10.3	83.6	12.0	97.4	4.0	16.9
eten. Ken.								
ut s.Ip(BinT.	0.1	0.4	0.1	0.2	0.1	0.4	-37.5	50.0
eten. Ken.								
ut s. dok.								
mily m.)	0.2	0.7	0.0	0.0	0.2	0.5	-	-
il halısı								
milyon m2)	0.8	181.8	0.7	166.5	0.8	182.3	-8.4	9.1
fakina Halısı								
milyon m2)	6.8	81.9	6.6	79.4	7.0	84.2	-3.1	6.1
tafting. Keçe.								
ilim (milyon								
m2)	2.7	34.1	2.8	36.1	3.2	40.4	5.9	12.1
örme Esya	129.1	2770.5	131.7	2826.3		2993.7	2.0	5.1
diğerleri		39.4		83.6	139.5	113.2	112.2	35.1
ara toplam		3936.4		3955.6		4370.7	0.5	10.1
fazır Giyim.								
fazır Esya								
(Bin t)	124.1	1930.5	135.5	2107.0	148.4	2323.7	9.1	10.1
TOPLAM		5966.0		6198.4		6843.8	3.9	10.1

KAYNAK: Altıncı Bes Yıllık Kalkınma Planı 1994 Yılı Programı Destek Çalışmaları. DPT. yayın s. 45.

Son yıllarda dokuma sanayiinde, özellikle pamuk ipliği ve dokuma alt sektörlerinde, gözlenen ithalat artışı ve ihracattaki gerileme 1993 yılında da devam etmiştir. 1992 yılında devam eden modernizasyon yatırımları sonucu 1990 ve daha yeni

model makinelerin toplam kapasitesi icindeki payı yüzde 30'lara çıkmış olmasına rağmen Türk Lirasının, ihracat yapılan ülkeler paralarına göre reel değer artışı ve pamuk fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerinde seyretmesi. bu tablonun oluşmasında etkili olmuştur. 1993 yılında pamukta baslatılan destekleme pirim sistemi ile sanayicinin rekabet gücü olumlu yönde etkilenmiştir. Dokuma sanayinin ana hammaddesi olan pamuğu. yeni sistemle, dünya fiyatlarından satın alma olanağına kavuşturulan dokuma üreticileri için, dünya pazarlarında rekabet edebilme açısından önemli bir dezavantaj ortadan kalkmıştır. İthalat rejiminin liberalleştirilmesi. yalnız dış pazarlarda değil, iç pazarda da sektörün rekabet gücünün artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle modernizasyon yatırımlarının devam etmesi, kalite ve standart sorunlarının çözülmesi gereği önemini sürdürmektedir.

1994 yılındaki gelişmeler ise şöyledir; 1993 yılında duraklama eğilimine giren ihracatın 1994 yılında yüzde 10.4 oranında artarak cari fiyatlarla 6.3 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. 1993 yılında yüzde 44.9 artarak önemli bir sıçrama yapan ithalatın 1994 yılında duraklaması beklenmektedir.

7. Sektörün Rekabet Gücü ve Maliyet Unsurları

Türkiye'nin çeşitli sektörlerdeki uluslararası piyasalarda rekabetsizliği genel olarak kaynak zenginliklerine. işgücüne ve coğrafi konumuna bağlanmaktadır. Türkiye'nin kaynakları yüzlerce çeşit tarımsal ve mineral kökenli ürünlerin etkin üretilmesine elverişlidir. Orta Doğu, Kuzey

Afrika ve Avrupa'ya yakınlığı Türkiye'nin eskiden beri sahip olduğu önemli avantajlardandı. Bu jeopolitik avantajla, Sovyetler Birliğinin dağılması ve Bağımsız Devletler Topluluğunun ortaya çıkması, Türkiye'nin Karadeniz Cumhuriyetleri ile kurmaya çalıştığı ekonomik bölge ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin bilinen yakın ilişkileri yeni katkılar yapmaktadır.

Tekstil sektöründe dünya çapındaki rekabetin birisi gelişmekte olan ülkeler - gelişmiş ülkeler eksenidir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında üretim maliyetlerini etkileyen faktörler arasında farklılıklar vardır. Bu farklılıkların en önemlisi kendisini ücret düzeylerinde gösterir. Gelişmiş ülkelerde ücret düzeyi oldukça yüksekken, az gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkelerde ücret düzeyi düşüktür. Mukayeseli üstünlükler teorisine göre gelişmiş ülkeler sermaye yoğun, gelişmekte olan ülkeler ise emek yoğun malları üretiminde uzlaşmaya gitmelidir.

Dünyada genel ücret düzeyi Türkiyeden yüksek düzeylerle ülke olduğu gibi, bir o kadar da ücret düzeyi Türkiye'den daha düşük ülkeler vardır. O yüzden Türkiye'nin en azından orta vadede, sanayileşmiş ülkelerin ileri seviyelerde sermaye yoğun ürünleri ile rekabet edemeyeceği gibi, Uzak Doğu ve daha bir çok gelişmekte olan ülkenin salt emek maliyeti ucuzluğuna dayanan malları karşısında da rekabetçi olmayacağını kabul etmek gerekir. Kaldı ki, Türkiye'de ücret düzeyinde artma yönünde kuvvetli bir eğilim vardır. O yüzden, Türkiye'nin uluslararası pazarlarda rekabetçi olabileceği

ürünler. ne asırı derecede sermaye yoğun, ne de asırı derecede emek yoğun ürünlerdir. Türkiye'nin mukayeseli üstünlükleri iki ekstrem arasında bir yerde bulunmaktadır. (49) Türkiye'nin gücünü etkileyen unsurları incelememiz gerekmektedir.

1980'li yıllarda, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını dışa açılarak sağlamayı hedef alan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin bu alandaki somut başarılar sağlanmıştır.

1980'lerin başında belli bir oranda var olan devletin ekonomideki ağırlığı, giderek daha da artmış, kamunun ekonomik hayatı yönetici ve yönetlici rolü, çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Devletin belirli aşamalarla ekonimiden çekilmesi beklenirken, KİT'lerin sorunları daha da karmaşık hale gelmiş taban fiyat ve tarım ürünleri satış politikaları, sanayi kollarının rekabet gücünü azaltmıştır. Devletin günlük ticari ve sınai faaliyetlere sürekli müdahalesi, Türkiye'nin en büyük sektörü olan tekstil sanayiinde daha da bunaltıcı boyutlardadır. Sanayi kolunun ciddi boyutlara varan yatırımları ve ihracatı "dışarıya açık-ıçeride kapalı" ekonomik uygulamalar sonucu, asırı ve suni maliyetlere ulaşılmasına yol açmıştır. Bu oluşum, ıçeride enflasyonu körüklerken, ithalatın artmasına ve ihracatın da yavaşlamasına neden olmuştur.

a) Hammadde

Hammadde üretimindeki ve fiyatlarındaki inis çıkışlar ve sentetik liflerde görülen gelişmeye karşın pamuk dünya tekstil sanayiinde değerli ve kritik bir hammadde olma özelliğini korumaktadır. 20.nci yüzyılın başlarında 21.5 milyon hektar olan pamuk ekim alanları, 1993 de 32.5 milyon hektara ulaşmıştır. Bu miktarın % 85'i pamuk ekim alanı 350.000 olan 13 ülkeye aittir. 1981-1992 arasındaki 10 yıllık süreçte pamuk üretimi % 46.4 oranında artarak 20.793.000 tona, verimlilik ise kg/hektar olarak 415'den 595'e yükselmıştır. Buna karşılık, pamuk tüketimi, 1989-92 arasında aynı seviyede kalarak 18.334.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Tüketimin üretimi karşılayamaması, stokların gelişmesine ve kar marjlarının düşmesine neden olmuştur. (50)

Tablo 13: Dünyada Pamuk

1989/1990						
Ülkeler	Üretim (000 t.)	Tüket. (000 t)	Verimlilik (kg/hek)	Üretim (000 ton)	Tüketim (000 ton)	Verimlilik (kg)hektar)
Cin	3788	4150	728	4740	4575	671
ABD	2655	1907	688	3540	2177	784
SSCB	2654	2084	803	-	-	-
Hindis.	2308	1876	315	2193	1901	301
Pakist.	1455	1100	560	1564	1469	622
Brezil.	666	764	339	590	750	338
Türkiye	617	600	851	606	580	934

Kaynak: I. Türkiye Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi.
s. 203

Tabloda da görüldüğü gibi Çin, ABD, Hindistan gibi dünyanın en büyük pamuk üreticisi ülkeleri arasında 617.000

(50) Türkel Minibas, "Hazırgiyim ve Konfeksiyon Girdilerinde Rekabetçi Piyasa Unsuru" I. Türkiye Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi, 1-2 Aralık 1993 İstanbul, s. 202

hektar ekim alanı ile yeralan Türkiye'de 1980-81'de 745 kg/hektar olan verimlilik. 90-91'de 1021 kg/hektara yükselmiş 92-93'de ise 938 kg/hektara düşmüştür. Tekstile bağlı ürünlerde görülen artışların etkisiyle pamuk tüketimi 1980-92 arasında 293.000 tondan 575.000 tona yükselmıştır.

Türkiye'nin 1980'den bu yana olan gelişmeler ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 14: Türkiye'de Pamuk Üretim ve Verimi

Dönemler	Üretim (000 ton)	Verim (kg/hektar)	Tüketim (000 ton)
1980-81	500	745	293
1985-86	515	785	422
1988-89	650	878	552
1989-90	617	851	600
1990-91	655	1021	557
1991-92	561	938	575
1992-93	604	939	580
1994-95	623	1009	109

Kaynak: Hedef Dergisi ss. 30-31 İTKİB yayını. Şubat 1994

Türkiye'de sanayinin temel hammadde girdisi olan pamuk fiyatları, ekonomik olmayan politik kararlar sonucu dünya piyasalarının % 25-30 üzerinde sanayiciye sunulmaktadır. Ayrıca, Türk tekstil sanayinin son on yılda gösterdiği büyük performansta en önemli etken, Türk pamuğunun üstün kalitesidir. Sanayicimizin alışkın olduğu bu önemli girdiyi kullanması yerine, ithalata zorlanması, ithalat için gereken yeni finansal kaynak ayırma zorunluluğu ise azalan rekabet gücümüzü daha da azaltacaktır. (51)

b) Teknoloji.

Teknolojinin ekonomik ömrünün gittikçe kısaldığı günü-

(51) III. İzmir İkt.Kongresi.Cilt 3,s.178.

müzde makina parkının sürekli yenilenmeye zorlanmasıyla tekstil sanayimizin pamuklu dokumaya dayanan kesiminin dış rekabet gücü olumsuz etkilenmiştir. Türkiye'nin iplik makina parkı tehlike sinyalleri vermektedir. (52)

Asağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, 1985-1990 arasında basta İsviçre, Almanya ve Fransa olmak üzere, Avrupa ülkeleri yeni yatırımlarla makina parklarını % 50-70 arasında yenilemişlerdir. Iplik eğirme makinaları toplam kapasitesinin ancak % 25'inin 10 yaşından küçük; buna karşılık % 62'sinin 1985 öncesi kurulan makina parkından oluşan Türkiye'nin ise pazarda ancak marjinal rekabet gücüne sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Ring sistem iplik eğirme makinalarına göre daha yeni teknoloji içeren open-end sisteme, geçtiğimiz yıl (1992) İran'dan sonra en fazla yatırımı kurulu kapasiteye göre % 23 ile Türkiye gerçekleştirmiştir. (53)

(52) Yüce Kemal, "Tekstil Sektörüne Bir Bakış", Tekstil Araştırma Dergisi, Mart-Nisan 1993, s. 5.

(53) Minibas Türkel, a.g.e. s. 204.

Tablo 15: 10 Yaşın Altında Olan İplik Egirme Makinalarının Kurulu Kapasiteye Oranı

Ülkeler	1985	1988	1990
İtalya	62	-	77
İsviçre	46	-	71
Almanya	39	-	63
Fransa	33	-	57
Tayvan	27	-	52
Pakistan	29	38	-
Peru	28	38	-
İspanya	27	-	42
Brezilya	33	34	-
Mısır	36	33	-
Tayland	19	-	38
Endonezya	31	-	35
Kore	50	-	32
Portekiz	17	-	28
Türkiye	20	25	-
Japonya	13	21	-
ABD	13	-	32

Kaynak: III. İzmir İktisat Kongresi s. 160

Sentetik lif ve iplik üretimimizde, Türkiye'deki teknoloji dünyadaki gelişmiş teknolojiler düzeyine yakın olmakla beraber, son dönemlerde gelişmiş ülkeler, bu alandaki kuruluşlarını rasyonelleştirerek ve ürünlerde yeni teknolojik özellikler sergileyerek rekabet unsuru haline geldiler. Dokumada ise Türkiye mekiksiz tezgah ithalatına 1989' da dünyanın en büyük 13. ithalatçısı olarak şekilde ağırlık vermiş olmakla birlikte, bu alandaki makina parkı uluslararası rekabet gerekleri açısından hala eskidir. (54)

Bu durum aşağıdaki çizelgede daha iyi görüntülenmektedir.

(54) II. TMMOB, 1991 Sanayi Kongresi, Tekstil Sektör Raporu, Kasım 1991, s. 29

Tablo 16: 1992 Yılı Sonunda Dünya Dokuma Sektörü
Kurulu Makina Parkı

BÖLGE	Pamuklu sistemde eğrilmi iplikleri dokuyan tezgah		filament dokuma tezgahlar	Yün dokuma tezgahl
	MEKİKSİZ	MEKİKLİ		
Afrika	20.134	123.880	0	2.000
K.Amerika	85.634	88.430	0	3.380
G.Amerika	40.234	191.818	0	21.470
Asya&Okyanusya	206.592	1.525.201	785.510	65.230
Avrupa-AT	73.646	43.156	24.570	41.940
Avrupa EFTA	2 4.441	1.470	810	740
Avrupa-Doğu ve Orta	260.733	108.295	27.110	30.780
Türkiye	9.976	53.000	0	5770
Avrupa-Toplam	348.796	205.915	52.490	79.230
Türkiye'nin Avrup payı %	2.9	25.7	0.0	7.3
Dünya-TOPLAM	701.395	2.135.244	838.000	171.310
Türkiye'nin Düny. payı %	1.4	2.5	0.0	3.4

(Kaynak: İTKİB Ertuğ Yasar, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Yayın No:0041, s. 86

Dokuma sektöründeki tezgahlar, genel olarak, pamuklu sistemde eğrilmiş iplikleri dokuyan tezgahlar ve diğerleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Pamuklu sistemde eğrilmiş iplikleri dokuyan tezgahlar da, kendi aralarında, mekikli ve mekiksiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Mekiksiz tezgah, teknoloji olarak mekikli tezgahtan daha ileridir. Bu nedenle dokuma sektörü, yeni yatırımları, artık tamamen mekiksiz tezgahlara yapılmaktadır. (55)

Yukardaki çizelgede de görüldüğü gibi, Türkiye, mekiksiz tezgahlarda, toplam Avrupa kapasitesinin % 2,9'una; toplam kapasitesinin de % 1,4'üne sahiptir, Bu oranlar, mekikli tezgahlar ile karşılaştırıldığında, oldukça düşüktür. Bu sonuca göre, Türkiye'nin görece geri teknoloji kullanan me-

(55) Ertuğ Yasar, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, İTKİB Yayın No: 0041, s. 86

kikli tezgah kapasitesinde güçlü olmasına karşın. Özellikle Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri göz önüne alındığında. mekiksiz tezgah kapasitesinde geri kaldığı ortadır.

İhracat açısından önemli bir yer tutan örme alanında ise makina parkı. görelî olarak yenidir. Türkiye tekstil Sektörünün teknoloji alanındaki en önemli boşluklarından biri organizasyon teknolojileri açısından genelde geri düzeyde olunmasıdır. (56)

c) Maliyet

En başta fiyat ve ithalat politikalarından etkilenen hammadde ve girdi maliyetlerinin ve giderek yükselmis olan finansman maliyetinin yanı sıra. tekstil sektöründe en kritik unsur. işgücü maliyeti ve verimlilik arasındaki orandır. Türkiye'deki ve bazı pazar ve rakip ülkelerdeki saat ücretleri Tablo 17'de gösterilmiştir.

(56) TMMOB 1991 Sanayi Kongresi Tekstil Raporu, Kasım 1991, s. 29

Tablo 17: Tekstil Sanayinde Isgücü Maliyet Karsılastırması

Ülke	Isgücü maliyeti (ABD \$/saat)						Liste sırası		
	1993	1991	Artıs%	1990	1985	1980	1993	.91	.90
Japonya	23.65	16.37	44	13.96	8.21	4.35	1	8	11
İsviçre	22.32	19.23	16	19.23	10.84	9.65	2	2	1
Belçika	21.32	17.36	22	17.35	10.08	11.82	3	5	4
Danimarka	21.32	18.33	16	18.35	10.07	9.12	4	3	3
Hollanda	20.82	18.14	14	17.84	9.76	11.68	5	4	5
B.Almanya	20.6	16.96	21	16.46	8.88	10.65	6	7	6
Avusturya	18.81	15.51	21	15.71	8.71	66.42	7	10	9
Norveç	18.48	14.92	16	16.37	11.06	9.62	8	9	7
İsviçre	17.22	19.48	-11	18.71	9.61	10.43	9	1	2
Fransa	16.49	12.63	30	12.74	7.44	8.27	10	13	13
İtalya	16.2	17.31	-6	16.13	8.22	9.12	11	6	8
D.Almanya	14.17	9.06	56	8.28	-	-	12	17	18
İngiltere	10.27	10.16	1	10.21	5.91	5.75	17	16	15
Yunanistan	7.13	5.75	24	5.85	3.14	4.03	21	21	21
Tayvan	5.7	5.01	13	4.56	1.61	1.26	22	22	2
Türkiye	4.44	3.12	42	1.82	1.05	0.95	23	27	31
Portekiz	3.7	3.17	16	2.75	1.27	1.68	25	23	27
Tayland	1.04	0.87	19	0.92	0.53	0.33	44	41	40
Mısır	0.57	0.43	32	0.45	0.79	0.34	46	46	45
Hindistan	0.56	0.55	1	0.72	0.61	0.61	47	45	42
Pakistan	0.44	0.38	15	0.39	0.31	0.34	49	48	46
Çin	0.36	0.34	5	0.37	0.21	-	54	49	47

ak: Hedef, s. 54, Mart-Nisan 1994, İTKİB. İstanbul.

Tabloda Türkiye ile ilgili verileri incelediğimizde, Türkiye'nin tekstil sektöründe isgücü-saat maliyetinin 1985'te 1.05 dolarla listede 32. sırada, 1990'da 1.82 dolarla 31. sırada, 1991'de 3.82 dolarla 27. sırada ve 1993'te 4.44 dolarla 23. sırada olduğu görülmektedir. Buna göre 1985-1993 döneminde ortalama artış hızı yüzde 62 olmuştur. Artış hızının en yüksek olduğu yıllar 1990-1991'dir. bu dönemde artış hızı % 73'dür..

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'nin maliyetleri devamlı artmakla beraber 1993 yılına kadar AB'ne üye

ülkelerin maliyetlerinin altında kalmıştır. Ancak 1993 yılı verilerine göre, Türkiye 4.44 \$ saat maliyetiyle 3.70 \$ saat maliyetine sahip olup 25. sırada bulunan Portekiz'in iki basamak üstünde yer almıştır. Gerçi Türkiye'nin maliyetleri, hala, İtalya (16.20 \$), İngiltere (10.27 \$/saat), Fransa (16.49 \$/saat) ve Almanya'nın (20.60 \$/saat) maliyetlerinin çok altındadır. Ancak ucuz işgücünde kendisine rakip olabilecek Yunanistan (7.13 \$/saat) ve İspanya'nın (7.91 \$/saat) maliyetlerine yaklaşımıştır. Bu iki ülkenin 1990-1993 arasında maliyetlerinin önemli oranda artmadığı ve sıralamadaki yerlerinin değişmediği dikkate alınırsa Türkiye'nin Avrupa ülkeleri arasında ucuz işgücü avantajını kaybetmeye başladığı görülmektedir. (57)

Tüm bu gelişmelerin ışığında, sektörün pamuk gibi tarımsal bir hammaddeye dayanması serbest rekabet mekanizmasının reel anlamda işlemlerini olanaksızlaştırır, oligopolitik yapı güçlenmektedir. Ayrıca, seçim ekonomilerinin sıkça yaşandığı ülkemizde tarım ve tarıma dayalı ürünlerin fiyatlarının piyasaya mekanizmasına bırakılması, siyasi çıkarların ekonomik çıkarların üstüne çıkmasına neden olmaktadır. Bu da rekabet unsurlarını işlevsiz kılmaktadır. Zaten 1993 yılında başlatılan pamuk destekleme primi uygulaması ile sektörün dünya fiyatlarından pamuk teminine olanak sağlanmıştır. Yalnız sorunu sadece fiyat bazında değerlendirmek gerekir. İç pazardan kaliteli pamuk temini sağlanmadığı

(57) Hedef Dergisi, "İplik Eğirme ve Dokuma Sektörlerinde Uluslararası İşgücü Maliyetleri" Mart-Nisan 1994, İTKİB-İstanbul, s. 55

sürece, pamuk ve bağılı ürünlerinin ithalinin düşmeyeceği de bir gerçektir. Daha da önemlisi, tekstil sektöründe yaşanan hızlı teknolojik gelişme, teknolojik girdide tamamen dışa bağımlı olan Türkiye'nin sadece pamuk ve ucuz emekten hareket ederek mukayeseli üstünlük avantajını yakalamasını artık olanaksızlaştırmaktadır. (58)

d) Yabancı Sermaye

"Türkiye yabancı sermayeye yasal anlamda sınırlarını 1950'lerde actı, 1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Tesvik Kanunu son derece liberal bir anlayışla hazırlanmış bir yasa idi. Ancak, Türkiye yasanın hazırlanması ile ilgili olarak gösterilen liberal anlayışı uygulamada gösteremedi ve yabancı sermaye konusunda 25 yıla yakın bir süre muhafazakar bir tutum izledi. Bu nedenle, 1980'lerin başına kadar Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermaye 250 milyon dolara dahi ulaşamadı. Türkiye'de yatırım yapan yabancı şirket sayısı ise 100'ün altında kaldı. (59)

Türkiye, 1980'den sonra gerçekleştirilen dışa açılma politikası nedeniyle, önemli ölçüde yabancı yatırım merkezi olmuştur. Türkiye'nin açık ekonomik yapısı, üretime uygun ekonomik altyapı; Avrupa pazarlarına yakınlık; büyük iç pazar; bürokrasinin azaltılması; ucuz ve bol işgücü gibi nedenler, yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesinde önemli etmenler olmuştur. 1980'lerin ilk başlarında fiziki üretim birimleri kurmak amacı ile Türkiye'ye gelen yabancı sermaye,

(58) Türkel Minibas, a.g.e. s. 205

(59) III. İzmir İktisat Kongresi, Yabancı Sermaye Çalışma Grubu Raporu, Cilt 9, s. 137.

1990'lardan itibaren spekülataif amaçla akmaya başlamıştır. Son yıllarda Türkiye'de, önemli boyutlu yabancı yatırım yapılmıssa da, dünya çapında değerlendirildiğinde bu yatırımlar oldukça küçük kalmaktadır. Bu durum aşağıdaki tabloda tekstil sektörü ile karşılaştırmalı olarak irdelenmektedir. (60)

Tablo 18: Yabancı Anapara İzinlerinin Sektörlere % Dağılımı

Sektör	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Tekstil A	5.7	3.6	2.0	1.6	1.8	1.3
İmalat B	53.4	61.3	64.1	55.2	70.0	70.5
A/B %	10.7	5.9	3.2	3.0	2.6	1.8

Kaynak: Ertuğ Yasar, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, s. 219, İTKİB, İstanbul.

Sonuc olarak, Türk tekstil sektörüne yapılan yabancı yatırımların son yıllarda yavaşladığı ve toplam yabancı yatırım izinleri içindeki % 6'lık payından % 2'ye kadar gerilediği görülmektedir.

e) Rekabetle İlgili Diğer Bazı Özellikler

Türkiye tekstil sektöründe tekelleşme düzeyi düşük, rekabet düzeyi görece olarak yüksektir. Rekabet gücüne katkıda bulunan faktörler arasında. AT'na yakınlık önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşılık ABD ve Uzakdoğu ülkelerine uzaklık ve altyapı yetersizliği kısıtlayıcı birer faktör durumundadır. Ayrıca, eğitim ve kalifiye işgücü yetersizliği ve kotalar gibi rekabet gücünü olumsuz etkileyecek problemler mevcuttur. Daha önceki bölümlerde işgücü ve eğitimden

bahsedildiği için burada sadece kotaları ele alacağız.

1. Kotalar

Kota: Ayrılan pay. Bir ülkenin yada firmanın ithal yada ihrac edeceği mallara çizilen sınırı adlandırır. (61) Baska bir deyişle, herhangi bir ülke veya ülke grubunun ihracatına veya ithalatına getirdiği miktar veya değer kısıtlaması olarak tanımlanabilir, (62)

İlk kez 1982 yılında AT tarafından uygulanmaya başlanan Türkiye çıkışlı tekstil ve konfeksiyon ürünleri dış satım sınırlamaları, yıllar içinde genişleyerek sürmüştür. Bu anlaşmalar sürekli Hazine ve Dış Ticaret Müstesarlığının denetiminde, Türkiye tekstil ve konfeksiyon ihracatçı Birlikleri heyetleri tarafından yürütülmüştür. Tekstil ve konfeksiyon ürünleri anlaşmaları, ayrı ayrı heyetler tarafından ayrı ayrı görüldüğü için, tekstil ve konfeksiyon anlaşmaları birbirinden farklı gelişmeler izlemişlerdir. (63)

Türk tekstil ve konfeksiyon ürünlerine uygulanan miktar kısıtlaması, 1982 yılından itibaren tekstil ürünlerinde, 1986 yılından itibaren ise konfeksiyon sektörü ürünlerinde AB yetkilileri ile ülkemiz temsilcileri arasında varılan anlaşmalarla uygulanmaya başlanmıştır. (64)

1982 yılında Türkiye çıkışlı pamuk ipliğine kota koyan A.T. bu kotayı, 1984 yılında bir kez yineleyerek, 1986 yılına

(61) Hancerlioğlu Orhan, Ekonomi Sözlüğü, 6. Basım. s. 356.

(62) Hedef Aylık Dergi, "Kota" Mayıs-Haziran 1994, İTKİB. s. 18

(63) Ertuğ Yasar, a.g.e. s. 289

(64) Hedef Dergisi, a.g.e. s. 18.

kadar sürdürmüştür, 1986 yılında ise, Türkiye çıkışlı tekstil ürünlerine uygulanan kotanın kapsamı genişletilmiş ve kategori 2 (pamuklu mensucat) kategori 9 (havlular), kategori 20 (çarşaflar), kategori 32 (dösemelik kadife) ve kategori 56 da (akrilik el örgü iplikler) kota kapsamına alınmıştır. (65) A.T. tarafından Türkiye çıkışlı tekstil ürünlerine uygulanan sayısal kısıtlamaların tarihsel bir değerlendirilmesi Tablo 19'da görüntülenmiştir.

Tablo 19: AT. Tarafından Türkiye Çıkışlı Tekstil Ürünlerine Uygulanan Sayısal Sınırlamaların Tarihi Gelişimi (ton)

Yıl	1	2	9	20	22A ¹	32 ²	33	56 ³	65 ⁴
1982	75.500	-	-	-	-	-	-	-	-
1983	75.500	-	-	-	-	-	-	-	-
1984	77.100	-	-	-	-	-	-	-	-
1985	77.620	-	-	-	-	-	-	-	-
1986	82.000	12.500	1.780	6.000	-	490	-	3.150	-
1987	82.500	13.360	1.900	6.355	-	495	-	3.350	-
1988	91.000	19.700	2.975	6.748	10.100	550	-	3.650	5.000
1989	92.500	20.100	3.125	7.775	10.605	575	-	3.850	5.300
1990	96.000	24.000	3.850	8.242	11.140	600	5.300	4.061	7.350
1991	97.584	24.480	4.043	9.112	11.697	627	5.592	4.285	7.761
1992	100.000	26.650	4.800	10.550	-	-	6.650	-	12.985
1993	101.650	27.183	5.040	11.183	-	-	7.016	-	serbest
1994	101.650	32.500	6.400	12.500	-	-	10.00	-	serbest
1995	103.327	33.272	8.028	6	-	-	10.78	-	serbest

1. Yalnızca İtalya ve İngiltere için kotalıdır.
2. Yalnızca İngiltere için kotalıdır.
3. Yalnızca Almanya ve İngiltere için kotalıdır.
4. 1992 yılına kadar yalnızca İtalya için, o yıldan başlayarak bütün AT. için kotalıdır.

KAYNAK: Ertuğ Yasar, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü s. 290, İTKİB 1994 ve Hedef aylık Dergi, s. 59, Mayıs-Haziran, 1994

Türkiye A.T'nin tekstil ürünlerine uyguladığı sayısal kısıtlamaları her fırsatta dile getörmis ve kaldırılmasını istemistir. Ancak A.T. son yıllara kadar hep Türkiye'ye özel bir önem vermiş ve Türkiye tekstil ve kotalarını oldukça yüksek oranda artırmıştır. (66) Tablo 20 A.T. tarafından Türkiye çıkışlı tekstil ürünleri dışsatımına uygulanan sayısal kısıtlamaların yıllar içindeki yüzde artış oranları gösterilmektedir.

Tablo 20: AT. Tarafından Türkiye Çıkışlı Tekstil Ürünlerine Uygulanan Sayısal Kısıtlamaların Yıllar İçinde % Artış Oranları

Yıl	1	2	9	20	3	65
1983	0.0	-	-	-	-	-
1984	2.1	-	-	-	-	-
1985	0.7	-	-	-	-	-
1986	5.6	-	-	-	-	-
1987	0.6	6.8	6.7	5.9	-	-
1988	10.3	47.6	56.6	6.2	-	-
1989	1.7	2.0	5.0	15.2	-	6.0
1990	3.8	19.4	23.2	6.0	-	38.7
1991	1.7	2.0	5.0	10.6	5.4	5.6
1992	2.5	8.9	18.7	15.8	18.9	57.8
1993	1.7	2.0	5.0	6.0	5.5	6.0
1994	0	2.0	26.98	11.78	42.53	-
1995	1.65	2.38	8.28	6	10.78	-

1992 yılına kadar yalnızca İtalya ve İngiltere için, o yıldan başlayarak bütün A. T. için kotalıdır.

Synak: Ertug Yaşar, a.g.e. s. 291 ve Hedef Aylık dergi, s. 59.

Yukarıdaki tablo 20'de de görüldüğü gibi, kota engellemelerine rağmen Türk tekstil sanayi mevcut başarısını sürdürüyor. Tekstil ve konfeksiyonda halen Avrupa Birliği 16. ABD 37 ürün kategorisinde kota uyguluyor. Bu sektörün ulus-

lararası rekabetini yoğunlaştırması ve rekabet üstünlüğünü sürdürebilmesi için yeni politika ve stratejileri geliştirmek durumundadır. (67)

a) Kotaların Kalkması Durumu

Gelişmiş ülkeler, geliştirmekte olan ülke çıkışlı tekstil ve konfeksiyon ürünlerine uyguladıkları bütün sayısal kısıtlamaları ve dış alım gümrük vergilerini kaldırırlarsa, dünya refahı toplam olarak 15 milyar dolar artacaktır. Bu artışı 7.76 milyar \$ bölümü gelişmiş ülkelerde, 7.28 milyar \$ kısmı ise gelişmiş ülkelerde gerçekleştirecektir. (68)

Tablo 21: Gelişmiş Ülkeler Tarafından Uygulanan Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Sayısal Kısıtlamalarının Kaldırılmasının Dünya Refahına Etkileri Öngörüsü (milyon \$)

Benglades	290	Endonezya	321	Türkiye	629
Brezilya	921	G.Kore	1502	Polonya	131
Çin	1640	Malezya	191	Panama	1
Mısır	46	Macaristan	30	Tayland	884
Hong Kong	-88	Meksika	101	Singapur	104
Hindistan	74	Nepal	18	Romanya	104
ABD	3478	Pakistan	4	Kolombiya	309
		Kanada	131	AT	3487

Ynak: Ertuğ Yasar. Türk Tekstil ve Konfeksiyon sekt. s. 274

Yukarıdaki tabloya göre kotalar kalkarsa Türkiye'nin refahı 629 milyon dolar artacaktır. 1995-1996 Türkiye AT. Gümrük Birliğinin bu sektöre katkısı, ise kotaların kalkması olacaktır. Çünkü AT. tarafından hazırlanan birçok iç metinde,

(67) Ekonomist Dergisi, "Tekstil" Ekonomist Yıllığı, 1995. s. 56

(68) Ertuğ Yasar, a.g.e. s. 274

AT.'nin tam bir Gümrük Birliğinde kesinlikle bu kotaları kaldırmak zorunda olduğu gerçeğinin altı çizilmiştir. (69)

8. Sektörün Yatırım Durumu

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş aşamasında toplanan Birinci İktisat Kongresinde kalkınma ve sanayilesmenin temel hedefleri tesbit edilirken, öncelikle ele alınması gereken sektörler arasında, tekstil sanayi önemle vurgulanmıştır.

Saptanan hedefler doğrultusunda, tekstil sektörü için uzun dönemli politikalar saptanmıştır. Yeni yatırımlar, fiziki kapasiteler yaratma amacına yöneltilmiştir. Bu çalışmalar, bu gün sahip olduğumuz güçlü tekstil sektörümüzün kurulmasına öncülük yapmışlardır. (70)

Tekstil sektörüne 1977 yılından bu yana yapılan yatırımlar çok dalgalanmalı bir eğilim göstermektedir. Ekonomik ve politik düzensizliğin egemen olduğu 1970'lerin son yıllarında tekstil ve konfeksiyon sektörüne yapılan yatırım sürekli azalmıştır ki bu. Aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir.

(69) Ertuğ Yasar, Türkiye A.T. Gümrük Birliğinin Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Üzerine Etkileri, İTKİB Yay, Kasım 1993. s. 68

(70) III. İzmir İkt. Kongresi. Cilt 3, s. 157.

Tablo 22: Özel Sektörde Tekstil-Konfeksiyon Yatırımları
1988 Sabit Fiyatları ile: (000 000) TL

yıllar	tekstil-Konfeksiyon	Değişim %
1978	504.275	-24.1
1979	410.481	-18.6
1980	315.983	-23.0
1981	168.321	-46.7
1982	286.936	70.5
1983	598.180	108.5
1984	536.719	-10.3
1985	430.723	-19.8
1986	873.835	102.9
1987	723.810	-17.2
1988	544.194	-24.8
1989	562.833	3.4

Kaynak: Ertuğrul Yasar, Türk Tekstil ve konfek. Sekt. s. 68

Tekstil sektörünün 1977 ile 1980'li yıllarda toplam imalat sanayi yatırımları içindeki payının azalmasının nedeni Türk sanayicisinin, o yılların karmaşa ortamı içinde, yeni yatırımlar yapmaktan kaçınmasıdır. Bu karmasık yıllardan sonra, tekstil ve konfeksiyon sektörüne yönlendiren yatırımlar hızla artmaya başlamıştır. 1983 yılında % 108 oranında artmıştır. Ancak 1984 ve 1985 yıllarında yeniden azalmıştır. (71)

1987-1988 yıllarında azalma devam etmiş, ancak son üç yılda tekrar artış göstererek 1993 yılı, Ocak-Ağustos döneminde dokuma-giyim sektöründeki payı % 8.1 imalat sektöründeki payı % 3.5, tüm yatırımlar içindeki payı ise % 2.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllardaki artış yıllar itibariyle, şöyledir.

(71) Ertuğrul Yasar, Türk Tekstil ve Konfeksiyonu, ss. 67-68

Tablo 23: Sabit Yatırım Tutarlarının Yıllara Göre Değişimi

Sek/yıl	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
Tüm yat	8191472	13201662	23445682	30025985	38837726	47682111	62566159
İmlt Sn	3165708	5807613	11904668	19244414	24701138	31124141	41501715
Dok.G.S	870549	2058084	5608077	8895949	7731661	11463306	17683618
Konf.Sn	132344	162618	132626	301832	540215	2124788	1437249

* Ağustos sonu itibariyle

Kaynak: I. Türkiye Hazır giyim ve Konfeksiyon Kongr. s. 216

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1989 ve 1990 yıllarında toplam yatırımlarda artış gözlenirken, tekstil sektöründeki yatırımlarda bu dönemde, bir azalma söz konusudur. Bunun nedeni de kaynak kullanımını desteklemenin kaldırılmasıyla toplam yatırımlar azalma eğilimine girmiş. Konfeksiyon yatırımları ise artış göstermiştir. 1993 yılında kapsamı daha da genişletilen fon kaynaklı kredi uygulaması ilgili sektör yatırımcılarını olumlu yönde etkilemiş ve sektör yatırımlarında önemli artışlar olmuştur. (72)

C. TÜRK TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GELECEĞİ HAKKINDA YAKLASIMLAR

Dünya ekonomisinin hızla gelişmekte olduğu günümüzde, gerek gelişmiş ve gerekse bizim gibi gelişmekte olan birçok ülkenin önem verdiği sanayi dallarından biri de tekstil sanayiidir. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte gerçekleştirilen kalkınma planları ve sanayii hamleleri aracılığı ile desteklenen tekstil sanayimiz oldukça yeni ve genç bir yapıya sahiptir.

1980'li yıllarda uygulamaya konan istikrar programı ve

(72) Yörük Sedat, "Yatırım Tesvik Modelleri ve Konfeksiyon Sanayii Yatırımları" I. Türkiye Hazır giyim ve Konfeksiyon Kongresi, 1-2 Aralık 1993, s. 215

alınan ekonomik önlemlerin Türk ekonomisinde başlattığı yeni dönem ile serbest piyasa sistemine islerlik kazandırılarak dışa açılma gerçekleştirilmiş ve ihracat teşvik edilmeye başlanmıştır. Böylece Türk ekonomisi büyük bir atılım göstermiştir. 1991 yılı verilerine göre Türkiye, dünya tekstil sanayii dış ticaretinin % 3'ünü karşılamaktadır. Türkiye'nin en büyük pazarı olan Avrupa topluluğuna üye ülkelerde ise, Türkiye'nin payı % 10'lara ulaşmış ve ülkemiz; topluluğun ikinci tekstil ürünleri tedarikçisi konumuna yükseltmiştir. (73)

Ancak dünya tekstil sektöründe gözlenen gelişmeler sektörümüzü yasatabilmek için daha çok emek sarfetmeyi, gösterilen gayretlerin yeterli olmadığını, gelinen noktanın korunup daha ileri aşamalara çıkarılabilmesi için, yeni stratejilerin ve politikaların geliştirilmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda yapılması gerekenler şunlardır;

1. Uzun Vadeli Bir Devlet Sanayi Politikası Tesbit Edilip Uygulanması

Tekstil sanayimizin ülkemiz için öneminin bilinmesine karşılık, Türkiye'nin uzun vadeli bir tekstil politikası yoktur. Başlangıçta daha yüksek katma değerli ürünlerin üretilmesi ve ihrac edilmesi bağlamında bir politika izlenmiştir. Ancak şu anda, Türkiye'de liberal ekonomi adına tekstil sanayimiz korumasız bırakılmıştır. Pamuk üreticisi Türkiye'de, Türk tekstilcileri pamuğa rakiplerinden daha pahalıya almak zorunda kalmaktadırlar. Kendi kaliteli pamuğunu ucuza ihrac eden Türkiye'nin daha kalitesiz pamuğu

(73) Kalkan Necip, "Hazırgiyim ve Konfeksiyonda Çağdas Strateji ve Politikalar" I. Türkiye Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi, 1-2 Aralık 1993, s. 191

daha pahalıya ithal etmesi, izlediği yanlış politikanın ürünüdür. Şimdi de Türkiye'de pamuğun, paranın ve enerjinin pahalı olması ve devlet sübvansiyonlarının minimuma inmesi nedenleriyle bir taraftan maliyetler artarken, diğer taraftan Türkiye'ye sübvansiyonlu ucuz Hindistan, Pakistan, Çin, Peru, Brezilya v.s menseili iplik ve kumaşların dosdoğru bir gümrük veya fon ödenmeden girmesinin serbest bırakılması, uzun vadede Türk tekstil sanayinin çöküşü anlamına gelmektedir. (74)

Tekstil sanayinin dış kaynaklı sorunları ve bunlara bulunacak çözümlerden yeterince yararlanabilmek için; içsel sorunlardan doğan ve rekabet gücünü azaltan suni ve aşırı maliyetler giderilmeli; sanayici girdilerini dünya fiyatlarında temin edebilmelidir. (75) Buna göre Türk Tekstil Sanayinin yeniden sağlıklı bir yapı kazanmasına yardımcı olabilecek hükümet politikasında yer alması gerekli bazı hususlar şunlardır. (76)

- Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii, hammaddesini, yardımcı maddelerini, enerjii ve parayı en azıyla rakipleriyle aynı şartlarda temin edebilmelidir.

- İsci ücretlerindeki artışların, döviz bazında (veya reel olarak) o dönemde isci üretim verimliliğinde sağlanan artıstan daha yüksek olması önlenmelidir.

(74) Tarakcıoğlu Isık, a.g.e., s. 91.

(75) III.İzmir İkt.Kongresi.Cilt 3, ss.134.

(76) Tarakcıoğlu Isık, "Uluslararası Ticaret, İhracat Politikaları ve Tekstil Sanayinin Modernizasyonu" A.T ile Gümrük Birliği ve Tekstil Sonuç Semineri, 23-24 Nisan 1993, s. 127

- Teknik açıdan Avrupa'dan oldukça geri ve dışa bağılıyız. Uzun vadeli bir politika çerçevesinde seçilecek makinaların son teknolojiye uygun olması sağlanmalıdır. (77)

- Gerek sanayileşmiş, gerekse sanayileşmekte olan ve geri kalmış ülkelerde tekstil ve konfeksiyon sanayilerine Tesviklerin azaltılması, diğer önlemlerle birlikte ve belirli bir plan-program çerçevesinde yapılmalıdır.

- Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayileri haksız dış rekabete karşı titizlikle korunmalıdır. Dampingle ürünlerin Türkiye'ye girmesine bile bile izin vererek, bu sayede dış politikanın veya yol müteahhitliği gibi başka sektörlerin sağlayacağı kazançların faturası. Türk Tekstil Sanayine ödettilmemelidir.

- İhracatın lokomotifi olan tekstil ve konfeksiyon sanayimize dış pazarlarda uygulanan kısıtlamaların azaltılması veya kaldırılması için mücadele edilmeli ve dış ilişkilerimizdeki politik ve ekonomik gelişmelerde tekstil sanayii için yeni pazarların oluşturulmasına önem verilmelidir.

Ayrıca, mesleki ve teknik eğitim kurumlarınca meslek standartlarına göre, her derece ve türdeki okullarda uygulanacak "meslek eğitimi programları, ve yaygın eğitim kursu programları" hazırlanarak, teknolojik yeniliklere göre eğitim/öğretim sürekli geliştirilmelidir. (78)

(77) Yazgan Ender, "Türkiye'de Konfeksiyon İhracatı ve Sorunlarının Arastırılması" Tekstil 8 Teknik Dergisi, s. 42,

(78) Yüksel Nihat, "Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Ücret, Verimlilik ve İstihdam İlişkileri" Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Sorunları Semineri, s. 129,

- Verimliliği artırmak için ürün çeşitliliğinin, sağlanması, yeniliğin getirilmesi, yüksek kalitede orta ve yüksek fiyat gruplarında ürünlere öncelik verilmesi önemlidir.

- Gerçek ise, doğru miktarda, doğru zamanda, doğru insan gücü almak ve eğitmek, insangücü üretim faktörünün verimliliği üzerindeki etkilerini artırmada çok önemlidir.

- Tekstil sektörümüzde emek verimliliğini yükseltmemizin diğer bir yolu da; toplu iş sözleşmeleriyle sağlanan gelişigüzel ücret zammı modelini terkedip, verimlilikle ilişkili ücret artışı modelini benimsemeliyiz. Bu yolla işletmedeki bütün işçilerin belli amaçlar etrafında birleşmesi sağlanacağı gibi, işletme içerisinde maliyetlerin azaltılması yolu ile kazançların arttırılması ve dolayısıyla istihdam hacminde bir gelişme sağlanmış olacaktır. Aksi halde verimliliğe dayanmayan her ücret artışı, enflasyon artışını ve reel gelir azalmasına neden olacaktır. (79)

Kapasite kullanım oranlarının düşüklüğü verimliliği etkileyen diğer önemli bir etmendir. Oranların düşüklüğü piyasa koşullarından, konjonktürel dalgalanmalardan, dışalım gücünden, işçi işveren uyumsuzluğundan, enerji kısıtlamalarından, bakım-onarım yedek parça temininden kaynaklanabilir. Bunların önlenmesi ve zemin hazırlanması gerekir.

Yukarıda belirtilen hususlar gerçekleştirildiğinde Türk tekstil sanayii yüksek üretim verimliliğini ve düşük maliyetli üretimi sağlayacak, aynı zamanda ve yeni teknolojik

buluşlarla avantajlı duruma geçecektir. Çünkü verimlilik, imalata ve sanayiye inanan gelişmiş ekonomileri daha ileriye götürmede; geliştirmekte olan toplumları ise kısa zamanda kalkınmışlar düzeyine ulaştırmaktadır.

2. Tekstil Sanayinin Modernizasyonu ve İhracatın Artırılması

Tekstil sanayimiz başlangıçta, katma değeri yüksek, kaliteli özel ürünlerin üretimi yerine daha ziyade ucuz, sıradan malların üretim ve ihracatına uygun bir şekilde organize edilmiştir. Ucuz fiyatı nedeniyle rekabet gücüne sahip ürünler üreten sanayiciler baskın isci ücretleri olmak üzere, hammadde, yardımcı madde, enerji, finansman giderleri gibi maliyet kalemlerindeki artışlara karşı çok zayıf ve korumasız kalmaktadırlar. Tekstil sanayimiz de bu nedenlerden dolayı rekabet gücünü yitirmiştir. Bu nedenle tekstil yatırımları, darboğaz giderici, kalite artırıcı ve yenileme, modernizasyona dönük olarak desteklenmelidir. Bunun için de alınabilecek önlemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz. (80)

- İhracatçı için en önemli finans kaynağı olan KDV iadelerinde yaşanan sıkıntılar çözümlenmelidir. Bilindiği gibi, KDV iadeleri kontrollerinin çok uzun sürmesi ihracatçıyı çok zor durumlara itmektedir.

- Belli bir süre için, terbiye haric, salt kapasite artırıcı, sektör dışından gelebilecek yeni yatırımcılar ve kullanılan makina ithali teşvik edilmemelidir. Boya-terbiye-apre yatırımlarına özel önem gösterilmeli, katma değeri yük-

(80) Kalkan Necip. a.g.e. ss.192-193.

sek mamul kumaş ihracına yönelik ve hazır giyim sanayine kaliteli girdi sağlayacak, dokuma ve örme alanlarında uzmanlaşmış birimlerin suratile devreye alınması gerekmektedir. (81)

- Teknolojinin çok hızlı olarak gelişip değiştiği tekstil sanayiinde, üretim tesislerinin sürekli modernizasyonu şarttır. Bunun için de maliyet düşürücü teknik ve yönetim teknolojisi, Know how ithali ve üretimde ihtisaslaşma teşvik edilmeli; hazır giyimde ölçek büyümesi, özellikle pazarlama ve organizasyon birimlerinin sağlamlastırılması hedef alınmalıdır. (82) Pazarlamadaki en önemli acığımız olan fuarcılık anlayışımız geliştirilmeli, teşvik edilmelidir.

- İhracatta marka üretiminin teşvik edilmesi gerekmektedir ki sektör kaliteli mal üretimine yönelebilsin.

- Tekstil sanayimizin ekonomide taşıdığı büyük öneme orantılı olarak, kamu yönetiminde tekstil ve konfeksiyonla ilgili yatırımdan ihracata/ithalata kadar her türlü işlemlerin kordineli olarak tek merkezden yürütülmesini sağlamak için, su anda tekstil ve konfeksiyonla ilgili ve hatta alt düzeyde temsil edilen hizmet birimlerinin, bir Bakanlık, müstesarlık veya en azından bir genel müdürlük düzeyinde tek çatı altında toplanması sağlanmalıdır. (83)

3. Üretim Verimliliği ve Kalitenin Arttırılması

Çağdas dünyanın ekonomik sorunlarının çözümleyecek anah-

(81) III.İzmir İkt.Kongresi.Cilt 3,ss.184.

(82) III.İzmir İkt.Kongresi.Cilt 3,ss.184.

(83) Tarakcioğlu Isık, "Uluslararası Ticaret İhracat Politikaları ve Tekstil Sanayii Modernizasyonu" AT ile Gümrük Birliği ve Tekstil Sanayii Semineri, Marmaris 1994, s. 127.

tar kavramlardan biri verimliliktir. Gerçekten de verimlilik, günümüzde kalkınmanın en önemli ölçütlerden biri olarak kabul edilmektedir. Verimlilik aynı zamanda, kalkınmanın itici gücüdür. Artan verimlilik, akılcı ve çağdas bir yönetim altında, kalkınmayı hızlandırmakta, gittikçe daha ileri boyutlara ulaştırmaktadır. Yüksek verimlilik geçici güçlüklerle sarsılmayan üretme gücü demektir. (84)

a) Sektörün Verimlilik Sorunları ve Öneriler

Verimliliği artırmak için neler yapılabileceği konusuna su öneriler getirilmektedir. (85)

- Verimliliğin artmasını hedef alan politika uygulayıcıları için hem ülke içinde hem de ülke dışında gelişmiş yeniliklerin yayılması ve yaygınlaşması, teknolojik gelişmenin ana öğelerden birisi olmalıdır. Teknolojik yeniliğin devamlılığı ise sanayii kuruluşlarının kendi ürünlerini ve üretim yöntemlerini değiştirme ve geliştirme konusunda sürekli çabalarına bağlıdır.

- Daha iyi ekipmanlar kullanarak mevcut fabrikaları modernize etmek, endüstri mühendisliği tekniklerini kullanarak işlemlerin etkinliğini arttırmak, toplam kalite yönetimini yaygınlaştırmak, verimlilik artışında etkilidir. Gelişmekte olan ülkelerde hem ekipman yenileme, hem de iyileştirmelerde su denge dikkate alınmalıdır. Ekipmanlar üretimi rekabetçi yapacak yeterlikte olmalı, ancak yüksek

(84) Yüksel Nihat, a.g.e. s. 121

(85) Gülbeden Deniz Büyükkılıç; "Dokuma Giyim Eşyası Sanayiinde Verimlilik" Türkiye'nin Petrolü Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii, Öz İplik-İs Sendikası Eğitim Yayınları, Ankara 1995, ss. 111-112

sermaye maliyeti karşılığı isgücünde önemli düşüslere neden olmamalıdır.

- Aynı teknolojiyle, aynı makina parkıyla daha yüksek üretim verimliliğinin sağlanması. ise ancak, tüm çalışanların kalitesinin artmasıyla mümkündür. Her seviyede kaliteli, işinin erbabı insanların yetistirilmesi ise, herseyden önce bir Eğitim-Öğretim meselesidir. Özellikle yüksek vasıflı yüksek öğretim ile birlikte, araştırma-gelistirme (AR-GE) çalışmalarına da ağırlık verilmelidir. (86)

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SAĞLANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICILAR VE BUNLARIN
TEKSTİL SANAYİNE UYGULANMALARI

I. KISIM

GENEL OLARAK VERGİSEL UYARICILAR

I. YATIRIMLARA SAĞLANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICILAR

A. YATIRIM ALANINDAKİ VERGİSEL UYARICILARIN TARİHİ
GELİŞİM

Ülkemizde yatırımların tesviki, ilk defa Osmanlı İmparatorluğu zamanında 1913 yılında uygulamaya konan ve gümrük muafiyeti tanıyan "Tevsik-i Sanayii Kanunu Muvakkatı" yasası ile gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet döneminde ilk yasal düzenleme 1927 yılında yürürlüğe giren 1055 sayılı Tesviki Sanayii Kanunu ile yapılmış ve yatırımcılara bedelsiz arazi, altyapı hizmeti ve gümrük muafiyeti gibi destekler verilmiştir. 1967 yılında 202 sayılı Kanun ile yatırım indirimi uygulamaya konmuş, 1967 yılında yürürlüğe giren 933 sayılı Kanun ile mevcut Tesvik sisteminin temelleri oluşturulmuştur. 1968 yılında Tesvik belgeli sisteme geçilmiş ve Haziran 1968 de ilk yatırım Tesvik Belgesi düzenlenmiştir. 1969-1979 yılları arasında yatırım Tesvik tedbirlerinin etkinliği ve sayısında önemli bir değişimlik olmamış, 1979 yılında yayımlanan 33 sayılı kanun Hükmünde Kararname ile, 1969 yılında iptal edilen gümrük muafiyeti tesviği tekrar yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu Tesvik aracı, 1982 yılında 2717 sayılı Kanun ile yasal temele kavuşturulmuştur. 1985 yılında, son yıllarda uygulanan önemli Tesvik araçlarından biri olarak yürürlüğe konmuştur. KKDF uygulamasına 1991 yılında son

verilmiş. yerine önceleri Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi, daha sonra ise Fon Kaynaklı Kredi uygulaması ihdas edilmistir. Yatırımlara ait yerli makina techizata uygulanan Tesvik primi, 1989 yılında yürürlükten kaldırıldığı halde 1992 yılında tekrar uygulamaya konmudur. (87)

1993 yılında uygulanan başlıca yatırım tesvik tedbirleri; Gümrük Muafiyeti, Yatırım İndirimi, Fon Kaynaklı Kredi, Vergi, Resim ve Harç İstisnası, Katma Değer Vergisi Ertelemesi, Tesvik Primi Konut Edindirme Yardımı, Tasarruf Tesvik Kesintisi ve Enerji Tesviki ve ilave İstihdam Tesviki olarak belirlenmiştir. (88)

B. YATIRIM AŞAMASINDA UYGULANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICILARIN AMAC VE KAPSAMI

1. Amac: Kalkınma Planı ve yıllık programlara uygun istihdamı artırıcı bölgelerarası dengesizlikleri giderici özelliklere sahip, döviz kazandırıcı faaliyetlere dönük, ileri ve uygun teknoloji getiren, uluslararası rekabet gücü sağlayan yatırımların; uluslararası yükümlülüklerimize aykırılık teşkil etmeyecek şekilde desteklenmesi amacını tasır. (89)

2. Kapsam: Mal ve hizmet üretimine yönelik yatırımlar ile araştırma-geliştirme, çevre koruma, kalite ve standart

(87) Yörük Sedat, HDTM Dergisi, Cumhuriyetin 70. Yılı Özel Sayısı, s. 8

(88) Bilgiç Mete, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Kılavuzu 6, 1993 Ankara, s. 6

(89) Yatırımlarda Devlet Yardımları İle İlgili Tebliğ, Resmi Gazete, Ocak-1995, sayı.22170, s,22

gelistirme yöresel el sanatlarının geliştirilmesine yönelik yatırımlar ile küçük ve orta boy işletmelerin desteklenmesini kapsamaktadır. (90)

C. YATIRIM AŞAMASINDA UYGULANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICI TURLERİ

Yukarıda belirtilen amaç ve kapsam doğrultusunda; Gümrük Vergisi Muafiyeti ve Fon Muafiyeti; Yatırım İndirimi, Makina ve Tecihizat Alımlarında Katma Değer Vergisi Desteği, dış Kredi temminat Mektubu masraflarına Katkı, Arsa Sağlanması, Kalite ve Standart Sağlanması, enerji desteği, Kredi ile ce-sitli mevzuatta öngörülen destekler sağlanmıştır. (91)

1. Gümrük Vergisi Muafiyeti ve Fon Muafiyeti

14.5.1964 tarih ve 474 sayılı Kanunun eki olarak yayımlanıp 10.11.1988 tarih ve 3502 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenen Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde yer alan mallardan Tesvik Belgesi kapsamında ithal edilecek yatırım malı, hammadde, ara malı ve işletme malzemeleri, ithalat Rejiminde belirtilen Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonundan anılan 474 sayılı Kanunun değişik 2'nci maddesine göre muaftır.

Yatırımların yapılacağı yöreler itibariyle Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti oranları şöyledir.

- Kalkınmada I. ve II. derecede Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti (% 100 oranında)

- Normal yöre Sanayii Kusaklarında Yapılacak Yatırımlarda Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti (% 100 oranında)

(90) Yatırımlarda Devlet Yardımları İle İlgili Teblig, Resmi Gazete, Ocak-1995, sayı.22170, s,22

(91) Yatırımlarda Devlet Yardımları İle İlgili Teblig, Resmi Gazete, Ocak-1995, sayı.22170, s,22

- Sanayi Kuşakları Dışında Yapılacak Yatırımlarda Gümrük Vergisi ve Fon muafiyeti (% 100)

- Gelişmiş yörelerde Gümrük ve Fon Muafiyeti (% 100 oranında)

2. Katma Değer Vergisi İstisnası

Vergilemede, ayırım gözetmeksizin herkesin vergi vermesini öngören bir kural vardır: Genellik Kuralı, hatta anayasalarda da yer almış olmasına rağmen bu kuralın tam olarak uygulanması hiçbir zaman mümkün olmaz. Bunun nedenleri bazen sosyal, bazen ekonomik, bazen teknik, bazen de politiktir. Genellik kuralının tam olarak uygulanmaması vergi kanunlarında konu veya yükümlü'de bazı kısıtlamalar yapmak suretiyle gerçekleştirilir ve vergicilik dilinde bunların birincisine "İstisna", ikincisine de "Muafiyet" adı verilir. (92)

İstisna, vergi kanunlarında esas itibariyle vergilendirilmesi öngörülen bir konunun kısmen veya tamamen, devamlı ya da geçici bir şekilde vergi dışında tutulmasını ifade eder. Muafiyet ise, vergi kanunlarında esas itibariyle kendileri için vergi borcu doğmasının öngörülmüş olmasına rağmen, belirli kişilerin veya gurupların vergi yükümlülüğü dışında tutulmalarını anlatır. (93)

Katma Değer Vergisi, vergi konusu ürünlerin üretiminden tüketimine kadar geçmiş oldukları her bir iktisadi asamada

(92) Nadaroğlu Halil, "Kamu Maliyesi Teorisi". VII.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.S., 1989, s. 232

(93) Nadaroğlu Halil, s. 233

kazandıkları katma değer üzerinden alınır. (94)

Katma Değer Vergisinin konusu. mal teslimi ve hizmetin yerine getirilmesi olaylarını vergilemektir. Mal alan veya hizmet yaptıran kişiler, ödedikleri bedelle birlikte bu vergiyi, malı satana veya hizmeti yapana vermek mecburiyetindedirler. (95)

Müstesarlık tarafından verilen Tesvik Belgelerinde gösterilen yatırım mallarının ithalinde ödenmesi gereken Katma Değer Vergisi bu verginin fiilen indirilmesinin mümkün olacağı tarihe kadar ertelenir. bu ertelemede 6183 sayılı Amme alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında kanunun süre ve tecil farzı ile ilgili hükümleri uygulanmaz. Yatırımın Tesvik belgesinde öngörüldüğü şekilde gerçekleşmemesi halinde ertelenen vergi, tahakkuk ettiği andan itibaren 6183 sayılı Kanununun 48. maddesine göre tesbit olunan ilgili yıllar için geçerli tecil faizleri % 50 zamlı uygulanmak suretiyle tahsil edilir. Erteleme süresince zaman aşımı işlemez. (96)

3. Bina İnşaat Harcı İstisnası

21.1.1982 tarihli ve 2589 sayılı 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun gereğince hastane, prevantoryum, sanatoryum. dispanser ve benzeri sağlık kuruluşları, her türlü fabrika, değirmen, sınai nitelikteki imalathaneler ve tersaneler ile organize sanayi bölgeleri, küçük sanat sitelerinde yapılan her türlü

(94) Turhan Salih, "Vergi Teorisi ve Politikası", V.b., İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993, s. 159

(95) Benlikol Sebahattin, "Katma Değer Vergisi Uygulama Rehberi". İTO Yayını No: 1993-8, İstanbul: 1993, s. 1

(96) Yatırımlarda Devlet Yardımları ile İlgili Teblig, Resmi Gazete, Nisan-1995, sayı. 22248, s. 25

bina inşaatı ve Turizm Bakanlığı ile Müstesarlıkca desteklenmesi karara bağlanmış otel, motel ve benzeri turistik tesisler Bina İnşaat Harcından müstesnedir. (97)

6. Orta ve Uzun Vadeli Yatırım Kredilerinde Vergi, Resim ve Harc İstisnası

Tesvik Belgesine bağlı ve yatırımın tamamlanmasından itibaren 5 yıl müddetle aşağıda belirtilen asgari miktarda ihracat taahhüdünde bulunan yatırımlar için alınan yatırım kredileri ile belge kapsamındaki şirket kuruluşu ve sermaye olarak konulması halinde bunların şirket adına tapuya tescil işlemleri ve bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenen kağıtlar 488 sayılı Kanun'a göre Damga Vergisinden ve 492 sayılı Kanuna göre harclardan istisna edilir. (98)

Yörelere itibariyle toplam ihracat taahhüt miktarları; kalkınmada öncelikli Yörelerde 100.000 \$, Normal Yörelerde 200.000 \$, Gelişmiş Yörelerde 300.000 \$'dir.

D. İŞLETME AŞAMASINDA UYGULANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICI TURLERİ

1. Yatırım İndirimi

Yatırım indirimi, yatırımcının yapacağı yatırımın belli bir oranının vergi matrahından düşürülmesi esasına dayanır. (99)

Yatırım indirimi, gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerine tanınan bir vergi istisnasıdır. (100)

(97) Yatırımlarda Devlet Yard. İle İlgili Tebl. say.22243,s.20

(98) Yatırımlarda Devlet Yard. İle İlgili Tebl. say.22243,s.21

(99) Herekman Aykut, "Türkiye'de Yatırım Tesvik Tedbirleri",
Eskisehir İ.İ.İ.A. Yay. No: 108/02, Ankara; 1973, s. 27.

(100)Resmî Gazete. sayı: 22248. s. 19.

Yatırım indirimi, yatırımların artırılmasıyla ekonomik ve sosyal farklılıkları kaldırmayı amaçlayan bir vergi tesvik aracıdır. Bu araçla sağlanan vergi avantajları yoluyla özel sektör yatırımlarının belirli alanlara kanalize edilmesi amaçlanır. Yatırım indirimiyle ulaşılmak istenen hedefleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: (101)

- Toplam yatırım hacmini artırmak,
- Yatırımların arzulanan faaliyet kollarına yöneltilmesini sağlamak,
- Yatırımların, gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere kaydırılmasını sağlamak.

Bu destekten, Tesvik belgesinde yatırım indirimi öngörülen yatırımlar yararlanırlar. Söz konusu desteğe ilişkin uygulamalar Maliye Bakanlığınca yürütülür.

Toplam yatırım tutarında ve dövizde meydana gelecek % 50'ye kadar artış ve azalmalarda özkaynak/kredi ilişkisi bozulmamak şartıyla Tesvik Belgesi tadili aranmaksızın maliye Bakanlığınca Yatırım İndirimi uygulaması yapılır.

Yatırımlara uygulanacak yatırım indirimi oranları aşağıda belirtilmiştir.

Yatırımın Özelliği	Yatırım İndirimi Oranı
a. Kalkınmada öncelikli Yörelerde ve özel önem taşıyan sektörlerde yapılacak yatırımlar.	Azami Oran (% 70)
b. Diğer Yörelerde ve yatırım konularında yapılacak yatırımlarda	Asgari Oran (% 20)

(101) Uluatam Özhan. "Yatırımları Tesvik Edici Vergi Politikası", A.Ü.SBF. Yay. No: 311, Ankara: 1975, s.138

2. Finansman Fonu

Finansman fonu, yapılacak yatırımların finansmanında kullanılacak bir fon niteliğindedir. Tesvik belgesi almış ve yatırım indiriminden yararlanacak kurumlar, bu imkandan istifade ederler. Yatırıma başlandığında, bu yatırımı finanse edecek fon kurumun o yılki kazancından indirilir. Yatırım tamamlandığında da artık fon ayrılmaz. Kardan indirildiği için işletme aşamasındaki tesviklere giren bir tesvik cesididir. (102)

Tesvik Belgesine bağlanmış olan ve Sermaye Sirketleri ile Kooperatiflerce yapılacak yatırımların 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun bazı maddelerini değistiren 2362 sayılı Kanunun mükerrer 8. maddesine göre Finansman Fonundan faydalanması mümkündür. (103)

Finansman Fonu, bir muafiyet ya da istisna uygulaması olmayıp, bazı koşullara tabi vergi ertelemesine yönelik bir düzenlemedir. Yapılacak yatırımların finansmanında kullanılacak bir fon niteliğindedir.

Finansman Fonundan, öteden beri faaliyetine devam eden ve hesap dönemini karlı kapatan kurumların yatırımları yararlanabilir.

Finansman Fonunun Şartları

- Ayrılacak Finansman Fonu, Kurumlar vergisi matrahının % 25'ini ve yapılacak yatırım tutarını gecemez.

(102) Karakoyunlu Erdoğan, "Türkiye'de Yatırımlara Tanınan Tesvikler ve Etkinliği", Yased Yay. No:19, İstanbul, 1985, s. 17

(103) Yatırımlarda Devlet Yard. İle İlgili Tebl. say.22243,s.19

- Finansman Fonunun T.C. Merkez Bankasında açılacak, her an paraya çevrilebilir Devlet Tahvili hesabına yatırılması mecburidir.

- T.C. Merkez Bankasında açılacak hesaptan çekisler, Müstesarlıkça verilen çekis müsaadelerine istinaden yapılır ve yıl içinde fiilen yapılan yatırım tutarını aşamaz.

- Bir önceki yıl safi kurum kazancından Finansman Fonu olarak ayrılan meblağ hesap dönemi sonunda safi kurum kazancına eklenir.

Finansman Fonundan faydalanacak yatırımın Tesvik Belgesine bağlanmış ve Yatırım indiriminden faydalandırılmış bir yatırım olması gerekir.

- Finansman Fonu. Yatırım indiriminden faydalanacak yatırımların finansmanında kullanılmak üzere ayrılmış olmalıdır.

II. İHRACATA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILAR

A. İHRACATA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILARIN TARİHİ GELİŞİMİ

Ülkemizde ihracat tesvikine 1940 yılında 3843 sayılı Kanunla yürürlüğe giren muamele vergisi istisnası ile başlanılmıştır. 1960'lı yıllara kadar mevzuatta önemli bir değişiklik olmamış ve ihracat gelirleri yaklaşık sabit kalmıştır. 1963 yılında, 261 sayılı Kanun ile ihracata vergi iadesi getirilerek, ihracat gelirlerinin artırılmasına çalışılmıştır. 1968 yılında yayınlanan 6/10649 sayılı Kararname ile düşük faizli ihracat kredisi ve döviz tahsisi. 1970

yılında faiz farkı iadesi ve dövizlerden mahsup uygulamaları getirilmisse de ihracatta önemli sayılabilecek gelişmeler sağlanamamıştır. ihracatta önemli adımlar, 1980 yılında yürürlüğe giren 24 Ocak kararlarını takiben atılmaya başlanmıştır. Seksenli yıllardaki uygulamalarla, 1981 yılında kurumlar vergisi istisnası, 1982 yılında kısmi DFIF ödenmesi, 1985 yılında KKDP uygulaması, 1986 yılında DFIF'in yaygınlaştırılması düzenlemeleri getirilmiştir. Buna karşılık, 1986 yılında KKDP- 1988 yılında ihracatta vergi iadesi, 1992 yılında DFIF uygulamaları yürürlükten kaldırılmıştır. (104)

Ihracatı ve Döviz kazandırıcı faaliyetleri Tesvik kararı çerçevesinde 1993 yılında uygulanan baska ihracat teşvikleri; Vergi, Resim ve Harc istisnası, Gümrük Muafiyetli İthalat, Geçici kabul yolu ile yapılacak ithalatta Gümrük Muafiyeti Konut Fonu Muafiyeti; İhracat Satış ve teslimler ile Hizmet ve Faaliyetlerde tanınan Gümrük Muafiyetli ithalat ve Vergi, Resim ve Harc istisnası ve Enerji İndirimi ve/veya Muafiyeti olarak belirlenmiştir. (105)

B. İHRACATA SAĞLANAN BAŞLICA VERGİSEL UYARICI TURLERİ

a. Amac ve Kapsam:

Türk ekonomisinin en önemli sorunlarından birisi de ihracatın ve bunun içinde sanayi ürün payının artırılmasıdır. Sanayi kalkınmanın ana unsurunu teşkil ettiğinden bu sektör üzerindeki vergi yükü büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Türkiye, planlı dönemde ekonomik , kalkınma yönünden

(104) HDTM Dergisi. Cumhuriyetin 70. Yılı Özel Sayısı
ss. 88-89

(105) 1993 İhracatı Tesvik Mevzuatı. HDTM yayını. Ankara. 1993,
ss. 3-4

sanayilesmeye büyük öncelik vermiştir. Sanayilesmenin ve dolayısıyla yatırımların hızlanmasının ön şartlarından birisi de yatırımların vergi yoluyla teşvik edilmesidir.

İhracat ile yatırım arasında sıkı bir ilişki vardır. İhracat, bir taraftan yatırım yapmak için ithalata kaynak sağlarken yatırımların sağlayacağı üretim fazlasıyla gelişir ve artmaya devam eder. Yatırımların, özellikle sanayi kesiminin tükettiği döviz kaynaklarının sonradan tekrar sağlayacağı ve ihracat imkanlarının artırılması yoluyla ödemeler dengesine olumlu bir şekilde etki edecektir. İhracat gelirlerini artırmaya ve dış ticaretleri devamlı açık veren ülkeler dış borçlanmaya gitmek zorundadırlar. Belli bir zaman içinde alınan borçların faizleriyle birlikte ödenmesi gerekir. Borçlarını ödeyebilmek için kendi kaynakları yeterli olmayan ülkeler tekrar dış borçlanma ile açığı kapatmak ister. Eğer üretimde verimliliği artırıp dışa açılmaz ve döviz ihtiyacını karşılayıcı tedbirler alınmazsa ekonomi tıkanır ve darboğaza girer. Bu bağlamda ihracat teşviklerinin amaçlarını şöyle sıralayabiliriz: (106)

- Genel olarak ihracatın ve ihracat gelirlerinin artmasını sağlamak,

- İhracat ürünlerinin çeşitlerine özellikle sanayi ürünlerin ihracat kalemleri içindeki payını miktar ve değer olarak artırmak.

(106) Öcal Tezer, "1988 Mali Yılı Politikaları ve 4 Şubat Tedbirleri Toplantısına Sunulan Tebliğ", Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, No: 71. Ankara. 1988. s. 35

- Mamüllerimize pazarlarda rekabet gücü kazandırmak.

- Ekonomik kalkınma nedeniyle artan yatırımlara gerekli olan ve gittikçe büyüyen yatırım ve ara malı ithali için yeterli kaynak sağlamak şeklinde sıralanabilir.

Ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerin tesbiti; tesviki, yönlendirilmesi ve geliştirilmesine dair tedbirler, bu karar hükümleri çerçevesinde düzenlenir ve yürütülür. Gerek görülmesi halinde bu çerçevede yürütülen Tesvik tedbirleri reeksport veya transit ticaret hükümlerine dönüştürülebilir. (107)

b. İhracatı Tesvik Tedbirleri:

"İhracatı Tesvik Tedbirleri" sunlardır: (108)

- I. Vergi, resim ve harç istisnası,
- II. Gümrük vergisi ve fon Muafiyeti;
- III. Enerji tesviki,
- IV. 1615 sayılı Gümrük Kanununun 118' inci maddesi gereğince geçici kabul yolu ile yapılacak ithalatta gümrük muafiyeti,
- V. İhracat sayılan satış ve teslimler ile hizmet ve faaliyetlerde tanınan gümrük muafiyetli ithalat ve vergi, resim ve harç istisnası.
- VI. Konut fonu muafiyeti,
- VII. İhracat dövizlerinden mahsup.

Şimdi, yukarıda sıralanan yedi maddelik Tesvik tedbirlerinden

(107) 1993 Yılı İhracatın ve Yatırımların Tesviki ve Kararı ve Yönetmeliği. Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını. s. 15

(108) İhracatı Tesvik Kararı Tebliği. İstanbul Ticaret Odası Yayını. no: 24. İstanbul. 1994, s. 9

vergisel amaçlı alanları tek tek ele alıp ayrıntılı şekilde inceleyelim.

1) Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Ihracatın ve döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerin finansmanında kullanılmak kaydıyla Merkez Bankası ve bankaların kullanılmak kaydıyla Merkez Bankası ve bankaların kullandıracağı krediler (prefinansman, döviz ve gayri kabili rucu ihracat akreditiflerinin dahili devri suretiyle imalatçılara kullandırılan ihracat kredileri, Türk Eximbank kredileri ile Merkez Bankasınca Türk Eximbank'a ihracatla ilgili açılan kısa vadeli senet reeskont kredileri dahil bankaların (Merkez Bankası dahil), sigorta, şirketlerinin ve diğer kuruluşların ihracatla ve döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerle ilgili olarak yapmış oldukları, bütün hizmet ve muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar, ihracatı Tesvik Belgesine istinaden yapılacak ithalat, ihracat karşılığı ödenecek vergi iadeleri ve diğer ödemeler ile ihracatla ilgili diğer işlemler ve bu işlemler sebebiyle düzenlenen kağıtlar; Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden, 488 sayılı Kanunla ihdas edilen Damga Vergisinden, 492 sayılı Kanun gereğince alınan harçlar ve diğer Kanunlar'da yer alan Vergi, Resim ve Harçları ile 80 sayılı Kanun'a göre alınan Hal Rüsümünden istisna edilir.

Ihracat Sayılan Satış ve Teslimler ile döviz kazandırıcı faaliyetlerin Vergi, Resim ve Harç istisnasından yararlanabilmesi için, ihracatı Tesvik Belgesi alınması zorun-

ludur. Bu çerçevede kullanılan krediler ve uygulanan istisnalar ihracatı Tesvik belgesine islenir. Bunun dışındaki hususlarda Vergi, Resim ve Harc İstisnası, ilgili kurum ve kuruluşlarca re'sen uygulanır ve ihracatı Tesvik Belgesi ile irtibatlandırılmaz.

a) Yukarıda belirtilen hükümler çerçevesinde aşağıda yazılı işlemlerden doğan vergi, Resim ve harclara da istisna uygulanır.

- ihracatı Tesvik Belgesi Kapsamında akreditifli, vesaik mukabili, mal mukabili ve kabul kredili ödeme şekillerine göre yapılan ithalat muameleleri ile ilgili verilecek her türlü teminat mektupları,

- ihracatı Tesvik Belgesi kapsamında 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 118'inci maddesine göre yurda geçici olarak girecek esyalar için ilgili gümrük idaresine verilecek teminat mektupları,

- 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 119'uncu maddesinin 1 (a), 1 (b), 4 (a), 4 (5b) fıkraları ile 6'ncı fıkranın yalnızca" ihracatın geliştirilmesi maksadıyla kullanılacak esya" için verilecek teminat mektupları,

- Yurtdışı ve uluslararası yurtici ihalelere istirak edebilmek için düzenlenen teminat mektupları ve münhasıran bu mektuplara ilişkin işlemler, sözleşme safhasından önceki diğer kağıtlar ve işlemlere, bu işle ilgili olduğunun tevsiki kaydıyla ve sözleşmenin düzenlenmesi safhasında verilen avans ve kati teminat mektuplarına Tesvik Belgesi aranmaksızın re'sen istisna tatbik edilir.

- İhracatı Tesvik Belgesi dahilindeki yurtdışı veya uluslararası ihaleye çıkan kamu projelerine ait mühendislik, müşavirlik, müteahhitlik hizmetleri için gerekli her türlü teminat mektupları ve ipotek muameleleri,

- Reekspor ve Transit Ticaret ile ilgili tüm ithalat ve ihracat işlemleri (teminat mektubu ve ithalat akreditifleri dahil),

- Yapılan ihracat bağlantıları için alınacak teminat mektupları ve temliknameleri,

- Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu çerçevesinde yapılacak ödemeler için verilecek teminat mektupları ve temliknameleri,

- Katma Değer Vergisi için ilgili mercilere verilecek teminat mektupları,

- İkili anlaşmalar çerçevesinde ihracat karşılığı yapılan senet ödemelerinin banka muameleleri,

- Dış Ticaret Sermaye Şirketlerince tedarik edildiği sekliyle ihrac edilmek üzere satın alınan mallarla ilgili sözleşme ve muameleler.

2) Gümrük Muafiyetli İthalat İçin Döviz Kullanımı

a) İhracattan Önce:

Dış ticaret sermaye şirketleri ile imalatçı ihracatçılara global, ihracatçılara ise proje bazında "İhracatı Tesvik Belgesi düzenlenmesi" kaydıyla:

1. Kendilerinin ve/veya yan sanayicilerinin ihracını taahhüt ettikleri malların bünyesine giren oranda hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri için,

2. Kendilerinin ve/veya yan sanayicilerinin ihrac konusu malların üretiminde kullanılan işletme ihtiyacı madde ve malzemeleri için CIF ithal tutarı, FOB ihrac taahhüdünün % 2'sini geçmemek üzere döviz kullanılabilir.

b) İhracattan Sonra:

İhracatı Tesvik Belgesi düzenlenmesi kaydıyla, yalnız imalatçı ihracatçılara, ihracatı Tesvik Belgesine istinaden gerçekleştirdikleri ihrac mamullerinden herhangi birinin bünyesine giren hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri ile 5 yıl süre ile ahara, devir ve temlik edilmemek kaydıyla direkt üretimleri ile ilgili makina ve teçhizat için, gerçekleştirdikleri FOB ihrac değerinin % 20'sini asmamak üzere ithal konusu malın iç piyasada gösterdiği özelliğe göre ihracattan sonra döviz kullanılabilir. Bu haktan yararlanabilmek için ihracat taahhüdünün kapatılması esnasında veya kapatma tarihine müteakip en geç 3 (üç) ay içerisinde müracaat edilmesi gerekir.

Kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan imalatçı-ihracatçı firmaların ihracatında bu oran % 25 olarak uygulanır.

c) Döviz Kullanım Oranları:

1. Yukarıdaki madde çerçevesinde kullanılacak döviz miktarı hiçbir şekilde FOB ihrac taahhüdünün % 60'ını, bedelli gecici kabulde ise % 80'ini geçemez.

2. Yurtdışında bina, fabrika v.b tesislerin yapımını üstlenen firmalara FOB ihrac taahhüdünün % 50'si oranında döviz kullanılabilir. Kullanılan bu dövizin azami

yarısı tutarında makina ve techizat ithal edilerek hicbir isleme tabi tutulmadan tesis bünyesinde kullanılmak üzere ihrac edilebilir.

3. Imalatçı-ihracatçıların monte edilmemiş veya yedek parca seklinde gerçeklestirecekleri ihracat taahhütleri ile ilgili ithal taleplerinde döviz kullanım oranı % 50 olup. değisikliğe tabi tutulmadan gönderilecek parçaların tutarı kotlandırılan dövizin % 25' ini gecemez.

3) Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti

Ihracatı Tesvik belgesine istinaden yapılacak ithalat gümrük vergisi ve fonlardan muaftır. (109)

Avrupa Birliğine ihrac edilen sanayi mamullerinin üretiminde kullanılan ve firma tarafından beyan edilen üçüncü ülke menseli ithal hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri ile işletme ihtiyacı madde ve malzemeler için: Avrupa Birliğince üçüncü ülke menseli mallara ortak Gümrük Tarifesi'nde belirtilen ve Müstesarlıkca yayınlanacak tebliğler eki listelerde yer alan oranlarda uygulanmakta olan fark giderici vergi nisbetlerindeki meblağın, ihracat esnasında gümrük çıkış beyannamesinin tescil tarihindeki Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası döviz satış kuru esas alınarak Hazineye irat kaydedilmek üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırıldığıının tevsiki halinde ilgili çıkış gümrük müdürlüğünce ihracata müsaade edilir. Aksine bir durumun tesbiti halinde, ödenmeyen meblağ, sözkonusu maddelerin fiili ithal tarihi itibarıyla ceza, gecikme faizi ve gecikme zammı

ile birlikte tahsil edilir.

a) Gümrük Muafiyetli İthalatta Süre

İhracatı Tesvik Belgesi kapsamında gümrük muafiyetli ithalat, belge düzenleme tarihinden başlayarak süre bitimini müteakip 3 ay içerisinde yapılır.

4. İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetler

İhracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler çerçevesinde gümrük muafiyeti ile vergi, Resim ve Harç istisnasından yararlanmak isteyen ihracatçılar, bu tebliğ hükümleri çerçevesinde Müstesarlığa müracaat ederek İhracatı Tesvik Belgesi almak zorundadırlar. İhracatı Tesvik Belgesine müracaat tarihi ile belge tarihi arasında yapılan işlemlere muafiyet veya istisna uygulanamaz. Ancak, bu süre içerisinde yapılan ihracat taahhüt sayılabilir.

Yukardaki hüküm çerçevesinde düzenlenecek belgeler ile ilgili taahhüt ve tahsis değerlerinin hesabında belgenin düzenlendiği tarihteki Merkez Bankası döviz satış kuru esastır.

İhracat sayılan satış ve teslimler ile hizmet ve faaliyetler aşağıda belirtilmiştir.

a) Yatırım Programında yer alan kamu yatırımlarından uluslararası ihaleye çıkarılanların ihalesini kazanan veya yabancı para ile finanse edilenlerin yapımını üstlenen firmaların;

1. Yerli firmaların olması halinde, uluslararası ihalelerde tamamı üzerinde, yabancı para ile finanse edilenlerde ise

yabancı paraya isabet eden oranda yapılacak hizmet ve faaliyetler ile yerli imalatçı firmaların mükerrer olmamak kaydıyla, bahse konu iste kullanılmak üzere bu isin yapımını yüklenen firmaya üreterek yapacakları mal. malzeme ve hizmet satış ve teslimleri,

2. Yabancı firma olması halinde, yabancı firmanın bu iste kullanacağı mal ve malzemeyi üreten yerli imalatçı firmaların üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

3. Yerli ve yabancı firmaların ortaklığı şeklinde olması halinde. yerli firmaya kendi faaliyeti oranında, yabancı firmaya ise (a-2) bendi çerçevesinde yerli imalatçı firmaların. üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

b) 1. Savunma Sanayii Müstesarlığınca onaylanan Savunma Sanayii Projeleri'ni üstlenmiş yerli imalatçı firmaların. üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

2. Savunma Sanayi Müstesarlığınca Savunma Sanayii açısından önem arzettiği belirtilen savunma arac ve gereçlerini üreten yerli imalatçı firmaların, ülkenin savunması ile ilgili kamu kurum veya kuruluşlarına, üreterek yapacakları satış ve teslimleri,

c) Gümrük Hattı Dışı Eşya Satış Mağazalarına imalatçılar tarafından üreterek yapılan satış ve teslimler,

d) 1. Yatırım Tesvik Belgesi kapsamında yer alan yatırım mallarını üreterek Tesvik Belgesi sahibi yatırımlara teslim eden imalatçı firmaların satış ve teslimleri,

2. İmalatçıların, bu tebliğ eki listede belirtilen malları üreterek yurtdışındaki satış ve teslimleri,

e) Kamu kurum ve kuruluşlarının uluslararası ihaleye çıkartılan yatırım malı ve sınai mamullerin ihalesini kazanan yerli imalatçı firmaların üreterek yapacakları satış ve teslimler;;

f) İmalatçıların yabancı uyruklulara, turistlere veya yurtdışında çalışan Türk vatandaşlarına yapacakları ve yıllık 100.000 \$ asan, ihracatçıların ise aynı cinsten olmak üzere yıllık 500.000 \$ asan satış ve teslimleri.

5. Konut Fonu Muafiyeti

İhracatı Tesvik Kararının 9'uncu maddesinde zikredilen malların Türkiye üzerinden üçüncü ülkelere yönelik karayolu tasımlarında, gümrük giriş veya çıkışlarında yapılması gereken konut fonu tahsilatına müstesarlıktan İhracatı Tesvik Belgesi almak kaydıyla muafiyet uygulanabilir. Bu muafiyetin uygulanabilmesi için yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri Tesvik fonuna beher metrik ton için 1 ABD Doları karşılığı TL yatırılması gerekir. Bu amaçla düzenlenen belgeler kapsamında krdei kullandırılmaz.

III. AT'UNDA UYGULANAN VERGİSEL UYARICILAR

A. YATIRIM ASAMASINDAKİ VERGİSEL UYARICILAR

AT'na üye ülkelerde yapılan yatırımlara uygulanan vergisel uyarıcıların başlıcaları, ülkeler itibariyle, şöyledir.

1. Almanya

a) Eski Batı Almanya'daki siletmeler eski Doğu Almanya'

dan yaptıkları alımlarda % 2'den % 10'a kadar değişen oranlarda KDV indiriminden yararlanabilmektedir. (110)

b) Araştırma geliştirme yatırımlarında 500.000 DM'a kadar % 20 üzeri için % 7.5 oranında iade vardır. Enerji üretim ve dağıtım tesislerinde tüm sabit tesislere % 7.5 oranında parasal iade tesviği bulunmaktadır. Ayrıca, Federal Devlet tarafından seçilmiş kalkınma yörelerine yatırımların yeni olmasına, yeni teknolojiler getirmesine, tevsi ve modernizasyon yatırımları bulunmalarına veya verimliliği ve organizasyon etkinliğini artırma özelliklerine göre % 10 - % 25 arasında parasal teşvikler verilmektedir. (111)

c) Almanya'da uygulanmakta olan en önemli yatırım Tesvik aracı "yatırım yardımı"dır. Yatırım yardımının oranı bulunan bölgeye ve yatırımın özelliğine göre yatırımın % 10 ila % 23 arasında değişen oranlarda uygulanmaktadır. Almanya'da bölgesel yardımlardan yararlandırılacak bölgeler kendi içinde iki ana gruba ayrılmıştır. Sınır bölgeler ve diğer kalkınma bölgeleri, bölgesel yardımlardan yararlanabilir bölgeler yekünü toplam nüfusun % 29'unu barındırmakta ve eski Federal Almanya'nın yüz ölçümü olarak yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Sınır bölgeleri de kendi iclerinde dört, diğer bölgeleri de kendi iclerinde üç gruba ayrılmıştır. Bu gruplar ve proje tiplerine göre yatırımlara uygulanabilecek maksimum

(110) AT'nda Uygulanan Devlet Yardımları, Tesvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İncelenmesi, T.C. Başbakanlık HDTM ihracatı Geliştirme Etüd Merkezi Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı Yayını, Haziran 1993. s. 40

(111) Mazlum Mustafa, İlhan Yücel, Muammer Tekeoğlu, Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Tesviklerin Etkinliği TOBB. Yayın No: 162, Ar.Ge. 71, Ankara 1990, s. 29.

yardımlar oranları Tablo 24'te gösterilmiştir. (112)

Tablo 24: Yatırım Türlerinin Sınıflandırılması

	Komple Yeni %	Genisleme %	Rasyonelleştirme %
Sınır Bölgesi			
A Grubu	23	20	10
E Grubu	23	20	10
C Grubu	15	12	10
Diğer Kalkınma Bl.			
B Grubu	18	15	10
C Grubu	15	12	10

Bu bölgeler dışında kalan bölgelerin de geçici olarak yatırım yardımından yararlandırılmaları mümkündür. Bölgedeki işsizlik oranının yükselmesi durumlarında kalkınma bölgesi dışında kalan bölgelerde yatırım yardımından yararlandırılmaktadır.

2. Belçika

Aynı gruba bağlı firma faaliyetlerinin koordinasyonu, merkezileştirilmesi ve denetlenmesi amacıyla oluşturulmuş olan koordinasyon merkezine bazı vergi kolaylıkları sağlanmaktadır. (113)

- Koordinasyon merkezi tarafından ödenen hisse, faiz ve royaltilerden alınan muamele vergisinden muafiyet,

- Sermaye artırılmasında ödenmesi gereken tescil Harçlarından muafiyet,

- Merkez tarafından Belçikalı hak sahiplerine ödenen royalti, faiz ve temettülerde indirimli vergi uygulanması,

(112) Ineci Barbaros, Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyonlar. ISO Yayınları, Kasım 1993 İstanbul, s. 119.

(113) AT'da Uygulanan Devlet Yardımları, Tesvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İncelenmesi, a.g.e. s. 40

- Belcika'da çalışan yabancı uzmanlar ve yöneticiler ile ilgili özel vergi tavizleri.

- Belcika'da yatırım indirim oranları 1991 yılında enerji tasarrufuna yönelik harcamaları üzerinden % 14.5. diğer uygun yatırımlar üzerinden % 4 oranlarında gerçekleştirilmiştir.

3. İtalya'da

İtalya'da yatırım teşvikleri daha ziyade güney bölgesini kalkındırmak için verilmektedir. Projenin % 70'ini geçmeyen, bu teşvikler şunlardır.(114)

a) Nakdi Uyarıcılar:

Yatırımın ilk 7 milyar Liret'lik kısmına % 40. sonraki 23 milyar liretlik kısmına ise % 15 tutarında oran uygulanmaktadır.

b) KDV İadeleri

Vergi iadesi, sadece Katma Değer Vergisi Sistemine has bir olaydır. Bilindiği gibi ödenecek KDV hesaplanırken. o dönemde tahsil olunan vergiler toplamından. ödenen vergiler toplamı indirilir ve kalan fazlalık vergi dairesine yatırılır. Ancak, her zaman ödenen vergilerin indirilmesi mümkün olmayabilir, özellikle sürekli olarak vergiden müstesna malları satmak durumunda olan mükellefler tahsilat yapmak imkanından mahrum olduklarından, bunların girdiler için ödedikleri vergiler indirilmemekte ve ancak bunlar iade yoluyla telafi edilebilmektedir. İhrac işlemlerinde vergi iadesinden yararlananlar sadece mal ve hizmet ihrac eden

ihracatçılar değildir. Bunlardan başka ihrac edilmek kaydıyla ihracatçılara mal teslim eden imalatçılarda vergi iadesinden yararlanabilir. (115)

Bir işletme ödeyeceği toplam KDV kadar otomatik olarak kredi alabilmektedir.

c) Araştırma-Gelistirme Uyarıcılar

Araştırma geliştirme projelerine yapılan harcamaların % 80'ine kadar % 4.3 yıllık sabit faizli kredi verilmekte, ayrıca araştırma-gelistirme harcamalarının % 40'ına kadar karşılıksız mali yardım yapılmaktadır.

İtalya'nın Mezzogiorno bölgesinde firma kazançları üzerinden alınan yerel vergiden 10 yıl süresince % 100 oranında muafiyet vardır. Ayrıca dağıtılmayıp yeniden yatırılan karlar üzerinden alınan yerel vergiye % 100 muafiyet getirilmiştir. Bu muafiyet İtalya'nın neresinde yerleşik olduğuna bakılmaksızın her firma için uygulanabilmektedir.

(116) Diğer taraftan Mezzogiorno bölgesine yönelik olarak başlıca dört tip Tesvik bulunmaktadır. Sermaye yardımı, kredi/faiz sübvansiyonu, sosyal sigorta isveren katkısından yapılan indirimler, ve üç vergi tesviği uygulanmaktadır.(117)

4. Fransa

Fransa'da Vergi muafiyeti ve istisnaları yolu ile yatırım uyarıcıları şöyledir. (118)

(115) Benlikol Sebahattin, s. 70

(116) AT'da Uygulanan Devlet Yardımları, Tesvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İncelenmesi, a.g.e. s. 41

(117) İnceci Barbaros, a.g.e. s. 201

(118) Mazlum Mustafa, a.g.e. s. 21

- Dağıtılmayan karlarını yatırımlara kanalize eden firmaların kurumlar vergisi, 1989'dan geçerli olmak üzere % 42'den % 39'a düşürülmüştür.

- Yeni kurulan işletmeler ilk 2 yılda gelir ve kurumlar vergisinden muaftırlar. Ayrıca bu şirketler, 3 yıl için karlarına tanınan % 75 ile, 4 yılda % 50'lik ve 5. yılda % 25'lik oranında tanınan vergisel bağısıklıktan yararlanabilirler.

- Güç durumdaki bir işletmeyi devralan şirketler ilk 2 yıl işletme karı üzerinden vergi ödemezler.

- Fransa'da ulusal ve bölgesel bazda çok çeşitli yatırım uyarıcıları mevcuttur. Devlet yardımlarından yararlandırılan alanlar genel olarak yüksek işsizlik sorunu yaşayan alanlardır. Diğer yandan devlet, ekonomik faaliyetlerin Paris çerçevesinde yoğunlaşmasının önüne geçmek ve ekonomik faaliyetlerin diğer bölgelere yayılmasını sağlamak amacıyla Paris bölgesinde emlak vergilerini önemli oranlarda arttırmak suretiyle bu bölgede endüstriyel yerleşimi caydırma yoluna gitmiştir. Böylece diğer bölgeler için dolaylı bir Tesvik oluşturmuştur. (119) Ayrıca Fransız yatırım teşvikleri yasası çerçevesinde serbest bölgelerde yapılacak yeni yatırım ve mevcut tesisleri genişletme çalışmalarında nakit tahsisi veya diğer yatırım teşvikleri sınırlandırılmayacaktır. 1982'de çıkarılan teşvikler yasasına göre iki tür nakit tahsisi söz konusudur. Birincisi küçük işletmelere yönelik bölgesel tahsisat, ikincisi ise yatırımının % 25'i kalkınma bölgesinde

olan büyük ölçekli firmalara verilen ülkesel boyuttaki teşviklerdir. Fransa, Avrupa Topluluğu üyesi olduğundan topluluk üyesi ülkeler ile olan ticari ilişkilerinde gümrük vergileri söz konusu değildir. (120)

5. Hollanda

Hollanda'da da yatırımlara genel, bölgesel veya özel bazda teşvikler verilmektedir. 1990 yılından itibaren küçük yatırımcılar için yatırım indirimi teşviği uygulamaya konulmuştur. Yatırımcı vergi mükellefinin isteği üzerine bir mali yıl içinde gerçekleştirilen toplam yatırımın belirli bir yüzdesi vergi matrahından düşülebilmektedir. (121) Yatırım indirimi küçük yatırımlarda % 18'e kadar değişmekte olup 457.000 HF tutarındaki yatırımlarda % 2 dir. (122) Hollanda'da yatırımcılara sağlanan diğer vergisel uyarıcıları şu şekilde sıralayabiliriz. (123)

- Hollanda'da en önemli Teşvik araçlarından biri, vergi muafiyetidir. Genel anlamda vergi indirimi % 12.5'dir. Küçük ölçekli teşebbüslerde bu oran % 18.5'e kadar çıkmaktadır, Enerji tasarruf eden yatırımlarda bu oran % 16.5'den % 27.5'e kadar çıkmaktadır.

- Hollanda çok gelişmiş bir ülke olmasına rağmen, kendi içinde çeşitli gelişmiş yörelerde ayrılmış ve % 15 ila % 35 arasında vergi muafiyetleri verilmistir.

(120) Hüsnü Erkan, Rezan Tatlıdil, Serbest Bölgelerde Uygulanacak Teşvik tedbirlerinin Sektörlere Katkıları Yönünden Değerlendirilmesi, TOBB Yayınları, No: 175, Ar-Ge: 78, 1990 Ankara, s. 20

(121) İncei Barbaros, a.g.e. s. 196

(122) Mazlum Mustafa, a.g.e. s. 39

(123) AT'da Uygulanan Devlet Yardımları Teşvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İncelenmesi, a.g.e. s. 42

Bu da gösteriyor ki çok gelişmiş ülkeler dahil, ülke içinde çeşitli gelişmişlik yöre uyarıcıları uygulayabilmektedir.

- Hollanda'da verim artırıcı teknolojik yatırımlara, çevre kirlenmesine önlem alınan yatırımlara % 25 % 40 arasında masraf iadeleri tesviği verilmektedir.

6. İspanya

İspanya'da devlet sanayiye, bölgesel kalkınmaya, küçük ve orta ölçekli işletmelere, araştırma-gelistirme, teknoloji ve istihdam yaratma konularına yönelik mali ve mali olmayan pek çok uyarıcı tedbirler' uygulamaktadır. Mali uyarıcılar hibe şeklindeki nakit yardımları ile birlikte, uygun koşullu krediler, risk sermayesi, vergi indirim ve muafiyetleri gibi çeşitlilik gösterirken, teknik, mali ve yönetim konularında danışmanlık, arazi temininde kolaylık, işgücü temini ve şirket birleşmeleri konularında rehberlik etme gibi hizmetler devletin sanayiye sağladığı parasal olmayan uyarıcı araçlarını oluşturmaktadır. (124)

İspanya'da teşviklerin temel kriterleri şunlardır. (125)

a) Yeni projelerde uyarıcı olabilmek için belli bir kapasiteye sahip olma mecburiyeti yoktur. Yani çok küçük bir yeni yatırım dahi olsa Teşvik verilebilmektedir.

b) Yatırımcı sabit yatırımın en az % 33'ünü özkaynağı ile karşılamak mecburiyetindedir.

c) Yatırımcı yeni istihdam imkanları oluşturmalıdır.

(124) İnceci Barbaros, a.g.e. s. 203

(125) Mazlum Mustafa, a.g.e. s. 30

ihracata yönelik olmalıdır.

İspanya'da bölge ve alan sınıflamasına göre yatırım uyarıcılar üç bölgeye ayrılmıştır. Ekonomik geliştirme bölgeleri (ZPE), gerileyen sanayilerin bulunduğu bölgeler (ZID) ve özel bölgeler (ZE). Bu durum aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 25: İspanya'daki Yatırım Uyarıcılarının Sınıflandırılması

	ZPE	ZID	ZE
Alan 1	% 50	% 75	% 50
Alan 2	% 40	% 45	% 40
Alan 3	% 30	% 30	% 30
Alan 4	-	% 20	% 20

Kaynak: Barbaros Ineci, a.g.e. s. 204

Ayrıca İspanya'da serbest bölgelerde yatırım firmaları gelir vergisinin tamamından ve genel vergilerin bir kısmından muaftır. (126)

7. İngiltere

İngiltere'de uyarıcı sistemi oldukça zengin bölgesel ve sektörel uyarıcı araçlarına sahip bulunmaktadır. Bu uyarıcıların bir kısmı nakit, bir kısmı vergi uyarıcısı formundadır. Bölgesel uyarıcılar genel olarak hibe formunda sağlanmaktadır. Ayrıca büyük çaplı projelerde yardım devletin yatırım projesinin finansmanına sağladığı dolaysız katılımlarla yapılmaktadır.

İngiltere'de vergisel uyarıcıların baslıcaları araştırma geliştirme harcamalarının ve sanayi Bölgelerinde kurulu işletmelerin sanayi ve ticari binaları inşaat masraflarının % 100 oranında kurumlar vergisi matrahından düşülmesi, makina

(126) Hüsnü Erkan, a.g.e. s. 28

parkı için yapılan yatırım maliyetinin % 25'inin kurumlar vergisi kazancından indirilmesi, işletme varlıklarının satışından elde edilen gelirlerin eğer 12 ay içinde yenilerinin alınmasında kullanılmışsa bu gelir üzerine tahakkuk eden verginin süresiz olarak ertelenmesi Holding şirketlerde gruba bağlı şirketlerin kar ve zararlarının konsolidasyonu suretiyle grubun toplam vergi yükünün hafifletilmesi, olarak sıralanabilir. (127)

Ayrıca kalkınma alanı olarak belirlenen bölgelere yapılacak yatırımlara yatırım harcamalarının % 15'i veya oluşturulan her iş için 5000 ABD doları tutarında uyarıcı sağlanmaktadır. Ancak İngiltere'de işçi ücretlerinin yüksek, sendikaların etkili, ve güçlü olmaları nedeniyle bu tür yatırımlara talep az olmuştur. (128)

8. Danimarka'da Vergisel Uyarıcılar

Danimarka'da yatırım Tesvik politikasının yasal çerçevesi Bölgesel kalkınma Yasası ile çizilmiştir. Bu yasa bölgesel kalkınma hedefi doğrultusunda belirli bölge, ekonomik faaliyet ve sanayilere çeşitli uyarıcılar sağlamaktadır. (129) Bu uyarıcıların başlıcaları şunlardır. (130)

a) İssizlik oranı yüksek olan ve "bölgesel kalkınma yöreleri" olarak belirlenen bölgelere yeni, tevsii modernizasyon şeklinde yapılan yatırımların, yatırım maliyetlerinin % 25-35 arası tutarı yatırım yapan firmalara hibe

(127) İnceci Barbaros, a.g.e. s. 200

(128) Hüsnü Erkan, a.g.e. s. 23

(129) İnceci Barbaros, a.g.e. s. 189

(130) Mazlum Mustafa, a.g.e. s. 23

olarak verilir.

b) Enerji tasarrufuna yönelik yatırım maliyetinin % 40'ına kadar hibe olarak verilir. Bu hibe şeklinde yapılan yardımların her proje bazındaki tutar, 800 bin DKR'nı geçmesi gerekir.

c) Çevreyi korumaya yönelik zorunlu yatırımların % 25 ine kadarı ilgili firmalara hibe olarak verilir.

d) Yeni ürün ve üretim yöntemlerinin araştırılmasına ve geliştirilmesine yönelik yatırımların proje maliyetinin % 50-75 kadarı için % 7 faizli kredi açılır. Geri ödeme, projenin tamamlanmasından itibaren 2 yıl sonra başlar ve tahakkuk faizi ile birlikte 3 yılı aşan bir sürede ödenmesi tamamlanır. Sayet proje karlı bir sonuç oluşturmazsa, bu kredi borcu geri alınmaz.

B. İHRACAT ASAMASINDAKİ VERGİSEL UYARICILAR

AT'una üye ülkelerde ihracatta uygulanan vergisel uyarıcıların başlıcaları ülkeler itibariyle şöyledir.

1. Almanya

F. Almanya'da büyük bir imalat sanayi kapasitesi bulunduğu için ülkenin en önemli meselesi, bu kapasiteyi tam olarak kullanabilmesidir. Bunun için ihracat önemli bir ihtiyacdır. F.Almanya'da KFW kuruluşu F. Alman firmalarına ihracat kredisi acmakta HERMES kredileri sigorta etmektedir. KFW ile HERMES sanayi mallarının ihracatını Tesvik etmek suretiyle, kapasite kullanımını artırarak mal üretimini dolaylı Tesvik eden en önemli 2 kuruluşdur. Federal Almanya'da KDV genel olarak % 14'tür. İhracat KDV'den muaftır. Süphesiz, bu da

ihracata yönelik yatırımları doğrudan uyarmaktadır. (131)

2. İtalya

İtalya'da teşvikler 2 temel kategoriye ayrılırlar.

Birincisi Avrupa Topluluğunca berilnenen standard teşviklerdir. Buna İtalya gibi tüm AT üye ülkelerin uyması gerekmektedir. İkincisi, İtalya'nın kendisi tarafından özerk olarak firmalara vermekte olduğu teşviklerdir. Bu çerçevede de doğrudan ve dolaylı olmak üzere 2 tür uyarıcı gündemindedir. Doğrudan uyarıcılar, ihracatta vergi iadesi ve prim ve mali uyarıcı araçlarıdır. Dolaylı uyarıcılar ise, kurumlar vergisi indirimleri ile uzun ve kısa vadeli kredilerdir. Bunun yanında devlet, cesitli sanayi-ihracat hizmet alanlarında uzmanlaşmış kamu veya yarı kamu kuruluşları, üreticiye, sanayiciye ve ihracatçıya her türlü hizmet desteğini. uluslararası ihaleler pazar ve teknoloji bilgilerini anında sağlamaktadır. (132)

3. Fransa

İhracata yönelik uyarıcılar dolaylı olup baslıcaları sunlardır. (133)

- Dış ülkelerde satış gayesi ile bölge müsavirliklerinin sayılarını artırmak ve özellikle orta ölçekli işletmelere yönelik seminerler düzenlemek suretiyle ihracata destek vermek.

- Firmaları ihracat kredisi ve sigortası imkanlarından yararlandırmak.

(131) Mazlum Mustafa, a.g.e. s. 29.

(132) Mazlum Mustafa, a.g.e. s. 32

(133) Mazlum Mustafa, a.g.e. s. 22

- Fuarlara katılan işletmelerin fuar giderlerinin bir kısmını karşılamak.

4. Hollanda

Hollanda'da parasal uyarıcıları dışında. dışarıda tanıtma, fuar, sergi, enformasyon, dünya ticareti hakkında bilgiler, ucuz ihracat kredisi ve ihracat sigortası, tercüman yardımları gibi pek çok uyarıcılar verilmektedir. (134)

5. İspanya

Bazı ihracat konularında yapılan yatırımlarda firmalar. ilk iki yıl içinde yapılan yatırımlarda firmalara ilk iki yıl içinde yapılan yatırımların toplam değerinin % 25'i vergilendirme dışında bırakılmaktadır. Üçüncü yılda bu oran % 75'e çıkmakta, dördüncü yılda azalarak % 50'ye inmektedir. Dördüncü yıldan sonra ise vergi muafiyeti kalkmaktadır. (135)

6. İngiltere

İngilterenin ihracatçılara sağladığı avantaj, % 50'den fazlası İngiltere'de üretilen malların mensee şahadetnamesi düzenlemek ve bunu kanıtlamak kaydıyla Avrupa Topluluğuna gümrüksüz geçisi yapılabilmektedir. (136)

7. Danimarka

1960'da kurulan ve Sanayi Bakanlığınca yönetilen Danimarka Ticaret Fonu, ihracata yardımcı olmak amacı ile ihracatçıların etkinliğini ve rekabet gücünü artırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar arasında şu faaliyetler

(134) Mazlum Mustafa. a.g.e. s. 39

(135) Hüsnü Erkan. a.g.e. s. 29

(136) Hüsnü Erkan. a.g.e. s. 23

yer alır.(137)

- İhracatçıların yeni pazarlar bulmalarına , yeni ürün ve yeni yöntemler elde etmelerine yardım edilir.

- İhracat siparişleri alan firmalara üretim ve kredi dönemleri için, sipariş tutarlarının % 75'ine kadar kredi garantisi verilir.

- Sermaye malı ihracıtında 2 yıldan 5 yıla kadar düşük faizli kredi verilir.

- Mali kayıpları önlemeye yönelik ihracat garantileri verilir. İhracat garantileri ticari riskin % 90'ını kapsar. Garantü süreleri tüketim malları için 180 gün, sermaye malları için 5 yıldır.

- Yurtdışı tanıtma organizasyonlarına katılan firmaların personel, dekorasyon, basım, ortak reklam giderlerinin % 45'ine kadarı ödenir.

IV. AT'DA UYGULANAN VERGİSİSEL UYARICILAR İLE TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİSEL UYARICILARIN MUKAYESESİ

Avrupa topluluğunda uygulanan vergisel uyarıcılar sistemi, ülkemizdeki sistem ile mukayese edildiğinde ortaya çıkan en belirgin farklılıklar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

A. YATIRIMLARA SAĞLANAN UYARICILARIN MUKAYESESİ

a. Türkiye'deki sistem ağırlıklı olarak, vergi indirimi muafiyeti gibi kolaylıklara ve kredi sistemine dayanmaktadır. Topluluktaki mevcut nakit yardımları tarzında, sipesifik

amaçlara göre karşılıksız devlet katkısı söz konusu değildir.

b. AT'nin uyarıcı sisteminde uyarıcı araçlarının yöneltildiği hedefler farklı biçimde ortaya konmaktadır. Türkiye'deki mevcut uyarıcı sistemi belgeli ve belgesiz yatırım projeleri içerisinde iki grupta incelenmektedir.

c. Uyarıcı sistemi içerisinde devletin gelirlerinden vazgeçerek sağlayacağı uyarıcı araçları daha kolay ortaya koyabilmekte ve bu kapsamda da vergi ve benzeri kolaylıklara dayalı bir uyarıcı sistem ortaya çıkmaktadır. Kredi mekanizmasının ve vergi kolaylıklarının yanısıra, yatırım aşamasında proje bazında, nakit yardımları ve faiz sübvansiyonu Türk uyarıcı sistemi açısından uygulanabilecek yeni uyarıcı araçları olarak görülmektedir. Bunların AT'da uygulanış biçimleri açık değildir. (138)

B. İHRACATA SAĞLANAN UYARICILARIN MUKAYESESİ

a. Avrupa topluluğunda uyarıcı araçlarının daha çok kredi programları ve ihracat kredi sigortası ve garanti programları üzerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir.

b. Türkiye ile mukayeseli olarak durum değerlendirildiğinde, Türkiye'de de benzer uyarıcı araçlarının mevcut olduğu ancak kredi, sigorta ve garanti programlarının Avrupa topluluğunda çok çeşitli bazda uygulandığı görülmektedir. Burada AT üyesi ülkelerin ihracat yapılarının daha ziyade yatırım ve sermaye malları üzerinde yoğunlaşıyor olması, uygulamada farklılıkların bulunmasında temel unsurlardan birisidir.

(138) AT'de Uygulanan Devlet Yardımları, a.g.e. s. 59

Toplulukta, özellikle devlet garantisi altında, dış kaynaklı kredi kullanımı oldukça yaygındır. Ayrıca garanti mekanizmasının etkin işlemesi ve faiz sübvansiyonu ile özel banka ve finans kuruluşlarının kaynaklarının ihracata yönlendirildiği görülmektedir. Ülkemizde ise ihracat kredilerinde düşük faizli devlet kaynağına dayalı kredi programları ağırlıktadır.

Ihracata dönük uyarıcı sistemindeki yapılanmada da fark görülmektedir. AT ülkelerinde genelde sigorta ve garanti hizmeti sunan kurumlar, kredi finansmanı sağlamaktadır. Finansman kuruluşları ayrı bir çatı altında faaliyet göstermektedirler.

II. KISIM

I. TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİSEL UYARICILARDAKİ GELİŞMELER VE TEKSTİL SANAYİNE ETKİLERİ

Bu bölümde ülkemizde. 1980'den sonra uygulanan vergisel uyarıcıların yatırımlar üzerindeki genel etkileri incelenecektir. Daha sonra vergisel uyarıcıların ihracatla ilgili yönü ve bunun tekstil sanayiine etkileri detaylı olarak ele alınacaktır.

A. YATIRIMLARA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILARDAKİ GELİŞMELER VE TEKSTİL SANAYİNE ETKİLERİ

1. Vergisel Uyarıcıların Yatırımlara Etkisi

Tesvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından konfeksiyon, dokuma-giyim, imalat ve tüm sektörlerde Tesvik belgesine bağlanmış yatırımlar, belge adetlerine göre tablo 26, sabit yatırım tutarlarına göre tablo 27'de gösterilmiştir. Kaynak kullanımını destekleme priminin yüksek oranlarda uygulandığı 1989 ve 1990 yıllarında toplam yatırımlarda artış gözlenirken, konfeksiyon ve dokuma giyim sektörlerine ait Tesvik belgeli yatırımlarda bu dönemde bir azalma söz konusudur. Kaynak kullanımını desteklemenin kaldırılmasıyla toplam yatırımlar azalma eğilimine girmiş, konfeksiyon yatırımları ise artış göstermiştir. 1993 yılında kapsamı daha da genişletilen fon kaynaklı kredi uygulaması ilgili sektör yatırımcılarını olumlu yönde etkilemiş ve gerek konfeksiyon sektöründe, gerekse diğer sektör yatırımlarında önemli artış olmuştur.

Tablo 26: Tesvik Belge Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı (1987-1993)

Sektör/Yıllar	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
tüm yatırımlar	2828	2742	3256	3141	1775	1554	1366
imalat sanayi	1554	1544	1577	1230	1015	1003	916
dokuma giyim san.	370	345	501	326	253	337	320
konfeksiyon san.	107	99	68	44	50	68	60

(*) Ağustos sonu itibariyle

Kaynak: I. Türkiye Hazırgeyim ve Konfeksiyon Kongresi, s.217,
II. cilt 1-2 Aralık 1993 İstanbul

Tablo 27: Sabit Yatırım Tutarlarının Yıllara Göre Değişimi (milyon TL)

Sektör/Yıl	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
tüm yatırım	8191472	13201662	23445682	30025985	38837726	47682111	62566159
imalat san	3165708	5807613	11904668	19244414	24701138	31124141	41501715
dok giyim sa	870549	2058089	5608077	5608077	7731661	11463306	17683618
konfek. San	132344	162618	132626	132626	540215	1124788	1437249

* Ağustos Sonu İtibariyle

Kaynak: I. Türkiye Hazırgeyim ve Konfeksiyon Kongresi, s.217,
II. cilt, 1-2 Aralık 1993 İstanbul

Tablo 28'de sabit yatırım itibariyle konfeksiyon sektörü yatırımlarının dokuma-giyim, imalat ve tüm sektörlerdeki payı gösterilmiştir. Konfeksiyon sanayii yatırımlarının Tesvik belgeli yatırımlardaki payı 1988, 1989 ve 1990 yıllarında azalmış, ancak son üç yılda tekrar artış göstererek 1993 yılı Ocak-Ağustos döneminde dokuma-giyim sektöründeki payı % 8.1, imalat sektöründeki payı % 3.5, tüm yatırımlar içindeki payı ise % 2.3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 28: Konfeksiyon Yatırımlarının Payı
(Top.Sabit.Yat.%)

Sektör/Yıllar	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
tüm yatırımlar	1.6	1.2	0.6	1	1.4	2.4	2.3
imalat sanayi	4.2	2.8	1.1	1.6	2.2	3.6	3.5
dokuma giyim san	15.2	7.9	2.4	3.4	7	9.8	8.1

(*) Ağustos sonu itibariyle

Kaynak: 1. Türkiye Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi, s. 218. II. cilt 1-2 Aralık 1993 İstanbul

2. Vergisel Uyarıcıların İstihdama Etkisi

Tesvik belgeli yatırımlarla öngörülen istihdam tablo 29 da Dokuma giyim sanayi ve konfeksiyon sanayii yatırımlarında öngörülen istihdamın diğer sektörlerdeki payı tablo 30'da gösterilmiştir.

Tablo 29: Yıllara Göre Öngörülen İstihdam (Kisi)

Sektör/Yıl	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
tüm yatırım	162092	269107	205243	183053	175552	116059	79755
imalat san	86491	178973	131348	124200	124232	66771	52544
dok giyim sa	22214	28298	50757	57092	60187	21710	24017
konfek. San	9498	10006	10909	7712	8808	8538	8003

* Ağustos Sonu İtibariyle

Kaynak: I. Türkiye Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi s.218. II. cilt, 1-2 Aralık 1993 İstanbul

Tablo 30: Tekstil Yatırımlarının Payı

Sektör/Yıllar	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
tüm yatırımlar	5.9	3.7	5.3	4.2	5.1	7.4	10
imalat sanayi	1.1	5.6	8.3	6.2	7.1	12.8	15.2
dokuma giyim san	42.8	35.4	21.5	13.5	14.5	39.3	33.3

(*) Ağustos sonu itibariyle

Kaynak: 1. Türkiye Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi. s. 218 II. cilt 1-2 Aralık 1993 İstanbul

Tekstil sanayii yatırımlarıyla yılda ortalama 8-10 bin kişilik bir istihdam sözkonusu iken, 1993 yılında bu rakam

daha yüksek olarak gerçekleşmektedir. Buna paralel olarak, tekstil sanayinin Tesvik belgeli yatırımlardaki istihdam payı artış göstermiş ve 1993 yılının ilk sekiz ayında dokuma-giyim sektöründeki payı % 33.3, imalat sektörü içindeki payı % 15.2 ve toplam yatırımlar içindeki payı % 10.0 olarak gerçekleşmiştir. Sabit yatırım tutarları içindeki paylara göre 4-5 kat daha yüksek olan bu oranlar tekstil sanayinin istihdam ağırlıklı karakterini açıkça ortaya koymaktadır.

3. Vergisel Uyarıcıların Yatırımların Bölgesel Dağılıma ve Yatırımın Mahiyetine Etkisi

Tesvik belgeli tekstil yatırımlarının bölgelere ve yatırım mahiyetlerine göre dağılımları sırasıyla Tablo 31 ve Tablo 32'de gösterilmiştir.

Tablo 31: Tekstil yatırımlarının Bölgesel Dağılımı
(Belge Adedi Olarak)

bölge/Yıllar	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
Marmara Bölgesi	88	77	47	11	13	6.0	38
İç Anadolu Böl.	3	6	2	5	8	9	4
Ege Bölgesi	11	8	9	2	5	12	9
Akdeniz Bölgesi	1	1	5	1	3	2	4
Karadeniz Bölge.	2	1	3	4	1	4	4
Doğu Anadolu Bl	1	2	1	5	6	1	0
G.D. Anadolu Bl	1	4	1	16	14	0	1

(*) Ağustos sonu itibariyle

Kaynak: 1. Türkiye Hazır Giyim ve Konfeksiyon Kongresi. s. 219
II. cilt 1-2 Aralık 1993 İstanbul

Yukarıdaki tablo 31'de görüldüğü gibi yatırımlarda en büyük payı Marmara Bölgesi almakta. bunu Ege bölgesi takip etmektedir. 1990 ve 1991 yıllarında Güney Doğu Anadolu bölgesinde bir hareketlilik gözlenmişse de bu kaynak kullanımını destekleme primi dönemiyle sınırlı kalmıştır.

Tablo 32: Yatırımların Mahiyetlerine Göre Dağılımı

Y.Mahiy/Yıllar	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
Komple Yeni Yat	73	61	38	38	41	39	42
Tevzi Yatırım	18	25	16	5	7	20	14
Modernizasyon	3	3	8	0	0	5	1
Entegrasyon	5	3	4	0	0	1	0
Diğer	8	7	2	1	2	3	3

(*) Ağustos sonu itibariyle

Kaynak: 1. Türkiye Hazır Giyim ve Konfeksiyon Kongresi, s. 218
II. cilt, 1-2 Aralık 1993 İstanbul.

Tablo 32'de görüldüğü gibi tekstil yatırımlarının önemli bir bölümünü komple yeni yatırımlar teşkil etmekte, bunu tevsi yatırımları takip etmektedir. 1990 ve 1991 yıllarında tevsi yatırımlarında bir azalma olmuştur da, 1992 ve 1993 yıllarında mevzuatın tevsi yatırımları için daha avantajlı olmasının da etkisiyle, tekrar bir artış olmuştur.

4. Yatırımlara Sağlanan Vergisel Uyarıcıların Gerçekleşmesi

Yatırımlara sağlanan vergisel uyarıcıların (1985-1992) gerçekleşmesi Tablo 33'de gösterilmiştir.

Tablo 33: Yatırımlara Sağlanan Vergisel Uyarıcıların (1985-1994) Gerçekleşmesi

1. VERGİSİ TESVİ	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	TOPLAM
A. Gümrük Muaf	554438	784171	942689	1646335	1887493	626278	612261	2145162	9199027
B. Yatırım Ind		45868	148440	308988	545524	991277	1456152	1918246	5414489
2. PARASAL TESVİ									
A. Tesvik Prım	187	4716	18637	27902	80203	170950	281174	280868	864637
B. KKDP	656	22214	79660	160820	338965	704783	1541130	1964570	4812798

Kaynak: T.C. Başbakanlık HDTM Tesvik Uygulama Genel Müdürlüğü, Faaliyet Raporu, Tablo 223, Temmuz 1993

Önceleri azalma eğilimine girmiş olan tekstil yatırımları son yıllarda tekrar artış eğilimine girmiştir. Bu

artısta sektör açısından olumlu gelişmeler arz eden yatırım Tesvik mevzuatının da desteği olduğu görülmektedir.

Konfeksiyon sanayii 1990 yıl mevzuatıyla özel önem taşıyan sektör kapsamına alınmış ve yatırım indirimi oranı % 100'e çıkarılmıştır. Ancak, bu uygulamanın sektör yatırımları üzerinde, belkide ülkemizdeki yüksek enflasyon nedeniyle, önemli bir hızlandırıcı etkisi gözlenmemiştir.

Son yıllarda uygulanan yatırım Tesvik tedbirleri, konfeksiyon yatırımlarının bölgesel dağılımı üzerinde etkili olmamış diğer faktörlerin daha etkin olması nedeniyle yatırımlar yine Marmara Bölgesi ağırlıklı olarak devam etmiştir.

B. İHRACATA SAĞLANAN VERGİSEL UYARICILARDAKİ GELİŞMELER VE TEKSTİL SANAYİİNE ETKİLERİ

1. İhracatın ve İhracat Tesviklerinin tanımı ve önemi:

İhracat, milli ekonomide üretilen bir kısım mal ve hizmetlerin dış ülkelere satılmasıdır. (139) Başka bir tanıma göre ihracat, bir malın yürürlükteki ihracatın düzenlenmesi ve desteklenmesine ilişkin karar ve İhracat Yönetmeliği ile Gümrük Mevzuatı'na uygun şekilde, gümrük hattından çıkışı ve bedellerinin yurda getirilmesidir. (140)

Günümüzde sosyal ve ekonomik koşullar altında hiçbir ülkenin sadece kendi ürettikleriyle kalkınması mümkün değildir. Gelişmekte olan ülkeler dışarıya mal satımını artırarak ihtiyaç duydukları mali kaynakları sağlama ve bunlar aracılığı ile, kalkınma için gerekli yatırım malları temin

(139) Pekin Tevfik. Makro Ekonomi. Bilgehan Basımevi. İzmir 1993. s.200.

(140) 1993 İhracatı Tesvik Mevzuatı. S.H.D.T.M. Yay., Ankara.1993, s.11

etme cabası içindedirler. Gelişmiş ülkeler ise, mevcut ekonomik ve sosyal yapılarını korumak ve geliştirmek amacıyla dış ticarete önem vermektedirler.

Farklı ekonomik büyüme oranları, ürün devreleri, ürün çeşitleri, ülkenin çeşitli piyasalara uzaklığı ve üretim maliyetlerinin artış hızı gibi pek çok faktörlerle Hükümet politikaları da dış ticarete önemli rol oynar. Bu nedenle gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin birlikte ihracatlarını arttırmak amacıyla giriştikleri cabalarda, veya ihracata sağlanan vergisel uyarıcılar da bir diğer deyişle "ihracatta teşvik sistemi" de büyük önem taşır.

Ihracatı teşvik tedbirleri, ihrac edilen mal ve hizmetlerin fiyatlarını ve maliyetlerini etkileyerek ihracatı karlı hale getirmeyi amaçlar. Gelişmekte olan ülkelere, ihracat teşvikleri ile kısa dönemde ihracat artışı sağlanarak ödemeler dengesi acıklarının giderilmesi, döviz darboğazının aşılması hedeflenmektedir. Uzun dönemde ise amaç, ihracatta yapısal değişiklik sağlayarak geleneksel olmayan ürünlerin dış satımdaki payını artırmak, ihracata süreklilik kazandırmaktır.

2. Vergisel Uyarıcıların ihracata Miktar Yönünden Etkisi

1980'lerin başında uygulamaya konulan dışa açık ekonomi politikalarının bir sonucu olarak ihracatta önemli gelişmelerin sağlandığı yıllar olmuştur. 1980 öncesinin asırı koruma ve Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değerinin düşük tutulmasına dayanan politikalar terkedilerek, ihracat potan-

siyeli bulunan sektörlerin ihracata açılmaları sağlanmış, önündeki engeller kaldırılmıştır. Sabit kurdan önce kontrollü dalgalı kura daha sonra da tamamen serbest kur politikasına geçilmiş, Türk lirası üzerindeki bu asırı değerlendirilmisliğe son verilmiş ve hatta belirli bir süre Türk lirası değerinin altında tutularak ihracatın desteklenmesi sağlanmıştır. Bu uygulama ihracattaki hızlanmada önemli rol oynamıştır. (141)

Ihracattaki hızlanmada önemli rol oynayan diğer bir uygulama da teşvik politikası olmuştur. İhracatçıların dış pazarlara girişi ve bağlantılar kurabilmeleri için doğrudan teşviklere ağırlık veren bir teşvik politikası izlenmiş ve bu desteklerle ihracat alanında bir mütesebbis güç yaratılmaya çalışılmıştır.

Türkiye toplam ihracatı içinde yüzde 35'leri aşan orandaki payıyla tekstil ve konfeksiyon sektörü, bu yapısıyla ülke ekonomisine katkısı aşağıda toplu şekilde görülmektedir.

Tablo 34: Tekstil ve Konfeksiyonun Ülke Ekonomisine Katkısı

Tekstil ve Konfeksiyonun Ülke Ekonomisine Katkısı	(%)
Toplam sanayi Üretiminde	8.4
İmalat Sanayi Üretiminde	11.5
Tüketim Malları üretiminde	31.8
İstihdam	20
İhracatta	36.6
İthalatta	5.4
Gayri Safi Milli Hasılda	

Kaynak: Ekonomist Yıllığı. s. 56. Türkiye 1995

1980-1994 dönemini bu açıdan değerlendirdiğimizde tekstil ve konfeksiyon ihracatımızın yıllara göre değişimi tablo. 36 görülmektedir.

Tablo 35: Tekstil ve Konfeksiyon İhracatının Yıllara Göre Değişimi

Tekstil ve konfeksiyon İhracatının Yıllar Göre Değişimi (milyon \$)			
Yıllar	Konfeksiyon	Tekstil	Konfks+Tekstil
1980	106	671	777
1981	302	915	1217
1982	367	1069	1436
1983	544	1055	1599
1984	989	1181	2170
1985	936	1151	2087
1986	1069	1043	2112
1987	1517	1133	2861
1988	1865	1334	3461
1989	2244	1338	3786
1990	2701	1424	4322
1991	3219	1374	4593
1992	4009	1369	5379
1993	4158	1457	5615
1994	4538	2002	6540

Kaynak: Ekonomist Yıllığı. s. 57. Türkiye 1995

Tablo 35'de görüldüğü üzere, tekstil ve konfeksiyon ihracatı yıllar itibariyle sürekli artış göstermiştir. Bu artışın en önemli etmenlerinin başında, kuskusuz, sözkonusu yıllarda uygulanan tesvik tedbirleri gelmektedir. Söyle ki, 1980'li yıllardaki tekstil ihracatımızın toplam ihracattaki payı 1983 te 1.599 milyon \$ % 22.9, seviyesinde gerçekleşmiş 1985 de 2087 milyon \$ 1989 yılında 3.786 milyon \$'la % 38.6 seviyesine ulaşmak suretiyle sanayi ürünleri ihracatında en büyük mamul grubunu oluşturmaktadır. Ülkemiz ihracatı tesvik tedbirlerine karşı yüksek düzeyde duyarlılık göstermiştir. Nitekim, 1980-1990 yılları arasında ihracatımız % 24 oranında artmıştır. Bu artış büyük ölçüde 1980 yılından beri uygulanan kur politikası ile ihracatı tesvik tedbirlerinden oluşur.

Bu incelemeyi toplam tekstil ihracatımız içindeki ihracatı Tesvik Belgelerinden alınan tekstil ihrac taahhütlerine dayandırmak suretiyle sürdüreceğ olursak, ortaya daha çok tesvik tedbirlerine bağlı ve dayalı bir sonucun çıkacağını şüphesiz göreceğiz.

24 Ocak 1980 Kararları sonrası ülkemiz ihracatında gözlenen gelişme Tesvik ve Uygulama Genel Müdürlüğünce 1980 yılından itibaren düzenlenen ihracat tesvik belgelerini gösteren Tablo. 36 da kolaylıkla izlenmektedir.

Tablo. 36: ihracatı Tesvik Belgeleri (Belge Adedi)

Yıllar	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Belge Adedi	2434	2965	2829	3473	3136	3141	3072	2961	2977	4287	3981	4215	4792	4632

Görüldüğü üzere, 1980 yılında 2434 olan ihracat tesvik belgesi sayısı, 1985 yılında 3141, 1990 yılında 3981, 1992 yılında 4792 sayılarına ulaşmıştır. 1993 yılı ilk on ayında verilen belge sayısı ise 4632 olarak gerçekleşmiştir.

ihracat tesvik belgeleri kapsamında ihracatçıların taahhütte buldukları ihracat miktarlarına karşılık, kendilerine tahsis edilen döviz miktarları Tablo 37'de gösterilmiştir.

Tablo 37: Döviz Tahsisleri ve Alınan ihracat Taahhütleri (Milyar USD, 1985-1993)

Yıllar	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Döviz Tahsi	2054	2816	2971	3146	3479	3897	4414	4912	5252
Alınan Taah	4938	7567	6903	7752	9331	12044	12769	13254	14142

1993: Ocak-Ekim
Kaynak: HDTM Dergisi, Cumhuriyetin 70. Yıl Özel Sayısı, s. 94
Tablo 38'de ise, Türkiye Toplam ihracatı ile Tesvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından ihracat tesvik belgesi kapsamında ihracatçılardan alınan ihracat taahhütleri arasında bir mukayese yapılmıştır.

Tablo 38: Alınan ihracat Taahhütleri ve Toplam ihracat (Milyar USD, 1985-1993)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Toplm ihrcti	17958	7457	1019	11662	11627	12959	13594	14714	9454
Alınan Taahh	4938	7567	6903	7752	9331	12044	12769	13254	10066

1993 : Ocak-Ağustos
Kaynak: HDTM Dergisi, Özel sayı, s. 94

Tablo. 38'de özellikle son yıllarda toplam ülke ihracatının % 0'nını aşan bir kısmının Tesvik ve Uygulama Genel müdürlü-

günce düzenlenen ihracat tesvik belgeleri kapsamında gerçekleştirildiği görülmektedir.

Ülkemizde, özellikle 1980'den sonra, etkin bir tesvik aracı olan ihracatta vergi iadesi ve diğer parasal ihracat tesvikleri dışsatımımızı artmasında büyük katkı sağlamışlardır. Bu durum aşağıdaki tabloda kolaylıkla görülmektedir.

Tablo 39: 1980-1994 Yılları Arasında İhracatta Vergi İadesi Tutarları

YIL	VERGİ İADESİNE TABİ İHRACAT (MİLYON TL)	VERGİ İADESİ TUTARI (MİLYON TL)
1980	55031	4905
1981	174220	24653
1982	412612	86816
1983	667931	148990
1984	1583506	329059
1985	2268406	287238
1986	2761355	281960
1987	5183997	438475
1988	7902032	674802
1989	5202614	389516
1990	341475	24101
1991	57528	5349
1992	6313	2657
1993	1048862	3288656

Kaynak: HDTM Tesvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 1993 Faaliyet Raporları, Tablo 133'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 39'da görüldüğü gibi, 1980 yılından itibaren ihracatta vergi iadeleri 1989'a kadar bir artış göstermiştir. Ne varki, 1989'da vergi iadesi uygulaması kaldırıldığından, ancak daha önce bağlantısı yapılan ihracat için bu iadeler yapılmıştır. Bunun için, iade oranı 1989 yılından itibaren toplam ihracat içinde payı giderek azalmıştır. Yapılan vergi iadeleri 1980 yılında 4.905.150 milyon TL iken, bu rakam sürekli artarak 1988'de 674.802.220 milyon TL kadar yükselmiştir. Görüldüğü

gibi ihracatçıya büyük kolaylıklar sağlanmıştır.

Ihracatta vergi iadesinin sektörel dağılımına baktığımızda, özellikle yıllar itibariyle tekstil sektörünü ele aldığımızda, en büyük payı yine tekstil sektörü almıştır. Tablo 40'de bu durum görülmektedir.

Tablo 40: 1990-1992 Yıllarında ihracatta Vergi iadesinin Sektörel Dağılımı

SEKTÖRLER	VERGİ İADESİ 1990 (1000 TL)	VERGİ İADESİ 1991 (1000 TL)	VERGİ İADESİ 1992 (1000 TL)
TEKSTİL	4.768.150	1.620.466	88.271
GIDA	2.618.640	1.107.846	165.071
Orman Ürünü	55.071	15.050	-
Tarım Mak.Alet	18.321	683	643
Demir-Celik	5.223.438	246.910	37.125
Yas Meyv-Sbz-Su Ü	65.411	5.776	21.093
Cam	1.017.185	8.959	155
Kimya	1.563.104	173.143	9.037

Kaynak: HDTM Tesvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü. 1993 Faaliyet Raporu. Tablo 225. 226. 227'den Yararlanılarak hazırlanmıştır.

Vergi iadesi dışında, ihracat, özellikle DFIF ve KKDP gibi parasal ihracat, teşvikleri ile de desteklenmiştir. Toplam Parasal ihracat teşvikleri tablo 41'de görülmektedir.

Tablo 41: Toplam Parasal İhracat Tesvikleri
(1982-1993)

Yıllar	Vergi İadesi	DFİF	KKDF	TOPLAM
1982	86.716			86.716
1983	148.990			148.900
1984	329.060			329.060
1985	287.378		45.530	332.908
1986	281.602	8.102	146.209	435.913
1987	437.207	145.500	78.220	660.927
1988	674.802	330.347	11.546	1.016.695
1989	389.517	733.975	3.724	1.127.216
1990	24.101	1.264.477	626	1.289.204
1991	5.349	1.881.323	190	1.886.862
1992	26.572	2.713.394	23	2.734.989
1993	3.000	120.000	-	123.000

Kaynak: HDTM Tesvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 1993-1992 Faaliyet Raporu, Tablo 135'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

İhracat tesvik tedbirleri içinde en etkin olan ihracatta vergi iadesi uygulamasının 1988 yılı sonu itibarıyla sona ereceği duyurulmuş; ancak siparisi alınmış ihracatların tamamlanması amacıyla uygulamanın bitim süresi 15 Nisan 1989'a kadar uzatılmıştır. İhracatta vergi iadesi uygulaması 15 Nisan 1989'da tamamen kaldırılmıştır. Yerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Türk Eximbank) ihracatçıya kredi ve sigorta desteği sağlamak üzere devreye sokulmuştur. Bunun yanında, Destekleme Fiyat İstikrar Fonu (DFİF)'dan yapılan prim ödemeleri, navlun sübvansiyonu, ihracatta KDV iadeleri, ihracatçıya ucuz kredi sağlanması, kurumlar vergisi istisnası, ihracatı tesvik belgesi kapsamında gümrük muafiyetli ithalat gibi tesvik tedbirleri uygulamaları devam etmiştir. (142) İhracatta uygulanan bu tesvikler sonucu

(142) Ekonomik Rapor, İTO Yayın No: 1989/17, İstanbul 1989

Türkiyenin ihracatı. 1980 yılından sonra önemli ölçüde artmıştır ve bu teşviklerin özellikle sanayi ürünleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim, Kurumlar Vergisi Kanununda yer alan sanayi ürünü istisnası, bu dönemin başında yürürlüğe girmiş olup sırf bu amaca yönelik bir uygulamadır. Bu durum tablo 42'de görülmektedir.

Tablo 42: Kurumlar Vergisi İstisnası

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Sanayi Ürl.İhr.İ	63.2	91.6	303.3	714.6	1138.3	1265.2	1528.2	2903.1
Trim Ürü İhr.İs	6.8	15.8	11.7	13.3	39.7	34.3	80.5	80
Ds navl İstisna	3.3	9.3	13.6	24.7	34.1	35.5	34.5	99.7
Trim İssnası	3.3	13.7	25.2	31.9	46.2	117.1	61.9	399.3

1993 : Ocak-Ağustos

Kaynak: HDTM Dergisi Faaliyet Raporu, 1993. a.g.e. tablo 134'der yararlanılmıştır.

Tablo 42'deki verilerin birlikte incelenmesi halinde görüleceği gibi, kurumlar vergisinde yer alan "Sanayi ürünü ihracatı istisnası" ihracatımızı, sanayi ürünleri lehinde artırmada uygulanan önemli bir vergisel uyarıcıdır.

1994 yılı tekstil ve konfeksiyon ihracatının 6.5 milyar dolar olarak gerçekleştiği tahmin edilirken, bu tutar geçen yıl içinde yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen % 20'lik bir artışı ifade ediyor. Ekonominin ağır bir kriz yaşadığı yılda bile yüksek performans düzeyini koruyan bu sektörün 1995 yılında da gelişmesini sürdüreceği, tekstil ve konfeksiyon sektörlerinin muhtemel ihracat toplamının 7.5 milyar dolar

düzeyine ulaşacağı beklenmektedir. (143)

1994'de patlak veren kriz, piyasaların altüst olmasının yanısıra, özellikle girdi maliyetlerinde oluşturduğu yüksek oranlı artışlardan dolayı ihracatı da olumsuz yönde etkiledi. Buna rağmen 1994 yılında ihracatı olumlu yönde etkileyen faktörlerin basında, döviz kurları oldu. Ülkedeki politik atmosferin de etkisiyle döviz kurlarının baskı altında tutulmaması, bu kuskusuz ihracatın artırılması yönünde önemli bir etki yapmıştır.

Yine 1994 yılı içerisinde mahsup sisteminin işletilerek ihracatçının belirli ölçülerde de olsa finansman yükünün hafifletilmesi, Eximbank kredilerinin istenen düzeyde olmasa da artırılması ve yaygınlaştırılması, gümrüklerdeki bir takım iyileştirmeler de ihracatın artmasında etkili oldu. (144)

3. İhracat Ürünlerinin Yapısında Meydana Gelen Değişiklikler Bakımından Etkisi

24 Ocak 1980 tedbirleri ve onu izleyen kararlarla birlikte; ihracatı teşvik etmek için, ihracatçılara çeşitli kredi ve kolaylıkların sağlanması, ihracattaki formalite ve işlemlerin azaltılması, ihracatta vergi iadesinin genişletilmesi ve iade oranlarının artırılması. Kurumlar Vergisi Kanunu ile ilk defa ihracatı teşvik etmek amacıyla, sanayi ürünü ihracat istisnası ve diğer istisnalara gibi uyarıcılar getirilmiştir.

Ayrıca, ihracatta Katma Değer Vergisi İstisnası getirilmiştir. Bütün bu tedbirler, ihracatımızda büyük gelişmeler

(143) Ekonomist Yıllığı, Türkiye 1995. s. 56

(144) Ekonomist Yıllığı, Türkiye, 1995, s. 57

kaydedilmesine neden olmakla birlikte. özellikle sanayi ürünleri ihracatını artırarak. yapısal bir değişmeyi sağlamaktadır. Yani daha çok tarım ürünlerinden oluşan ihracat ürünlerimizin yapısını sanayi ürünlerine kaydırmaktadır. Tablo 43 ve tablo 44 incelendiğinde görüleceği gibi, sanayi ürünleri ihracatımız son on yıllık dönemde toplam, ihracatımızdan daha hızlı bir artış göstermiştir. Toplam ihracatımız içinde sanayi ürünlerinin payındaki artış bu hızlı gelişimin göstergelerinden biridir. 1992 yılında bu oran % 80'in üzerine çıkmıştır. Bu yapısal değişim geçtiğimiz on yıllık dönemde ihracat yönünden sağlanmış en önemli gelişmedir. 1980'lerin başında tarım ürünlerinin ihracat içinde yaklaşık % 60 olan payı bugün % 20'nin altına inmiştir. (145)

Tablo 43: Türkiye'nin İmalat Ürünleri İhracatında Tekstil/Giyim ve İşlenmiş Tarım Ürünlerinin Payı

İmalat San İhr (mil \$)	İmal.San. İhrc/GSMH %	İmal.San KD/GSMH %	Teks/Giy İhrc %	İslen. Tarım ürünl. ihrc %
1982	3249	6.0	22.4	16.6
1983	3658	7.2	23.9	18.3
1984	5145	10.1	24.2	15.7
1985	5995	11.2	25.1	10.8
1986	5324	9.0	25.3	12.5
1987	8065	11.8	25.7	11.8
1988	8943	12.6	26.0	9.9
1989	9085	11.3	25.3	10.1
1990	10240	9.3	23.5	8.0
1991	10582	9.7	23.9	10.4
1992	12191	9.8	23.6	12.4

Kaynak: DPT Temel Ekonomik Göstergeler. 1994 Yılı Çesitli sayılar

(145) İnceci Barbaros, Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyon, İstanbul Sanayi Odası yayını, Kasım 1993, s. 244

Tablo 43 incelendiğinde ihracatta tarım ürünlerinin payı 1982'lerde % 16.6 iken 1990'de % 8.0 1992'de % 12.4 düşmüştür. Yani tarım ürünleri payı azalmıştır. Buna karşılık tekstil ürünlerinin ihracattaki payı yıllar itibariyle artış göstermiştir.

Ülkemizde, özellikle 1980'den sonra sağlanan ihracat artışında, uygulanan teşvik tedbirlerinin önemli bir katkısı olduğu ve bu teşviklerin özellikle sanayi ürünleri üzerinde yoğunlaştığını belirttik. Nitekim, Kurumlar Vergisi kanununda yer alan sanayi ürünü ihracat istisnası, bu dönemde bu amaca yönelik bir uygulamadır. Ayrıca, 1980'den sonra etkin bir teşvik aracı olarak uygulanan ihracatta vergi iadesi uygulaması ve diğer parasal teşvik tedbirleri de ihracat ürünlerimizin yapısal değişiminde büyük katkısı olmuştur. Aşağıdaki tablo 44'de bu yapısal değişimi, ürün gruplarının ihracat içindeki paylarının karşılaştırılması daha net bir şekilde göstermektedir.

Tablo 44: Türkiye'nin imalat Sanayi Ürünlerinde Mukayeseli Üstünlük Göstergesindeki Gelişmeler (1982-1991)

Sektör	1982	1988	1991
Tarım	1872	568	520
Sanayi	107	100	95
İşlenmiş tarım ürünl.	494	149	180
Petrol ürünleri	240	119	46
Kimya	25	46	29
Tekstil-Dokuma	1563	1513	927
Cam-Seramik	471	203	306
Demir ve Demirdışı Met.	88	100	12
Makina İmalat	13	17	10
Tasıt	28	21	27

Kaynak: Ineci Barbaros, a.g.e. s. 247

Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye'nin mukayeseli üstünlüğe sahip faaliyetleri tarım ürünleri, tekstil/dokuma, cam ve seramiktir. Tarımın mukayeseli üstünlüğünde dönem sonunda dönem başına göre % 72'lik bir kötüleşme meydana gelmiş ve tekstil ve dokuma sanayinin gerisine düşmüştür. Yukarıdaki tabloda dikkati çeken önemli bir husus tekstil/dokuma sanayi göstergesinde 1988 yılından sonra meydana gelen kötüleşmedir. Toplam sanayi karşılaştırma göstergesi ise 100'ün altına düşmüştür.

İhracatımızın 1988 yılından sonra kötüleşmesi Türk lirasının aşırı değerlenmesi, ihracatta vergi iadelerinin kaldırılması, Körfez krizi sonucunda üretimdeki yavaşlama gibi nedenler sayılabilir. (146)

Bu dönemde ihracatta ürün ve pazar çeşitliliği de sağlanmıştır. Türkiye 1980 öncesi dönemde daha çok geleneksel tarım ürünleri ihraç ederken, 1980 sonrası da sanayi malları ihraç eden bir ülke konumuna gelmiş ve alışlagelmiş pazarların yanında yeni pazarlara girme olanakını bulmuştur. (147)

(146) İktisadi Rapor. TOBB Yay. No: 165. Ankara 1990. s. 280

(147) 1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler, DPT.Yay. 1990. Ankara. s. 40

III. BÖLÜM

TURKIYE'DE TEKSTİL SANAYİNDE VERGİSEL UYARICILARIN ETKİSİ
ACISINDAN BİR UYGULAMA
TOKAT ÖRNEĞİ

A. TOKAT'IN EKONOMİK YAPISI

Tokat'ın sanayi potansiyeli değerlendirildiğinde, orta ölçekli işletmelerin (10-50 kişi) yoğun olduğu görülmektedir. Merkez dahil, sanayi sitelerinde ise (1500-2000) işyerinin mevcut olduğu, bu işyerlerinde 1-10 kişi çalışmaktadır. Coğrafi yapı nedeniyle tarımın öne çıkması, buna bağlı sanayi işletmelerinin çoğalmasına neden olmaktadır. Tarım aletleri üreten işyerlerinin yanında un ve yem fabrikaları, meyve sebze değerlendiren fabrikalar ile ekonomisine yön vermektedir. Parke ve kereste fabrikaları, mobilya üreten tesisler, orman ürünlerini değerlendirirken önemli ihracat mamulleri de piyasaya arz edilmektedir. (148)

Yeraltı zenginliklerinden Zile ve Artova ilçelerinde kömür, Turhal'da antimon, Resadiye'de betonit, Merkez ve çevresinde mermer çıkarılmaktadır. Özellikle antimon, betonit ve mermer dünya piyasası ile yarışacak kalite ve güzelliktedir.

Sulu tarım arazisi miktarı mevsim şartları ve toprağın

(148) Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü. 1992 Yılı
Ekonomik ve Ticari Durum Raporu, Tokat 1991. s. 23

erimlilik oranının yüksek olması, özel tarım ürünleri haric er türlü bakliyatın sebze ve meyvenin en çok yetistirildiği ir yer olmasını sağlamıştır. Kalite tütün, seker pancarı, igara fabrikası mamulleri, mahlep, ceviz, mantar, bakliyat hrac edilmektedir.

Tokat'ta yetisen ürünler ile sanayi mamulleri, il ici ntiyacları karşıladığı gibi komşu illerle de alış-veris nkanı doğurmaktadır. Özellikle tuğla ve parke sektörü, Doğu aradeniz ve Doğu Anadolu'daki illerin pazarına hakim durum- adır.

Ekonomik ve Ticari Durum Raporu, (Tokat 1991, s. 23) arihi ipek yolunun Tokat sınırları icinden gecmekte olduğu amanlarda sözgelimi 1710 yılında, ilde Kara Gümrüğü kurulmuş ncak ileriki tarihlerde kaldırılmasıyla il ticari merkez zelliğini yavaş yavaş kaybetmiştir. Ancak, transit arayolunun ilden gecerek Doğu Beyazıt, Gürbulak kapılarına lasması, bugün için bulunmaz bir fırsat olup, ihracat ve thalat işlemlerinin hızlandırılması amacıyla 1993 yılında imrük Müdürlüğü kurulmuştur.

Tokat'ta ticari hayatı yönlendiren 3 adet Ticaret ve anayi Odası, 1 adet Ticaret Borsası, Tokat Sanayici ve Is lamaları Derneği, Ziraat Odaları, Esnaf ve Sanatkarlar Odalar irliği ve 110 adet A.S ve 189 adet LTD sirket bulunmaktadır.

Il ve ilçe merkezlerinde ticari hayat yukarıda açıklan- ığı şekilde sürerken; kırsal kesimde de aktivite, riticilerin bizzat kendi arazilerini işletmeleri, tarım sciliği, ürünlerin ilçe merkezinde pazarlanması ve el

sanatlarının değerlendirilmesi seklinde sürmektedir.

B. TOKAT SANAYİNİN YAPISI

Kalkınmada 2. derecede iller içinde yer alan Tokat, uyarıcı tedbirlerinden yararlanarak sanayi tesislerini sayısal olarak artırmış ve sanayi yöresel olarak yoğunlaşmıştır.

Türkiye'nin ilk seker fabrikalarından biri olan Turhal Seker Fabrikasının kurulmasıyla ildeki sanayilesme çabaları kamu eliyle başlatılmış ve özellikle son yıllarda özel sektör yatırımlarında belirli bir artış kaydedilmiştir. İldeki başlıca kamu yatırımları, Turhal Seker Fabrikası ve Makina Fabrikası, Tokat Sigara Fabrikası, (Tokat) Tekel Yaprak Tütün İşleme Tesisleri (Erbaa) ve Tekel Sarap Fabrikası ilin önde gelen endüstri birimlerindedir.

Bu kuruluşlar dışında Tokat Organize Sanayi Bölgesi'nde de, Sena Tekstil, Tokat örme Sanayii, Tokat Tekstil Fabrikaları, Merkezde Konektas ve Dimes A.S. gibi sanayi kuruluşları mevcuttur.

150 kisten fazla personel istihdam eden 9 işletmeden 5'i özel sektöre, 4'ü kamuya aittir. Özel sektöre ait büyük ölçekli işletmeler Yüksel Toprak Sanayi A.S. (182 kişi) Konektas. Konsantre San. A.S. (354 kişi). Sena Tekstil Sanayi A.S. (345). Cenesizler Toprak Sanayi A.S. (186) ve Birsan Gıda Sanayi a.S. (277) kişidir. (149)

(149) KOSGEB, Yatırım Alanlarının Tesbiti Arastırması Projesi, I. Mevcut Durum Raporu, Tokat 1992 s.14.

Tokat'taki tekstil sanayinin yapısı ise kısaca şöyledir; 5 adet tekstil fabrikası, çok sayıda ve küçük yazmacılık işletmeleri, il ve ilçelerde toplam 15.000 civarında halı tezgahı ve 25 adet Siirt battaniye dokuma tezgahı bulunmaktadır.

C. TOKAT'TA TEKSTİL SANAYİNİN YAPISI

Tokat'ta dört tanesi ilde olmak üzere 8 tane tekstil fabrikası vardır. Bunlardan dört tanesi A.S., diğer dört tanesinde Ltd. şirkettir. Bu şirketler şunlardır; Sena Tekstil, Törsan, Birsan Birlik A.S., Küçük Tekstil (Atıl), Akca Konfeksiyon, Göltaş, Nur İplik, bu tekstil kuruluşlarının üretim, kurulu kapasite ve personel sayısı yararlandığı uyarıcıların etkileri ileriki sayfalarda anket sonuçlarına göre ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

D. TOKAT İLİNE VERİLEN YATIRIM VE İHRACAT UYARICILARI VE TEKSTİL SANAYİNİN PAYI

1988-1992 yılları arasında Tokat ilinde planlanan yatırımlar için toplam 227 adet yatırım tesvik belgesi verilmiştir. Bu sayı Türkiye genelinde verilen toplam tesvik belgelerinin yaklaşık % 2'sini oluşturmaktadır. Yatırım tesvik belgelerinin sektörel dağılıma bakıldığında % 54 ile imalat sanayii projelerinin ilk sırayı aldığı, bunu hayvancılık projelerinin izlediği görülmektedir. (150) 1992 ve 1993 yıllarında verilen yatırım uyarıcılarının miktarı aşağıdaki tablo 45'de görülmektedir. (151)

(150) KOSGEB, a.g.e. s. 18

(151) 1992-1993-1994, Tokat Yatırımları, DPT Yayını, Şubat 1994, s. 1

Tablo 45: 1992 ve 1993 Yıllarında Verilen Yatırım Uyarıcıları

Yıllar	Belge Adedi	(milyar tl) Toplam Yatr.	Sabit Yat.	(bin \$) Döviz Kull
1992	5	328	301	27.050
1993	12	350	325	14.113

Kaynak: 1992-1993-1994. Tokat Yatırımları. DPT Yayını. Subat. 1994. s. 1

Tokat'a verilen toplam uyarıcılar içindeki tekstil sektörünün payı ise yıllar itibariyle Tablo 46'da ayrıntılı şekilde görülmektedir.

Tablo 46: Tokat ilinde 1985-1995 Yılları Arasında Tekstil Konusunda Verilen Uyarıcıların Dağılımı

YIL	ADET	TOPLM YAT.	SABIT YAT.	ISL SER	DÖVZ GER.	ISTİHD
1984	1	2147	470	50	0	400
1989	6	590	1404	0	0	0
1990	6	11726	9470	1450	475	1000
1992	2	320415	303715	7200	79331	1100
1993	4	282427	258746	3705	22847	3350
1994	1	936177	223907	6200	11650	5430
				15000	20080	0

Kaynak: 1992-1993-1994. Tokat Yatırımları. DPT Yayını. Subat. 1994. s. 1

Tablo 47 ve tablo 48 karşılaştırıldığında 1992 ve 1993 yıllarında verilen tesvik belgelerinden üçte biri tekstil sanayine ait olduğu görülmektedir.

E. TOKAT'TAKİ TEKSTİL SANAYİNE VE BU SANAYİYE VERGİSEL UYARICILARIN ETKİSİNİN TESBİTİNE YÖNELİK BİR ARASTIRMA

1. Amac

Bir bölgenin veya sektörün gelişmesini uyarıcı ve canlandıran dinamik faktörlerin yeterli olmaması halinde, beklenen gelişmeyi sağlamak amacıyla uyarıcı tedbirlere başvurulmaktadır. Bu tedbirler, geri kalmış bölgeleri veya sektörleri özel sektör için cazip hale getirecek en etkin tedbirlerdir. Yapılan bu anket çalışmasında, genellikle vergi yüklerini hafifletme veya tamamen kaldırma şeklinde uygulanan vergisel uyarıcıların, özel teşebbüsün yatırım ve ihracatına olan etkisinin saptanmasına yönelik olarak hazırlanmıştır.

2. Yöntem

Tokat'taki tekstil sanayine vergisel uyarıcıların etkisinin araştırılmasında anket yöntemi seçilmiştir. Araştırma ildeki mevcut 8 tekstil işletmesi üzerinde yapılmıştır. Bunlardan üçtanesi atıl durumdadır. Atıl durumda olanlara sadece yatırım üzerine sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın verimli olması nedeniyle anket soruları, yöneticilerle yüz yüze görüşülerek cevaplandırılmıştır.

3. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi

1) Tokattaki Tekstil Fabrikalarının İşletmelerinin Genel Niteliklerinin Değerlendirilmesi (1. 2. 3. 4. 5. 6)

1. Kuruluşun Türü: fabrika. atölye, pazarlamacı...

2. İşletmenin Hukuksal Şekli Nedir?

Seçenekler Toplam Yanıtların Sayısı % Yanıtların Oranı

Komandit Şirket	-	-
Limited Şirket	3	37.0
Anonim Şirket	5	63.0
Kollektif Şirket	-	-
TOPLAM	8	100

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi Tokat'taki tekstil işletmelerin hukuksal yapılarında anonim şirketler % 63'lük, limited şirketler de % 37'lik paya sahiptir. Yani Tokat'taki tekstil işletmelerinin yarısından fazlası sermaye ortaklığı şeklindedir.

3. İşletmenizdeki Çalışan Personel Sayısı Ne Kadardır?

Firma Adı Personel Sayısı

Bırsan Birlik A.S.	265
Sena Tekstil A.S.	187
Törsan A.S.	70
Akca Konfeksiyon Ltd. Sti.	30
Göltas Ltd.Sti.	15
Nur İplik	Deneme
Küçük Tekstil A.S.	Atıl
Toteks Tokat Tekstil A.Ş	Atıl

TOPLAM 567 KİŞİ

Tokat'taki imalat sanayine yönelik işletmelerde çalışan işçi sayısı toplamı 1992 verilerine göre 3.094'tür. Bu rakamla tekstil işletmelerindeki çalışan personel sayısını kıyasladığımızda: tekstil sektörünün Tokat'a istihdam yönünden katkısı % 18.3 bu oran kalkınmada II. derecede öncelikli iller arasında olan Tokat için azımsanmayacak bir ra-

kamtır. Çünkü Tokat'taki tekstil işletmelerinin hemen hepsi 1990 yılından itibaren kurulmuştur. (152)

4. - 5. İşletmenizin Kurulu kapasitesi ne kadardır ve Ne Tür Mallar Üretiyorsunuz.

Firma Adı	Ürettiği mallar	Kurulu kapasite
Birsan Birlik AS	Jüt kumas Jüt cuval Telef iplik	413.000 MT/Y 25000.000 A/Y 110.800 KG/Y
Sena Tekstil AS	Pamuklu dokuma Pamuklu terbiye Ham Bez dokuma	6.000.000 M/Y 3.600.000 KG/Y 2.392.500
TORSAN AS	Yuvarlak örme ku. corap	1.152.000 KG/Y 170.000 Düzme/Y
AKÇA KONF.LTD ST.	Dış ve iç giyim	32.000 A/Y
GÖLTAS LTD STİ.	Dış giyim	100.000 A/Y
NUR IPLİK AS	Halı ipliği	700 T/Y
Toteks AS	Pamuklu dokuma	2.930.256 M ² /Y

İşletme yöneticilerinin tümü işletmelerini 5 Nisan 1994 kararları sonunda kapasitelerinin çok altında çalıştırdıklarını ve kapatma durumuna geldiklerini belirtmişlerdir. Hatta TOTEKS A.S. 5 Nisan Kararlarından dolayı faaliyete geçememiştir.

2) Tokattaki tekstil işletmelerinin Yatırım Uyarıcılarından Yararlanma Durumunun Değerlendirilmesi. (6. 7. 8. 9. 10)

6. Tokat'ta Yatırım Yapmanıza Neden Olan Etkenler Nelerdir?

Secenekler	Topl.Yatırım Say.	Yanıtların Oranı
- II. derecede kalkınmada öncelikli Yöre Olması	4	% 80
- İhracat ve Yatırıma Sağlanan Vergisel kolaylıklar	-	-
- Ucuz Hammadde ve Emek	-	-
- Tekstilin İl'de gelişme Potansiyelinin Yüksek Olması	1	20
TOPLAM	5	100

Tokat'taki tekstil işletmelerinin % 80'nini Tokat'a yatırım yapmasına neden olan etken olarak Tokat'ın kalkınmada II. derecede öncelikli iller arasında olmasını neden olarak gösteriyor. % 20'si de yani faaliyetteki işletmelerden 1 tanesi tekstilin Tokat'ta gelişme potansiyelinin yüksek olmasına ve kendisinin Tokatlı olarak kendi ilinin kalkınması düşüncesiyle yatırım yaptığını belirtiyor.

7. Bölgeye Verilen Yatırım Uyarıcılarından Yararlandınız mı?

Secenekler	Toplam Yanıtların sayısı	% Yanıtlı.Oranı
Evet	5	62.5
Hayır	3	37.5
TOPLAM	8	100

Sekilde görüldüğü gibi Tokat'taki tekstil işletmelerinin yarısı yatırım uyarıcılarından faydalanmadığını belirtiyor. Bunun sebebini ise şöyle sıralıyorlar. İşletmelerin çoğu 1990'dan sonra faaliyete geçtiğini, dolayısıyla, yatırım uyarıcılarının etkinliğinin devlet politikası gereği bu yıllarda azaltıldığını ve hak edilen yatırım uyarıcıların dahi alamadıklarını belirtiyorlar. Tokat'taki 8 tekstil

isletmesinde 2 tanesinin o yatırım uyarıcılarından faydalanmak için gerekli işlemleri 1992'de tamamladığını Ancak, bunları henüz alamadıklarını belirtiyorlar.

8. Bir önceki Cevabınız "Evet" ise

- Yatırım Uyarıcılarından Hangi Yıllarda Faydalandınız?

FİRMA ADI	Uyarıcılardan Yararlanılan Yıll.
Birsan Birlik AS	1985. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92
Sena Tekstil AS	1992- 1993
TÖRSAN AS	1993
AKCA KONFEKSİYON	1991 - 1993
TOTEKSAS	1993

Tokat'taki tekstil işletmeleri, yatırım uyarıcılarından, genellikle 1990 yılından sonra yararlanmışlardır. Bunun nedeni de, işletmelerin % 80 1990'dan sonra faaliyete geçmiş olmalarıdır.

9. Yatırım Alanında Aşağıdaki Vergisel Uyarıcılardan Hangilerinden Faydalandınız ve Hangi Oranda?

Firma adı	Tarih	Yararlanılan uyarıcılar	Yararlanılan Oran %
Sena Tekstil A.S	1.4.1992	Yatırım İndirimi Gümrük Muafiyeti KKDK	% 60 % 100 % 30
	3.6.1992	Yatırım İndirimi Gümrük Muafiyeti Tevsik Primi FKK	% 100 % 100 KDV % 50
Törsan A.S.	6.2.1993	Yatırım İndirimi Gümrük Muafiyeti Tevsik Pirimi FKK	% 100 % 100 % KDV % 50
Toteks A.S.	9.11.1993	Yatırım İndirimi Gümrük Muafiyeti tesvik Pirimi FKK	% 60 % 100 % KDV+10 % 50
BIRSAN AS	31.12.93	Yatırım İndirimi Gümrük Muafiyeti Tevsik Pirimi FKK	% 100 % 100 % KDV+10 % 50
TÖRSAN A.S.	31.12.93	Yatırım İndirimi Gümrük Muafiyeti Tevsik Pirimi FKK	% 100 % 100 % KDV+10 % 50

Tokat'taki 8 Tekstil işletmesinden sadece 4'ü yararlandığı yatırım uyarıcılarının cesitlerini ve oranlarını belirtti. Bunların icinde BIRSAN A.S. sadece son yararlandığı uyarıcılardan bahsetti ki bunlar, yukarıdaki şekilde ayrıntılı bir şekilde görülmektedir.

10. Hangi Tür Yatırımlarınız İçin Vergisel Uyarıcılardan Yararlandınız?

Firma Adı	Tarih	Yatırım Türü
SENA TEKSTİL AS.	1.4.1992	Komple Yeni Yatırım
	3.6.1992	Komple Yeni Yatırım
	31.12.1993	Tevsi
TÖRSAN AS.	6.2.1993	Komple Yeni Yatırım
TOTEKS AS.	9.11.1993	Komple Yeni Yatırım0 A/Y
NUR İPLİK AS.	31.12.1993	Komple Yeni Yatırım
TOTEKS AS.	1991-1993	Komple Yeni Yatırım

1985-1993 yılları arasında yatırım uyarıcılarının % 30'ini komple yeni yatırımlarda kullanılmıştır. (153) Tokat'taki yatırım uyarıcılarının yöneldiği alan, Türkiye genelinde olduğu gibi, komple yeni yatırımlar istikametindedir. Tokat'ta yatırım uyarıcılarının komple yeni yatırımlara yönelmesinin diğer bir nedeni de, yapılmış olan yatırımların henüz yeni olmasıdır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Tokat'taki yatırımlar 1990'dan sonra başlamıştır.

3) Yatırım Uyarıcılarının Tokat'taki tekstil Sanayiine Etkilerinin Değerlendirilmesi (11. 12. 13. 14. 15)

11. Yatırımlarınızda Yararlandığınız Uyarıcıların Yatırımlarınıza Etkisi Oldu mu?

Seçenekler	Toplam Yanıtların sayısı	Cevaplara Oranı %
Evet	1	16.6
Hayır	5	83.4
TOPLAM	6	100

(153) HDTM 1993 Faaliyet Raporu. Tablo 130'dan faydalanılmıştır.

Tokat ilindeki tekstil işletmecileri % 83.4 yatırım uyarıcılarının yatırımlarına etkisinin olmadığını belirtiyor. Bunun nedeni ise, hak ettikleri uyarıcıları zamanında alamadıklarından dolayısıyla bunların olumlu etkilerini yatırımlara dönüştürememelerindedir. Türkiye genelinde de yatırımların düşmesi, hatta son yıllarda tamamen durma noktasına gelmesi bize göre, bu yüzdendir. Dolayısıyla Tokat'da bundan etkilenmiştir.

12. Yararlandığınız Yatırım Uyarıcılarının Üretimize Etkisi Oldu Mu?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Arttı	1	16.6
Azaldı	-	-
Aynı Kaldı	5	83.4
TOPLAM	6	100

Yukarıda görüldüğü gibi yatırım uyarıcılarının üretime pek katkısı olmamıştır. Bunun nedeni, genelde tekstil üreticileri suna bağlıyorlar. 5 Nisan kararları sonunda girdi fiyatlarının birden yükselmesi ve TL'nin değerinin düşmesi.

13. Yararlandığınız Yatırım Uyarıcılarının Yatırımlarınıza Hızlandırıcı Etkisi Oldu mu?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Hızlandırdı	-	-
Yavaşlattı	-	-
Aynı Kaldı	6	100
TOPLAM	6	100

14. Yararlandığınız Yatırım Uyarıcıları Sizi Yeni Yatırımlara Yöneltili mi ?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Evet	-	-
Hayır	6	100
TOPLAM	6	100

13. ve 14. soruların cevaplarına baktığımızda yatırım uyarıcılarının tesebbüsleri cazip gelmediği görülmektedir. Tesebbüslerin bir çoğu, planlarını uyarıcılara göre yapmış fakat umduklarını ve hak ettiklerini zamanında ve tam alamadıkları için, faaliyetlerinin durma noktasına geldiğini belirtmiştir. Bunun sebebi de, büyük büyük bir kısmını yanlış hükümet politikalarına ve ekonomik istikrarsızlığa dayandırıyorlar.

15. Yatırım Uyarıcıları Nicin Sizi Yeni Bir Yatırıma Yöneltilmemiştir?

Bir önceki soruya tesebbüslerin hepsi "Hayır" cevabını vermiştir. Dolayısıyla Tokat'taki tekstilcileri yatırım uyarıcıları yeni bir yatırıma yöneltilmemiştir. Bunun sebebi de yanlış uyarıcı politikalarıdır.

4) Tokat'taki Tekstil işletmesi Yöneticilerinin Yatırım Alanındaki Uyarıcılar Hakkındaki Görüş ve Önerilerinin değerlendirilmesi (16. 17. 18)

16. Yatırımlarda Uygulanan Vergisel Uyarıcılar Sizce Yeterli midir?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Yeterli	-	-
Yetersiz	6	100
TOPLAM	6	100

Yukarıda açıkça anlaşılmaktadır ki, bugünkü uyarıcı sistemi ile özel teşebbüsü KÖY'lerde yatırım yapmaya özendirme mümkün değildir. O halde, bu yörelerimize özgü daha kapsamlı ve daha cömert bir uyarıcı paketi çıkarılmalı ve uygulanmalıdır.

17. Yatırım Alanındaki Vergisel Uyarıcılar Sizce Neye Yönelik Olmalıdır?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
İktis. Kalkın. Yöner.	2	33.3
Bölgesel Kalkınmaya Yön.	4	66.7
Teknolojik Gelişme. Yön.	-	
Yabancı sermayeci Özendi.	-	
AR-GE Yönelik	-	
İstihdam Artırmaya Yönel.	-	
TOPLAM	6	100

Yukarıdaki şekil ve 16. sorunun cevabına baktığımızda. Türkiye'de uyarıcı tedbirlerinin şimdiye kadar en etkisiz kaldığı alanını K.Ö.Y'ler olduğu görülmektedir. Maalesef Tokat İli'nde sürekli dışarıya göç veren, düşük gelir düzeyinden kurtulamayan iller arasındadır. Bugün için bazı devlet yardımları bu bölge açısından tek iktisadi ümit kaynağıdır denilebilir.

18. Vergisel Uyarıcılar Yatırım Aşamasında mı Yoksa Üretim aşamasında mı Verilmelidir?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Yatırım	-	-
Üretim	-	-
Her ikisi	6	100
TOPLAM	6	100

Teşebbüslerin tamamı yatırım uyarıcılarının hem üretim hem de yatırım aşamasında istediklerini belirtmekle beraber, uygulamada bu aşamaların (yatırım, üretim) sonunda dahi ala-

madıklarını bildiriyorlar.

5) Tokat'taki Tekstil İşletmelerinin İhracat Uyarıcılarından Yararlanma Durumunun Değerlendirilmesi (19. 20. 21)

19. Ürettiğiniz Mamulleri İhrac Ediyor Musunuz?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Evet	3	50
Hayır	3	50
TOPLAM	6	100

Tokat'ta faal durumdaki tekstil işletmelerinin yarısı ihracat yapmaktadır. Diğer yarısı ise, kapasitelerinin yetmediğinden bahisle ihracat işlemlerine henüz yeni başladıklarını belirtirken. AKÇA Konfeksiyon, 1995 yılı sonu ihracata başlayacağını belirtmiştir.

20. Hangi Tür Mamullerinizi İhrac Ediyorsunuz?

FİRMA ADI	İhrac Edilen Mal Türü
SENA TEKSTİL AŞ	Pamuklu Dokuma Ham Bez Dokuma Pamuklu Terbiye
TÖRSAN AŞ	Yuvarlak örme kums/Çorap
BİRSAN AŞ	Jüt Kumas/Jüt Cuval

19. cevapta belirttiğimiz AKÇA Konfeksiyon bu yıl sonunda ihracat yapacağını ve ihracatının dış giyime yönelik olacağını belirtmiştir.

21. Bölgeye Verilen İhracattaki Vergisel Uyarıcılardan Yararlandınız mı?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Evet	3	100
Hayır	-	-
TOPLAM	3	100

İhracat yapan firmaların hepsi yani, % 100'ü ihracattaki vergisel uyarıcılardan yararlanmışlardır.

22. İhracattaki Uyarıcılardan Hangi Yıllarda Yararlandınız?

FİRMA ADI	Yararılan Yıllar
SENA TEKSTİL AŞ	1992-1993
TÖRSAN AŞ	1993
BİRSAN AŞ	1990-1991-1992

Tokattaki tekstil işletmeleri, ihracata son yıllarda başladıklarını ve ihracat yapmalarının sebebini ise, sadece taahhütlerini doldurmak için yaptıklarını belirtiyorlar.

23. İhracat Alanında Aşağıdaki Vergisel Uyarıcılardan Hangilerinden Yararlandınız?

FİRMA ADI	Vergisel Uyarıcılar
BİRSAN AŞ.	Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyet.
SENA TEKSTİL	Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyet.
TÖRSAN AŞ	Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyet.

İhracat yapan işletmelerin hepsi Gümrük Vergisi ve fon muafiyetinden yararlanmıştır. Bu konuda yararlanan vergisel uyarıcıların oranları maalesef verilmedi.

6) İhracat Uyarıcılarının Tokat'taki Tekstil Sanayiine Etkilerinin Değerlendirilmesi (24. 25. 26)

24. İhracata yönelik vergisel uyarıcıların ihracatınıza Miktar Yönünden Etkisi Oldu mu?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Evet	1	33.3
Hayır	2	66.7
TOPLAM	3	100

Tokat'taki ihracat yapan tekstil işletmelerinin % 33.3'üne ihracatın miktar artışı, yönünden etkisi olmuş, % 66.7'sine bir katkısı olmamıştır. "Katkısı oldu" diyen işletme bu katkının 1990 öncesinde daha çok olduğunu belirtmekten kendini alamamıştır.

25. İhracata Yönelik Vergisel Uyarıcıların Ürün Cesidi ve Kalitesine Etkisi Oldu mu?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Arttı	-	-
Azaldı	-	-
Aynı kaldı	3	100
TOPLAM	3	100

Yukarıda görüldüğü gibi ihracattaki vergisel uyarıcıların ürün çeşitlendirmeye ve kalite artırmaya hiç bir etkisi olmamıştır. İşletme yöneticileri, bunun nedenini şu şekilde belirtmektedirler; Türkiye genelinde tekstilcilerin üretimden vazgeçtikleri ve ihrac etmedikleri malları genelde üretmediklerinden dolayısıyla ürün cesidi ve kaliteye yönelmediklerini belirtmişlerdir.

26. Yararlandığınız ihracattaki Vergisel Uyarıcılar Sizi daha Çok ihracat Yapmaya Tesvik Etti mi?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Evet	-	-
Hayır	3	100
TOPLAM	3	100

Yukarıda da görüldüğü gibi, ihracatçıların % 100 vergisel uyarıcılardan etkilenmemekte; daha önce de belirtildiği üzere, ihracatı sadece taahhütlerini yerine getirmek için yapmaktadırlar.

7) Tokat'taki Tekstil İşletmeleri Yöneticilerinin ihracat'taki Vergisel Uyarıcılar Hakkındaki Görüş ve Önerilerinin Değerlendirilmesi (27. 28. 29. 30. 31. 32. 33)

27. ihracatta uygulanan Vergisel Uyarıcılar Sizce Yeterli midir?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Yeterli	-	-
Yetersiz	2	66.7
Kısmen Yeterli	1	33.3
Kısmen Yetersiz	-	-
TOPLAM	3	100

Tokat ilinde ihracat yapan 3 tekstil işletmesinden % 66.7'si ihracattaki vergisel uyarıcıları yetersiz bulmakta, 33.3 ise kısmen yeterli bulmaktadır. Bu durumda, devletin ihracat uyarıcılarını yeterli bir düzeye getirmeye çalışması gerektiği inancındayız.

28. İhracattaki Vergisel Uyarıcılar Sizce Hangi Yönlerden Yetersiz?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
a) Kapsam yönünden	2	18.1
b) miktar Yönünden	3	27.3
c) Uygulama Yönünden	3	27.3
d) Amac Yönünden	-	-
e) Oranların Düşüklüğü	3	27.3
TOPLAM	11	100

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, işletmeler ihracattaki vergisel uyarıcıları hemen hemen her yönden yetersiz görmektedirler. Bu işletmelerden % 18.1 ihracat uyarıcılarının kapsam yönünden, % 27.3'ü miktar yönünden, % 27.3 uygulamadaki aksaklıklar açısından, diğer % 27.3'ü ise, oranların düşüklüğü yönünden yetersiz bulmaktadır.

29. ihracattaki Vergisel Uyarıcılar Sizce Ne Şekilde Olmalıdır?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Nakdi Uyarıcılar	3	60
Nakdi olmayan Uyarıcılar	-	40
Vergisel Uyarıcılar	2	-
Ar-Ge Uyarıcılar	-	-
Pazarlama-Tanı.uyar.	-	-
TOPLAM	5	100

Burada açıkça görülmektedir ki tekstil ihracatçıları, gerçekte parasal uyarıcıları talep etmektedir. Söyleki; Tokat'taki tekstil ihracatçılarının % 60'ı parasal uyarıcılar, % 40'da vergisel kolaylıkları istemektedirler. Oysa son çıkan ihracata yönelik uyarıcılar (11.1.1995) daha çok parasal olmayan uyarıcılara ağırlık kazanmaktadır.

30. Üretim aşamasında mı Yoksa ihracat Aşamasında mı Uyarıcılar Verilmelidir?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Üretim	2	66.7
Ihracat	-	-
Her ikisi	1	33.3
TOPLAM	3	100

Uyarıcıların hem üretim, hem de ihracat aşamasında verilmesi görüşü ağırlık kazanmaktadır. Üretim aşamasında verilmesinin sebebini ise, şöyle belirtiyorlar "Üretim olmadan ihracat olmaz!".

31. Uygulanmakta Olan Uyarıcı (tesvik) Prosüdüründen Memnun musunuz?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Evet	-	-
Hayır	3	100
TOPLAM	3	100

32. Bir önceki Cevabınız "Hayır" ise. memnuniyetsizliğiniz Sebepleri Nelerdir?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Bürokratik Engeller	2	25
Siyasi Engeller	1	12.5
Uyarıcıların Elde edil.	2	25
Gecikmeler ve Suistiml.	3	37.5
Hükümet Politikaları	-	-
TOPLAM	8	100

Ihracat uyarıcılarından işletmelerin faydalanmasındaki engellerin başında Hükümetin uyguladığı yöntem gelmektedir. Bu araştırmaya göre, uyarıcı prosüdüründeki memnuniyetsizliğin % 37.5; Hükümet politikasına, % 25'i bürokratik engellere, diğer % 25'i ise, uygulamadaki

suistimallere ve uyarıcıların elde edilmesindeki gecikmelere, geri kalanı da (% 12.5) siyasi engellere bağlanmaktadır.

33. Vergisel Uyarıcılara Bugünkü Sekliyle Aynen Devam edilecek Olursa 1996 yılında İhracat Yapamaz mısınız?

Secenekler	Toplam Cevaplar	Cevap Oranı %
Yapacak	-	-
Yapamayacak	3	100
Kararsız	-	-
TOPLAM	3	100

Hükümet bugünkü ekonomik, politik kararlarını aynen uygulamaya devam ederse 1996 ve ileriki yıllar ihracat açısından ümit verici görünmemektedir. Çünkü Tokat'taki tekstil ihracatçılarından hiçbiri ileriki yıllarda ihracat yapmayı düşünmüyorlar.

Türkiye'de son bir kaç yıldır ulaşılan nokta da budur. Bu gereceye, iç pazarların daralmasını da eklemek mümkündür.

SONUC

Ülke ekonomisi ve dünya ticariti içinde önemli bir yere sahip olan tekstil sektörünün uluslararası rekabetini yoğunlaştırması ve rekabet üstünlüğünü sürdürebilmesi için yeni politika ve stratejileri geliştirmek, yatırımlarımızın uluslararası düzeyde geliştirilmesi ve desteklenmesi için uygun ortamların hazırlanması, küçük ve ortaölçekli tekstil imalatçılarının ihtiyacı olan bilgi, teknoloji, yatırım, üretim planlama ve pazarlama gibi konularda güçlenmelerini ve gelişmelerini sağlayacak her türlü tedbirler alınmalıdır.

Türkiye'nin tekstil endüstrisi uluslararası pazarlarda rekabet gücü bulunan endüstriler arasında ilk sırayı almaktadır. Bu durum, Türkiye'nin tekstil hammaddeleri son yıllarda bir avantaj olmaktan çıkmakla birlikte, işgücü ücretlerinin nispeten düşüklüğünden, Türkiye'nin başlıca pazarlara yakınlığından kaynaklanmaktadır.

Türkiye de tekstil sektörünün üretim, verimlilik ve teknolojik bakımdan sahip olduğu üstünlüklere ve dış rekabet avantajlarına rağmen çözümlenmesi gereken önemli sorunları da bulunmaktadır. Sektörün rekabet gücünü artırmak için sanayicilerin girdilerini dünya fiyatlarından temin edebilmeleri sağlanmalıdır.

Tekstil sektörünün ana girdisi olan pamukta üretim ve ticaret politikaları istikrara kavuşturulmalı, sanayicinin programlı olarak dünya fiyatlarından pamuk alabilmesi sağlanmalıdır. Tekstil yatırımlarının darboğaz giderici, kalite artırıcı, yenileme ve modernizasyona dönük çağdas uyarıcı

unsurlarla desteklenmesi şarttır.

Pamuklu dokuma sektöründe ise, demode, verimli olmayan makinaların kullanımında olması, enerji tüketiminin yüksekliği ve isci verimliliğinin düşüklüğü gibi nedenlerle üretim maliyetleri diğer ülkelere göre daha fazladır. Ancak, yine de pamuklu sanayi sektörünün Avrupa ile rekabet edebilecek düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Yünlü sanayide, kumas üretiminde kullanılan yapağının büyük bir kısmı ithal edilmekte olduğundan, uluslararası piyasalarda yapağı fiyatlarının gösterdiği istikrarsızlıklar ve kurlarda meydana gelen değişmeler nedeniyle, sözkonusu ürünün maliyet fiyatı süphesiz olumsuz yönde etkileniyor. Bu bağlamda Türk tekstil sanayiinin uluslararası rekabet gücünü artırmak için, sanayiinin üretim aşamasında teşvik edilmesi veya en azından rekabet gücünü zayıflatıcı etkilerden arındırılması gerektiği kanısındayız. Tekstil üretim zincirinin ilk halkalarında yer alan madde, yardımcı hammadde ve enerji gereksiniminin uluslararası fiyatlarla temin edilmesi sayesinde, diğer devletlerle maliyet yarısına eşit başlanacak ve verimli bir işletmecilik anlayışı getirilebilecektir. Çünkü bugün Türk üreticileri elektrik, su gibi üretimde kullandıkları enerji için Avrupa'daki fiyatların iki katına yakın fiyat ödemektedirler. Bunun gibi nedenlerle, sanayiinin sağlam temellere dayandırılması için, üretim aşamasında tekstil sektörü teşvik edilmelidir. Uygulamada da görüldüğü üzere, Tokat'taki tekstilcilerin % 66.7'si üretim aşamasında uyarıcıları istemektedirler.

Ayrıca, ihracat ve pazarlama uyarıcılarının da kolaylaştırılması gerekmektedir.

Tekstil sanayiinde yaşanan sorunların en önemli sebebi, yanlış hükümet politikalarından kaynaklanmaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren dünyada ihracata yönelik bir tekstil sanayii oluşturularak rekabet başlamıştır. Bu rekabete ayak uydurabilmek için emek yoğun teknoloji yerine sermaye-yoğun teknolojiye geçmek bize göre, artık zorunludur. (154)

Türkiye'de emek verimliliğinde görülen düşüklük, modern teknoloji ile yükselecek. maliyetler düşecektir. Diğer taraftan, tekstil sanayi Osmanlı zamanında oluşmasına rağmen. mühendisliği en son oluşan sektörlerdendir; tekstil işletmecisi ise, yetersizdir. Tekstil sanayinin gelişebilmesi için kullanılmış makina ithaline karşı çıkılması gerekmektedir. Kısa vadede. hem emek-yoğun teknoloji hem de yüksek teknoloji, birlikte yürütülmelidir. Türkiye'de dokuma tezgahının büyük çoğunluğu eski teknolojidir. Bunların yeni tezgahlarla değiştirilmesi kaçınılmazdır.

Tekstilin temelini oluşturan pamukla, ilgili bir politika belirlenmeli, devletin desteği devam etmelidir.

Kuskuşuz iktisadi kalkınma ve sanayilesme süreçlerinde vergisel uyarıcılarının son derece önemli rolü bulunmaktadır. Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar vergisel uyarıcılar uygula gelmiştir. Diğer taraftan, bölgesel den-

(154) Türkiye'nin Petrolü Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii, Öz İplik-İs Sendikası Eğitim yayınları, Ankara, 1995, s. 284

gesizliklerin giderilmesi, refah düzeyinin artırılması, üretimin verimli hale getirilmesinde vergisel uyarıcıların olumlu etkileri görülmektedir.

Türkiye'de, uyarıcı tedbirlerinin şimdiye kadar en etkisiz kaldığı alan kanımca kalkınmada öncelikli yörelerdir. Baska bir ifadeyle, bu bölgeler için uygulanan özendirme imkanlarının bölgenin sanayilesmesine fazla olumlu katkısı olmamıştır. 1990 yılı mevzuatıyla Tekstil Sanayi özel önem taşıyan sektör kapsamına alınmış ve yatırım indirimi oranı % 100'e çıkarılmıştır. Bunlarla beraber, bu uygulamanın sektör yatırımları üzerinde, belki de ülkemizdeki yüksek enflasyon nedeniyle, önemli bir hızlandırıcı etkisi gözlenmemiştir. O halde kalkınmada öncelikli yörelerin en önemli tesviği olan % 100 yatırım indiriminin, bu bölgelerimizde pratik olarak fazla bir cazibesi bulunmamaktadır.

Son yıllarda uygulanan yatırım uyarıcı tedbirlerin, konfeksiyon yatırımlarının bölgesel dağılımı üzerinde de etkili olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Nitekim, diğer faktörlerin daha etkin olması nedeniyle yatırımlar yine Marmara Bölgesine kaymış ve ağırlıklı olarak orada devam etmiştir.

Ihracatçıya ve yatırımcıya güven vermek bakımından, mevzuatta sık sık değişiklikler yapmak yerine, sistemin aksayan yönlerini bulup iyileştirmeye çalışmak, uygulama zamanı önceden belirlenen, geriye doğru hakları koruyan, yatırımcı ve üretici için belirsiz olmayan ve ortaya koyduğu uyarıcı arac-

larını sağlam ve finansal kaynaklara dayandıran bir uygulama anlayısının sürdürülmesi kuskusuz tüm sektörler gibi tekstil sanayi için de çok yararlı olacaktır.

Hazine Dış Ticaret Müstesarlığı burada önemli bir işlev üstlenebilir, özellikle büyük yatırım türlerinin programlanması, öncelikli yöre ve yatırımların seçilmesi, teşvik araçlarının ülke kaynaklarına göre yeniden tasnifi, sektörler itibariyle uyarıcıların seleksiyonu amaçların, takip ve denetimleriyle ilgili misyonlar üstlenmeli ve buna ilişkin yasal düzenlemeler vakit yitirilmeden yapılmalıdır. Bugünkü uyarıcı sistemimizin yatırıma karar verebilmiş insanlara hizmet sunduğunu söylemek pek olası değildir. Oysa ülkemizde maddi imkanlar kanımızca henüz bulunmasına rağmen, kendisine yatırım uyarıcıları yeterli güven vermediği için ekonomik aktivitede bulunmak isteyen kimse, girişimci olmaktan vazgeçmiş ve spekülasyona yönelmiş veya servetini atıl halde tutarak kolay yoldan ekonomik çıkar sağlama yolunu seçmiştir. Mevcut uyarıcılar daha aktif ve güvenilir hale getirilmeli ki bu insanları yatırıma çekmeli, onları daha ekonomik ve rasyonel davranmaya itmeli. Burada da yatırım uyarıcılarının olumlu rolü şüphesiz yadsınmaz.

EK-1

TOKAT'TAKI TEKSTİL SANAYİNE VERGİSEL
UYARICILARIN ETKİLERİNİN ARASTIRILMASINA YÖNELİK
ANKET SORULARI

- SORU 1: Kuruluşun Türü.....
- SORU 2: İşletmenin hukuksal şekli nedir ?
- SORU 3: İşletmenizde çalışan personel sayısı ne kadardır ?
..... Kisi
- SORU 4: İşletmenizin kurulu kapasitesi ne kadardır?
a).....M/YIL
b).....Adet/YIL
c).....KG/YIL
d).....TON/YIL
e).....DUZINE/YIL
- SORU 5: İşletmenizde hangi tür mallar üretiyorsunuz?
(Birden fazla sikkı işaretleyebilirsiniz)
a) Pamuklu Dokuma	f) Jüt Cuvai
b) Ham Bez Dokuma	g) İç ve Dış Givim
c) Yuvarlak örme Kumas	h) Halı İpliği
d) Pamuklu Terbiye	ı) Telef İpliği
e) Jüt Kumas	i) Çorap
- SORU 6: Tokat'a yatırım yapmanıza neden olan etkenler nelerdir ?
(Birden fazla sikkı işaretleyebilirsiniz)
- a) II.derecede kalkınmada öncelikli yöre olması
b) İhracata ve yatırıma sağlanan vergisel kolaylıklar
c) Ucuz hammadde ve istihdam
d) Tekstilin ilde gelişme potansiyelinin yüksek olması

SORU 7: Bölgeye verilen yatırım uyarıcılarından yararlandınız mı?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 8: Bir önceki cevabınız "Evet" ise hangi yıllarda yararlandınız ?

- a) 1985
- b) 1986
- c) 1987
- d) 1988
- e) 1989
- f) 1990
- g) 1991
- h) 1992
- i) 1993
- j) 1994

SORU 9: Yatırım alanında aşağıdaki vergisel uyarıcılardan hangilerinden ve faydalandınız ve hangi oranda:

- a) Gümrük Muafiyeti (%.....)
- b) Yatırım İndirimi (%.....)
- c) Finansman Fonu (%.....)
- d) Katma Değer Vergisi Ertelemesi (%.....)
- e) Vergi, Resim ve Harç İstisnası (%.....)

SORU 10: Hangi tür yatırımlarınız için vergisel uyarıcılardan yararlandınız ?

- a) Komple Yeni Yatırım
- b) Tevsi Yatırım
- c) Modernizasyon
- d) Entegrasyon
- e) Diğer

SORU 11: Yatırımlarınızda yararlandığınız uyarıcıların yatırımlarınıza etkisi oldu mu ?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 12: Yararlandığınız yatırım uyarıcılarının üretimimize etkisi oldu mu?

- a) Arttı
- b) Azaldı
- c) Aynı Kaldı

SORU 13: Yararlandığınız yatırım uyarıcıları yatırımlarınızı hızlandırıcı etkisi oldu mu ?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 14: Yararlandığınız yatırım uyarıcıları sizi yeni yatırlara yöneltti mi ?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 15: Bir önceki cevabınız "Evet" ise ne tür yatırımlara yöneldiniz ?

- a) Komple Yeni Yatırım
- b) Tevsi Yatırım
- c) Modernizasyon
- d) Entegrasyon
- e) Diğer

SORU 16: Yatırımlara uygulanan vergisel uyarıcılar sizce yeterli midir?

- a) Yeterli
- b) Yetersiz

SORU 17: Yatırım alanındaki vergisel uyarıcılar sizce neye yönelik olmalıdır ?

(Birden fazla sikkı isaretleyebilirsiniz)

- a) İktisadi kalkınmaya yönelik uyarıcılar olmalıdır
- b) Bölgesel kalkınmaya yönelik uyarıcılar olmalıdır
- c) Teknolojik gelişmeye yönelik uyarıcılar olmalıdır
- d) Yabancı sermayeyi özendirici uyarıcılar olmalıdır
- e) AR-GE yönelik uyarıcılar olmalıdır
- f) İstihdamı artırmaya yönelik uyarıcılar olmalıdır

SORU 18: Vergisel uyarıcılar yatırım aşamasında mı yoksa üretim aşamasında verilmelidir ?

- a) Yatırım
- b) Üretim
- c) Her ikisi

SORU 19: Ürettiğiniz mamulleri ihrac ediyor musunuz ?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 20: Hangi tür mamullerinizi ihrac ediyor sunuz ?

- a) Pamuklu Dokuma
- b) Ham Bez Dokuma
- c) Yuvarlak örme Kumas
- d) Pamuklu Terbiye
- e) Jüt Kumas
- f) Jüt Cuval
- g) Telef İpliği
- h) Halı İpliği
- ı) İç ve Dış Giyim
- i) Corap

SORU 21: Bölgeye verilen ihracattaki vergisel uyarıcılardan yararlandınız mı?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 22: İhracattaki uyarıcılardan hangi yıllarda yararlandınız ?

(Birden fazla sikkı isaretleyebilirsiniz)

a) 1985	f) 1990
b) 1986	g) 1991
c) 1987	h) 1992
d) 1988	ı) 1993
e) 1989	i) 1994

SORU 23: İhracat alanında aşağıdaki vergisel uyarıcılardan hangilerinden yararlandınız ?

(Birden fazla sikkı isaretleyebilirsiniz)

- a) Vergi, Resim, ve Harç İstisnası
- b) Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti
- c) Konut Fonu Muafiyeti
- d) İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Hizmet ve Faaliyetlere Tanınan Gümrük Muafiyetli İthalat ve Vergi, Resim, Harç İstisnası

SORU 24: İhracata yönelik vergisel uyarıcıların ihracatınıza miktar yönünden etkisi oldu mu ?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 25: İhracata yönelik vergisel uyarıcıların ürün cesidi ve kalitesine etkisi oldu mu?

- a) Arttı
- b) Azaldı
- c) Aynı Kaldı

SORU 26: Yararlandığınız İhracattaki vergisel uyarıcılar sizi daha çok ihracat yapmaya teşvik etti mi?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 27: İhracata uygulanan vergisel uyarıcılar sizce yeterli midir?

- a) Yeterli
- b) Yetersiz
- c) Kısmen Yeterli
- d) Kısmen Yetersiz

SORU 28: Bir önceki cevabınız "Hayır" ise sizce hangi yönlerden yetersizdir ?

- a) Kapsam Yönünden
- b) Miktar Yönünden
- c) Oranların Düşüklüğü
- d) Uygulama Yönünden
- e) Amac Yönünden

SORU 29: İhracattaki vergisel uyarıcılar sizce nasıl olmalıdır?

- a) Nakdi Uyarıcılar Olmalıdır
- b) Nakdi Olmayan Uyarıcılar Olmalıdır
- c) Vergisel Uyarıcılar Olmalıdır
- d) AR-GE Uyarıcıları Olmalıdır
- e) Pazarlama-Tanıtım Uyarıcıları Olmalıdır

SORU 30: Üretim aşamasında mı yoksa İhracat aşamasında mı uyarıcılar verilmelidir ?

- a) Üretim
- b) İhracat
- c) Her ikisi

SORU 31: Uygulanmakta olan Uyarıcı (Tevsik) prosedüründen memnun musunuz ?

- a) Evet
- b) Hayır

SORU 32: Bir önceki cevabınız "Hayır" ise. memnuniyetsizliğinizi sebepleri nelerdir ?

- a) Bürokratik Engeller
- b) Siyasi Engeller
- c) Uyarıcıların Elde Edilmesindeki Gecikmeler ve Suistimaller
- d) Hükümet Politikaları

SORU 33: Vergisel uyarıcılara bugünkü şekliyle aynen devam edecek olursa 1996 yılında ihracat yaparmısınız ?

- a) Yapacak
- b) Yapmayacak
- c) Kararsız

KAYNAKLAR

A. KİTAP VE MAKALELER

- ALPAY. Halil Rifat. Dokuma Makinaları. TMMOB Yayınları
Yayın No:114. Bursa. 1985.
- ALTINÖZ. Sevki. Küreselleşme Ortamında Türkiye
Tekstil Sanayi. Türkiye Giyim
Sanayicileri Derneği Yayını. Mesaj
Dergisi. Subat.1993.
- ALPTEKİN. Attila. Hazırgiyim ve Konfeksiyonda Çağdas
Stratejiler ve Politikalar. Türkiye
I. Hazırgiyim ve Konfeksiyon
Kongresi.1-2-Aralık. İstanbul.1993.
- BILGİC. Mete. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi
Kılavuzu. KOSGEB Yay. Ankara. 1993.
- BENLİKOL. Sebahattin. Katma Değer Vergisi Uygulama
Rehberi. İTO Yay.No: 8. İstanbul.
1993.
- EREKMAN. Aykut. Türkiye'de Yatırım Tesvik
Tedbirleri. Eskişehir. İ.T.A..
Yay.No: 108/2. Ankara. 1973.
- ERTUĞ. Yasar. Türkiye-A.T. Gümrük Birliğinin Türk
Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü
Üzerine Etkileri. İTKİB Yayınları
İstanbul.1994.
- GULBEDEN. Deniz Büyükkılıç. Türkiye'nin Petrolü Tekstil
ve Konfeksiyon Sanayii. Öz İplik İş
Sendikası Eğitim Yayınları. Ankara.
1995.
- HANCERLIOĞLU. Orhan. Ekonomi Sözlüğü. 6. Basım.
İstanbul. Filiz Kitabevi. 1992.
- HUSNU. Erkan. REZZAN Tatlıdil. Serbest Bölgelerde
Uygulanacak Tesvik Tedbirlerinin
Sektörlere Katkıları Yönünden
Değerlendirilmesi. TOBB Yayınları
No: 175. Ar-Ge: 78. Ankara.1990.
- INECİ. Barbaros. Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de
Sübvansiyonlar. İSO Yayınları.
İstanbul.1993.

- KALKAN. Necip. "Hazırgiyim ve Konfeksiyonda Çağdas Strateji ve Politikalar" Türkiye I. Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi. 1-2 Aralık. İstanbul.1993.
- KARAKOYONLU. Erdoğan. Türkiye'de Yatırımlara Tanınan Tesvikler ve Etkinliği. Yased Yay. No: 19. İstanbul. 1985.
- KILICKAYA. Cigdem. "Tekstil Sektörünün Yapısı ve Türkiye de Tekstil Sektörü" HDTM Dergisi. Sayı 16. Ankara. 1993.
- KOBU. Bülent. Üretim Yönetimi. İşletme İktisadi. Yayın no: 153. 8. Baskı. İstanbul. 1994.
- KUTUKOĞLU. Mubahat S. Osmanlı Esnafında Oto-Kontrol Müessesesi. Ahilik ve Esnaf: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Derneği Yayınları No: 1. İstanbul. 1986.
- MAZLUM. Mustafa. İlhan Yücel, Muammer Tekeoğlu. Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Yararlarında Tesviklerin Etkinliği. TOBB Yayınları. No: 162. Ar-Ge 71. Ankara. 1990.
- MINIBAS. Türkel. Hazırgiyim ve Konfeksiyon Girdilerinde Rekabetçi Piyasa Unsuru. Türkiye I. Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi. 1-2 Aralık İstanbul.1993.
- NARIN. Halit. Türk ve Dünya Ekonomisinde Tekstil Endüstrisi. Tekstil ve Teknik Dergisi. Sayı: 6. İstanbul. 1985.
- ÖZERDİM. Ahmet. Avrupa Tek Pazarı Karsısında Türk Tekstil Sanayinin Beklentileri Semineri. İstanbul.1989.
- PARILTI. Hasan. İhracatı Tesvik Politikaları ve Tekstil Hazırgiyim Sektörünün Tesviği. İTKİB Yayınları. İstanbul. 1994.
- PEKİN. Tefvik. Makro Ekonomi. II.b. Bilgehan Basımevi. İzmir. 1993.
- SEYİDOĞLU. Halil. Ekonomik Terimler Sözlüğü. Gizem Yayınları. İzmir. 1993.

- TARAKCIOGLU. Isık. Tekstil Dünyası. Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası Dergisi. Sayı 174. İstanbul. 1994.
- TARAKCIOGLU. Isık. "Uluslararası Ticaret. İhracat Politikaları ve Tekstil Sanayinin Modernizasyonu" A.T. ile Gümrük Birliği ve Tekstil Sorunları Semineri. Marmaris. 1994.
- TARAKCIOGLU. Isık. Türk Tekstil Sanayinin Dünyu Bugünü ve Yarını. Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi. Sayı 1. İzmir. 1991.
- TARAKCIOGLU. Isık. Tekstil Dünyası. Türkiye Tekstil İşverenler Sendikası Dergisi. Sayı 174. Mayıs Haziran. İstanbul. 1994.
- TEZER. ÖCAL. 1988 Mali Yılı Politikaları ve 4 Subut Tedbirleri Toplantısına Sunulan Tebliğ. Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını. No: 71. Ankara. 1988.
- TURHAN. Salih. Vergi Teorisi ve Politikası. V.b.. İstanbul. Filiz Kitabevi. 1993.
- ULUATAM. Özhan. Yatırımları Tesvik Edici Vergi Politikası A.U.SBF.Yay.No: 311. Ankara. 1971.
- YÖRUK. Sedat. "Yatırım Tesvik Modelleri ve Konfeksiyon Sanayi Yatırımları" Türkiye I. Hazırgiyim ve Konfeksiyon Kongresi. 1-2 Aralık İstanbul. 1993.
- YÖRUK. Sedat. Tesvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ve Faaliyetleri" HDTM Dergisi. Cumhuriyetin 70. Yılı Özel Sayısı. Ankara. 1994.
- YULEK. Ertan. Türkiye Tekstil Endüstrisindeki Yatırımlar Tekstil İhtisas Dergisi. Sayı 6. Temmuz. 1985.
- YUCE. Kemal "Tekstil Sektörüne Bir Bakış" Tekstil Araştırma Dergisi. Nisan 1995.

YUKSEL Nihat.

Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe
Ücret, Verimlilik ve İstihdam
İlişkileri: Türkiye Tekstil ve
Konfeksiyon Sanayinin Sorunları
Semineri. Marmaris. 1994.

B. KURUM YAYINLARI VE RESMİ RAPORLAR

- 1991 Sanayi Kongresi. Tekstil
Sektörü Raporu. TMMOB Yayını No:
149/2. İstanbul. 1991.
- III. İzmir İktisat Kongresi. 11.
Cilt. DPT Yayınları. Ankara. 1992.
- Altıncı Bes Yıllık Kalkınma Planı.
1992-1994 Yılı Programı Destek
Çalışmaları. DPT Yayınları. Ankara
1994.
- Ekonomik Rapor. İTO Yayınları. No:
17. İstanbul. 1990.
- İktisadi Rapor. TOBB Yayınları. No:
165. Ankara. 1990.
- AT'de Uygulanan Devlet Yardımlara,
Tevsikler ve Türkiye ile Mukayeseli
İncelenmesi. HDTM İhracatı
Gelistirme Merkezi Ar-Ge Başkanlığı
Yayınları. Ankara. 1993.
- 1992 Faaliyet Raporu. HDTM. Tesvik
ve Uygulama Genel Müdürlüğü
Yayınları. Ankara. 1992.
- 1993 Faaliyet Raporu. HDTM. Tesvik
ve Uygulama Genel Müdürlüğü
Yayınları. Ankara. 1993.
- DPT. Temel ekonomik Göstergeler.
Mayıs. 1994.
- ISO 1993 Yılında İthalat Sanayi
Sektörünün Durumu ve Üretim
Kapasitesi Kullanım Oranı (ISO
Araştırma Dairesi Yayın No: 1994/6)
- ISO Yayın No: 1990/5 ve 1994/6

- Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü. 1992 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu. Tokat. 1991.
- KOSGEB. Yatırım Alanlarının Tesbiti Arastırma Projesi. I. Mevcut Durum Raporu. Tokat. 1992.
- 1992-1993-1994. Tokat Yatırımları. DPT Yayınları. Subat. Ankara. 1994.

C. SURELİ YAYINLAR

- Hedef Dergisi İTKİB Yayınları. Mart Nisan. 1994.
- Hedef Dergisi. İTKİB Yayınları. Subat 1994.
- Hedef Dergisi. İTKİB Yayınları. Mayıs-Haziran 1994.
- Ekonomist Dergisi. Türkiye Yıllığı 1995.

D. RESMİ GAZETELER VE TEBLİGLER

- 1993 Yatırım Tesvik Mevzuatı. HTDM Yayınları 1993.
- 1993 Yılı İhracatın ve Yatırımların Tesviki Kararı ve Yönetmeliği. Bursa Ticaret ve Sanayii Odası Yayını. Bursa. 1993.
- İhracatı Tesvik Kararı Tebliğleri. İstanbul Ticaret Odası Yayını No: 24. İstanbul. 1994
- Resmi Gazete. Sayı: 22170. 13 Ocak 1995.
- Resmi Gazete. Sayı: 22248. 1995.